ТОШКЕНТ АРХИТЕКТУРА – ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ

Усмонов Қувват
Табибов Абдуворис Латипович

ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

ЗАМОНАВИЙ ШАХАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯСИ

ФАНИДАН

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тошкент 2015

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ АРХИТЕКТУРА – ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ
ҚУРИЛИШНИ БОШҚАРИШ ФАКУЛЬТЕТИ

“ШАХАР ҚУРИЛИШИ ВА ХЎЖАЛИГИ” КАФЕДРАСИ

Усмонов Қувват
Табибов Абдуворис Латипович

ЗАМОНАВИЙ ШАХАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯСИ

ФАНИДАН

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тошкент – 2015

«Замонавий шахарсозлик концепцияси» фани бўйича ўқув-услубий мажмуа. – Тошкент, 2015. – 150 бет.

Ушбу ўқув-услубий мажмуа «Замонавий шахарсозлик концепцияси» фани асосида яратилган бўлиб, унда маърузаларни ўрганиш ҳамда амалий машғулотларни ташкил қилиш бўйича барча таълим йўналишлари учун ўқув дастури, таълим технологиялари, кўргазмали слайдлар, савол-жавоблар, тест саволлари, жорий, оралиқ ва якуний назорат топшириқлари жамланган.

Мазкур ўқув-услубий мажмуа юқорида айтиб ўтилган касб йўналишлари талабалари учун ҳамда ўқитувчилар, илмий ходимлар, аспирант ва тадқиқотчилар фойдаланишлари мумкин.

Тузувчилар: кат.ўқит.Табибов А.Л.
доц..Усмонов Қ.

Тақризчилар:

Ўқув-услубий мажмуа олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими ўқув-методик бирлашмалари фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2015 йил «___» - сонли қарорига мувофиқ нашрга тавсия этилган.

	МУНДАРИЖА		
	КИРИШ		
1.	«Замонавий шахарсозлик концепцияси» фанининг ўқув дастури		
2.	« Замонавий шахарсозлик концепцияси » фани бўйича ишчи ўқув дастур		
3.	Таълим технологияси (Маъруза ва амалий машғулотларнинг технологик модел ва хариталари)		
	1- маъруза	Кириш. Фаннинг мақсади, унинг ўқув режаси билан биргаликда 5340300-“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги. Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.	
	1- амалиёт	Замонавий шахарсозликда фаол муаммоларга доир машқлар бажариш.	
	2- маъруза	Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари: Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими, Республикава вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари, бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг тадбиқ этиш, саноат ва аҳоли турар жой туманлари, транспорт системаларини лойиҳалаш, Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.	
	2- амалиёт	Шахарсозлик масалаларида шахарсозлик концепцияларини ривожлантириш тизимли усулида “мияда шакллантириш” ва кичик группаларда шахарчаларда амалга ошириш.	
	3- маъруза	Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими. “Шаҳарсозлик концепциялари” ҳақида тушунча, шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча.Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши.	
	3- амалиёт	Тошкент, Самарканд, Бухора, Хива шахарларида мехмонларни қабул қилиш марказлари фаолиятини янги моделлар асосида шахарсозликни ривожлантириш.	
	4- маъруза	“Идеал шахарларда” Шаҳарсозлик концепциялари. Утопик лойиҳалар: “Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанеллқ; “Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа; “Боғ-шахар”Э.Говарда; “Индустриал шахар” Тони Гарнье.	
	4- амалиёт	Машк шакллантиришда “концепция”, тузими, “шахарсозлик” терминлари хакида тушунча.	
	5- маъруза	Шахарсозлик назарияси.	
	5- амалиёт	Қурилишда “кластер”, шахарсозлик кодекси, “экологик кризис”, “табиатни мухофаза килиш ”, “худуд” тушунчалар	
	6- маъруза	Россиянинг Миллий шахарсозликлари ҳақида.Социал-шахар Қурилиши асослари.умумийлик ва шахарсозлик: шахарсозлик ва қонун,шахарсозлик ва давлат, концепция тизими ташкилот ва шахарсозлик фаолияти тузилиши.	
	6- амалиёт	Машк шахарсозлик схемаларини тузиш шахар ва кишлоқ лойихасини тузишда мухим омиллар. Богларни , дала ховли-ларни поселкалар хамда фермер хужаликларини жойлаштириш рўйхатини тузиш.	
	7- маъруза	Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар ва уларни шахарсозлик-меъморчилик мажмуалари асосида ечиш.	
	7- амалиёт	Машқ “Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш” кўп	

		қаватли бинолар, коттеджлар, дала хавлиси шаклидаги қурилиш уйлари. Шаҳар қурилиш худудлари асосларини шакллантириш излаш.	
	8- маъруза	Шахар ва кишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш-соцал интеграциялаштириш йуллари. XXI асрнинг янги технологияларини шахарсозлик меъморчилигида кўллаш, мухитни ташкиллаштириш. Шахарсозликда мухандислик тузилмаси. Шахарсозлик шаклини ўзгартирувчи омиллар бири бу ахоли билан боғликлиги,ахолининг умумийлиги	
	9- маъруза	Шахарсозликда саноатни шакллантириш. Йирик шахарлар, янги шахарлар, шахарсозлик сеза билиш. Хулоса: келажакда шахарни ривожланишида социал-ахолини ўсиши, иктисодий экологик муаммолар, фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш ва шахарнинг келажакда ривожланиши.	
4.	Масалалар ва машқлар тўплами		
5.	Тестлар		
6.	Назорат учун саволлар (ЖН, ОН, ЯН)		
7.	Умумий саволлар		
8.	Тарқатма материаллар		
9.	Глоссарий		
10.	Реферат мавзулари		
11.	Адабиётлар рўйхати		
12.	Таянч конспект		
13.	Ўқув материаллари		
14.	Хорижий манбалар		
15.	Курс ишлари мавзулари		
16.	Аннотациялар		
17.	Муаллифлар хақида маълумот		
18.	Фойдали маслахатлар		
19.	Норматив хужжатлар		
20.	Бахолаш мезонлари		

К И Р И Ш

Кадимги замонлардан бошлаб дунё маданияти тарихи шахарсозлик тараккиёти билан бевосита боғликдир. Шахарсозлик кенг мазмунга эга тушунча. У ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш билан боғлиқ бўлган ахоли яшаш жойларини ташкил қилиш муаммолари хамда ахоли турмуш тарзи билан алоқадор бўлган турар-жойларни яратиш масалаларини хам ўз ичига олади.

Шахарсозлик ахоли яшаш жойлари ва ахолини жойлаштириш тизимининг урбанизациялашган мухити шаклланишида комплекс ва кўп томонлама ишлаб чиқарувчи жараён хисобланади.

Ушбу ўқув услубий мажмуа “Замонавий шахарсозлик концепцияси” “Шахар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича 1-курс бакалаврларга, шахарсозлик бўйича умумий назарий билим ва кўникмаларни беришга йўналтирилган бўлиб, унда регионал аҳоли жойлашуви тамойиллари, туманни режалаштириш, урбанизация муаммолари бўйича тушунчалар берилган. Унда ахоли жойларининг тархий таркиби, шахарнинг ахоли жойлашуви, ишлаб чиқариш худудлари кўриб чиқилган.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

“Тасдиқлайман”
Ўқув ишлари бўйича проректор
_______________ Авчиев Ш.К.
2015 йил “___” ______________

Замонавий шаҳарсозлик концепциялари
(танлов фан)
фанининг

ЎҚУВ ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100 000	-	Гуманитар соҳа
	300 000	-	Ишлаб чиқариш-техник соҳаси
Таълим соҳаси:	110 000	-	Педагогика
	340 000	-	Архитектура ва қурилиш
Таълим йўналиши:	5111000	-	Касб таълими (5340300 – Шаҳар қурилиши ва хўжалиги)
	5340300	-	Шаҳар қурилиши ва хўжалиги

Тошкент – 2015й.

Фаннинг ўқув дастури Тошкент архитектура-қурилиш институти Илмий-услубий Кенгашининг 2015 йил «__» ________даги «__» - сон мажлисида мухокама этилди ва маъқулланди.

ФаннингўқувдастуриТошкент архитектура қурилишинститутидаишлабчиқилди.

Тузувчилар:

Усмонов Қ.	-Шаҳар қурилиши ва хўжалиги кафедраси доцент, т.ф.н.
Кадабаева Ш.	- Шаҳар қурилиши ва хўжалиги кафедраси ассистент

Фаннинг ишчи ўқув дастури Қурилишни бошқариш факультети

Факультет Илмий Кенгашининг 2015йил «___» _____ даги «____»-сон қарори билан тасдиқланди.

Илмий кенгаши раиси:
2015 йил «______» ____________ ____________ проф.Нуримбетов Р.И.

Келишилди:

Кафедра мудири:
2015йил «______» ____________ ____________ доц. Хотамов А.Т.

Кириш

“Замонавий шаҳарсозлик концепциялари” фани асосан Ўзбекистонда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар, республикасининг шаҳарсозлик кодекси, Ўзбекистон шаҳарларида аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими, Аҳолининг социал усиши, иқтисодий, экологик муаммолар, шаҳарнинг келажакда функционал ривожлантиришга йуналтирилган вазифаларни қамрайди.

Ўқув фанининг мақсад ва вазифалари:

Фаннинг мақсад ва вазифалари, аниқлаштириш дастури булими қуйидагилардин иборат:

Шаҳарсозлики концепцияси, шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақидаги тушунчаларини ёритиш**;**

- Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши;
-“Идеал шаҳар” шаҳарсозлик концепцияси тарихи асослари билан танишиш;
- Шаҳарсозлик асослари назариясини тасаввур қила олиш;
- Шахарсозликда ягона тизими билан танишиш ва бартараф этиш йўллари.

Фан бўйичаталабаларнингбилимига, кўникмавамалакасигақўйиладиганталаблар

Ушбу дастур бўйича Архитектура ва шаҳарсозлик асослари фанини ўзлаштириш соатларида кўриб чиқилган масалаларни ўрганиш ва ўзлаштириш жараёнида Олий ўқув юртларининг қурилиш йўналишларида таҳсил олаётган бакалавр:

- талабалар шаҳарнинг тузилиши ҳақидаги концепциялари тизимини ўрганиш давомида илмий назарий тамонларини тўлиқ ўзлаштира олиши керак, курс давомида шаҳардаги барча муаммоларни аниқлай билиши керак; яъни экологик, энергетик, транспорт, замонавий шаҳарсозликда мухандислик муаммолари, аҳолини жойлаштириш ва аҳоли турар жойларини аниқлаш ва тақсимлаш каби муаммолари бўйича тассавурга эга бўлиши керак.

- Мутахасисликни ўрганиш давомида талаба, шаҳар тизимини шакллантириш, шаҳарнинг функционал қисмларга бўлиш, лойихалаш ва замонавий шаҳарларини ривожлантириш концепциялари дастури асосида аҳолини ҳар тамонлама қулай худудларга жойлаштириш тасаввур қилиш бартараф этиш каби муаммоларни ҳал қила билиши зарур.

“Замонавий шаҳарсозлик концепциялари”- махсус фан бўлиб бу ягона 5340300-“шаҳар Қурилиши ва хужалиги” мутахасислари учун ўтилади ва биринчи курс бакалавриат талабаларини тайёрлайди, кейинги курсда талабалар “Шаҳар худудини ободонлаштириш асослари”, “Шаҳарсозлик ва

меъморчилик асослари”, шаҳарда аҳоли турар жойларини лойиҳалаш ва тамирлаш фанларини ўзлаштириши учун асосий фан сифатида ўрганилади.

Шаҳар қурилиши ва хўжалиги йўналиши бўйича таълим олаётган бўлажак муҳандисларнинг Замонавий шаҳарсозлик концепцияларини ва кодексларини хакида маълумоларни тўлиқ амалга ошириш. Талабаларни – шахарларни ривожланиш тарихи ва ҳозирги ҳолати, кейинги вақтларгача қабул қилинган шахарсозлик – меёрий хужжатлар билан таништириш, талабаларни муҳандислик тайёргарлик ва мухандислик ободонлаштириш тартиб қоидаларига оид билим, кўникма ва малакаларини ривожлантириш.

Навбатдаги курслардан фаннинг бўлакларга бўлиб тулиқ ўрганиш учун асосий фан бўлиб хизмат қилади:

“Шаҳар мухандислик иншоатлари”, ”Мухандислик тизими ва биноларни тамирлаш”, “Шаҳар қурилиши ва хўжалиги бошқариш ва режалаштириш, ташкиллаштириш”каби бошқа фанлардан иборат.

“Замонавий шаҳарсозлик концепциялари”- фани 5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” 4 йиллик бакалавриат йуналишидаги мутахасислар учун мўлжалланган бўлиб, 1 семестр ўқиладиган фан хисобланади, курс асосан маъруза кисми, амалиёт дарси ва мустақил шуғулланиш бўлимларига бўлинади.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва
педагогик технологиялар

Талабаларнинг “Архитектура ва шаҳарсозлик асослари” фанини ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларидан фойдаланиш, янги информацион-педагогик технологияларни тадбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, видео материаллардан ва мультимедиа дастурларидан фойдаланилади. Маъруза ва амалий дарсларда мос равишда илғор педагогик технологиялар қўлланади.

А с о с и й қ и с м

Фаннинг назарий машғулотлари мазмуни
5340300- “Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича

Шаҳар. Шаҳар алоқа тизими. Аҳоли яшаш жойи.Шаҳарсозлик. Урбанизациянинг белгилари. Шаҳар агломерацияси. Шаҳарсозлик концепцияси. Шаҳарнинг лойиҳа тузилмаси. Аҳоли яшаш худудларида ободонлаштириш. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.

Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари

Аҳоли жойлашиши ва туманни режалаштириш. Шаҳар кўриниши. Қишлоқ кўриниши. Автоном шакл. Гуруҳли шакл. Аҳоли жойлашиши ва табиий муҳит. Аҳоли яшаш жойи. Шаҳарсозлик. Шаҳарнинг режавий тузилиши. Аҳоли яшайдиган зона. Саноат зона. Ташқи транспорт зонаси. Коммунал – омборхона зонаси. Аҳоли дам олиш зоналари. Санитария – ҳимоя зонаси. Турар-жой туманларини режалаштириш ва қуриш. Аҳоли жойлашган туман. Турар-жой тумани. Саноат туманлари. Қишлоқ хўжалиги туманлари.

Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умумдавлат тизими

Аҳоли яшаш жойларини регионал жойлаштириш. Концепция тушунчаси. Шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча. Шаҳарнинг режавий тузилиши. Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши.

“Идеал шаҳарларда” Шаҳарсозлик концепциялари

Идеал шаҳарлар. Сузиб юрувчи шахарлар. Йирик шаҳарлар тузилишининг ривожланиши. Утопик шаҳарлар. Қуёшли шаҳар. Шаҳар машина. Шахар - боғ. Индустриал шахар.

Шаҳарсозлик назарияси

Шахарсозлик назарияси. Урбанизация. Шаҳарсозлик концепциялари Метаболизм Кендзо Танге назарияси. Француз саҳроси. Америка йирик шахарсозлик назарияси Канурбация.

Россияда Миллий Шаҳарсозлик ғоялари

Шахарсозлик ва хуқуқ. Шахарсозлик ва хукмат.Шахарсозлик ва жамият.Концепциянинг асосий вазифаси. Социал-шахарсозлик асосларини яратилиш. Шахарсозлик ғоялари.

Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар ва уларни шахарсозлик-меъморчилик мажмуалари асосида ечиш

Ўзбекистонда долзарб экологик ва энергетик муаммолар. Ўзбекистонда аҳолининг кўпайиш холатига изоҳ бериш.Миграция жараёнлари (Аҳолининг кўчиш жараёнлари).Демографик омиллар.Аҳоли жойлашишининг гуруҳли тизими.Минтакада сув-энергитека муаммолари.Минтакада сув-энергитека муаммоларини ечиш йўллари.

Шаҳар ва қишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш ва социал интеграция йўллари

XXI асрнинг янги технологияларини меъморчилигини шахарсозлик мухитида қўллаш. Шаҳарсозликда муҳандислик инфратузилмаси. Сув хўжалиги комплекси инфраструктураси. Энергитек инфраструктураси. Алока инфраструктураси. Шахарнинг мухандислик комуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш концепцияси.

Мустақил ишни ташқил этишнинг шакли ва мазмуни

Талабага мустақил ишни тайёрлашда муайян фаннинг хусусиятларини ҳисобга олган холда қўйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

дарслик ва ўқув қўлланмалар бўйича фан боблари ва мавзуларини ўрганиш;

тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;

автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи тизимлар билан ишлаш;

махсус адабиётлар бўйича фанлар бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;

талабанинг ўқув-илмий-тадқиқот ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган фанлар бўлимлари мавзуларини чукур ўрганиш.

фаол ва муаммоли ўқитиш услубидан фойдаланиладиган ўқув машғулотлари;

масофавий (дистанцион) таълим.

Тавсия этилаётган мустақил ишларининг мавзулари:

1. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.
2. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий –бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
3. Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими.
4. “Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанеллқ; “Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа; “Боғ-шахар”Э.Говарда; “Индустриал шахар” Тони Гарнье.
5. Шахарсозлик назарияси.
6. Россиянинг Миллий шахарсозликлари ҳақида.
7. Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар.
8. Шахарсозликда саноатни шакллантириш.

Дастурнинг информацион - услубий таъминоти

Мазкур фанни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий услублари, педагогик ва ахборот коммуникацион технологиялари қўлланилиши назарда тутилган.

Шу жумладан, фаннинг барча маъруза ва амалий машғулотларини ўтиш бўйича ўқув-услубий мажмуа тайёрланган бўлиб, маъруза ва амалий машғулотларда "Ақлий ҳужум", "Веер" усули, идрок харитаси, "Нилуфар гули", синквейн, кластер, ассисмент техникаси каби педагогик технология усулларини қўллаш назарда тутилган.

Барча маъруза дарсларида презентацион ва мультимедиа педагогик технологияларини қўллаш тадбиқ этилади.

Фойдаланиладиганасосийдарсликларваўқувқўлланмаларрўйхати

Асосийдарсликларваўқувқўлланмалар

1. "Градостроительное проектирование" Л.Н Авдотьин, И.Г.Летава, И.М Смоляр, М.Стройиздат 1989 г.
2. "Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест" А.В Иконников, М. Высш.школа 1982 г (уч. пособие)
3. Справочник проектировшика градостроительства. Под обш.ред. Белоусова В.Н., М. Стойиздат 1978 г.
4. Яргина З.Н и др. "Основы теории градостроительства" Стройиздат 1978 г.
5. «Шахарсозлик кодекси – шахарсозлик фаолиятининг хуқуқий замини», проф.Латипов Д.В., Тошкент,ТАҚИ 2007й.
6. "Шахарсозлик асослари" Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.

Қўшимча адабиётлар

1. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: ГоскомархитектстройРУз., 2003.
2.Справочник проектировщика. Градостроительство. (Охрана окружающей среды). - М.: Стройиздат, 1996.
3. Коваленко П.П. Градостроительная климатология. – Горький, ГТУ, 2000.
4. Маслов Н.В. Градостроительная экология. – М.: Высшая школа, 2003.

“Тасдиқлайман”
Ўқув ишлари бўйича проректор
______________Авчиев Ш.К.
2015 йил “____” ____________

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
танлов фани бўйича
5340300 “Шахар қурилиши ва хўжалиги”
таълим йўналиши учун

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

5340300

Умумий ўқув соати - 122

Шу жумладан:

Маъруза - 36

Амалиёт - 36

Мустақил шуғилланув - 50

Тошкент - 2015й

Фаннинг ишчи ўқув дастури Тошкент архитектура – қурилиш институти Илмий – услубий Кенгашининг 2015 йил «____» __________ - сон мажлисида мухокама этилди ва маъқулланди.

Шахар қурилиши ва хўжалиги ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:
кат.ўқит. Кадабаева Ш.С. _________

Фаннинг ишчи ўқув дастури Қурилишни бошқариш факультети

Факультет Илмий Кенгашининг 2015 йил «___» ________ даги «___» - сон қарори билан тасдиқланди.

Илмий кенгаши раиси:
2015 йил «____ » _________________________ проф. Нуримбетов Р.И.

Келишилди:

Кафедра мудири
2015 “____”__________ __________ доц. Хотамов А.Т.

КИРИШ

Фаннинг мақсад ва вазифалари: “Замонавий шаҳарсозлик концепциялари” асосан йўналтирилган Ўзбекистонда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар, республикасининг шаҳарсозлик кодекси**,** Ўзбекистон шаҳарларида аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими, Аҳолининг социал ўсиши, иқтисодий, экологик муаммолар, шаҳарнинг келажакда функционал ривожлантириш.

Фаннинг мақсад ва вазифалари, аниқлаштириш дастури булими қуйидагилардин иборат:

Шаҳарсозлики концепцияси, шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақидаги тушунчаларини ёритиш**;**

- Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши;
-“Идеал шаҳар” шаҳарсозлик концепцияси тарихи асослари билан танишиш;
- Шаҳарсозлик асослари назариясини тасаввур қила олиш;
- Шахарсозликда ягона тизими билан танишиш ва бартараф этиш йўллари.

“Замонавий шаҳарсозлик концепциялари”- фани 5340300-“Шаҳар курилиши ва хужалиги” 4 йиллик бакалавриат йўналишидаги мутахасислар учун мўлжалланган бўлиб, 2 семестр ўқиладиган фан хисобланади, курс асосан маъруза кисми, амалиёт дарси ва мустақил шуғулланиш бўлимларига бўлинади.

Соатларнинг тақсимоти

Бакалавр йўналиши шифри	Ўқув юкламасининг машғулот тури бўйича тақсимланиши (соатларда)				
	Умумий ҳажм	Маърузалар	Амалий машғулотлар	Мустақил таълим	Семестр
5340300	122	36	36	50	2

1 – жадвал

Маърузалар

Мав-зулар номе-ри	МАВЗУ НОМИ ВА ҚИСҚАЧА МАЗМУНИ	Дарс соатлари хажми 5340300
1	**2**	**3**
1.	Кириш. Фаннинг мақсади, унинг ўқув режаси билан биргаликда 5340300 -“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги. Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик	**4**

	кодекси.	
2.	Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари: Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими, Республикава вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари, бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг тадбиқ этиш, саноат ва аҳоли турар жой туманлари, транспорт системаларини лойиҳалаш, Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий – бадий куринишини асраш ва ривожлантириш.	**4**
3.	Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими. "Шаҳарсозлик концепциялари" ҳақида тушунча, шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча.Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши.	**4**
4.	"Идеал шахарларда" Шаҳарсозлик концепциялари. Утопик лойиҳалар: "Қуёшли шаҳар" Томазо Кампанеллқ; "Шаҳар-машина" Антонио Сант-Элиа; "Боғ-шахар"Э.Говарда; "Индустриал шахар" Тони Гарнье.	**4**
5.	Шахарсозлик назарияси.	**4**
6.	Россиянинг Миллий шахарсозликлари ҳақида.Социал-шахар курилиши асослари.умумийлик ва шахарсозлик: шахарсозлик ва қонун,шахарсозлик ва давлат, концепция тизими ташкилот ва шахарсозлик фаолияти тузилиши.	**4**
7.	Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар ва уларни шахарсозлик-меъморчилик мажмуалари асосида ечиш.	**4**
8.	Шахар ва кишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш социал интеграциялаштириш йўллари. XXI асрнинг янги технологияларини шахарсозлик меъморчилигида кўллаш, мухитни ташкиллаштириш. Шахарсозликда мухандисликтузилмаси. Шахарсозлик шаклини ўзгартирувчи омиллар бири бу ахоли билан боғликлиги,ахолининг умумийлиги	**4**
9.	Шахарсозликда саноатни шакиллантириш. Йирик шахарлар, янги шахарлар,шахарсозлик сеза билиш. Хулоса: келажакда шахарни ривожланишида социал-ахолини усиши, иктисодий экологик муаммолар, фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш ва шахарнинг келажакда ривожланиши.	**4**
	ЖАМИ:	**36 соат**

2 – жадвал

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР

Мав-зулар номе-ри	Мавзу номи ва қисқача мазмуни	Дарс соатлари хажми
1.	Замонавий шахарсозликда фаол муаммоларга доир машиқлар бажариш.	**2**
2.	Шахарсозлик масалаларида шахарсозлик концепцияларини ривожлантириш тизимли усулида “мияда шакиллантириш” ва кичик группаларда шахарчаларда амалга ошириш.	**4**
3.	Тошкент самарканд Бухора Хива шахарларида мехмонларни қабул қилиш иарказлари фаолиятини янги моделлар асосида шахарсозликни ривожлантириш.	**6**
4.	Машқ шакллантиришда “концепция”, тузими, “шахарсозлик” терминлари хакида тушунча.	**6**
5.	Қурилишда “кластер”, шахарсозлик кодекси, “экологик кризис”, “табиатни мухофаза килиш ”, “худуд”тушунчалар	**6**
6.	Машк шахарсозлик схемаларини тузиш шахар ва кишлоқ лойихасини тузишда мухим омиллар. Богларни , дачаларни (дала ховлиси)поселкалар хамда фермер хужаликларини жойлаштириш руйхати ни тузиш.	**6**
7.	Машқ “Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш”куп каватли бинолар, коттежлар, дала ховлиси шаклидаги қурилиш уйлари. Шаҳар курилиш худудлари асосларини шакиллантириш излаш.	**6**
	ЖАМИ:	**36 соат**

3 – жадвал

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ

Мав-зулар номе-ри	МАВЗУ НОМИ ВА ҚИСҚАЧА МАЗМУНИ	Дарс соатлари хажми 5340300
1	**2**	**3**
1.	Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.	**6**
2.	Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий – бадий кўринишини асраш ва ривожлантириш.	**6**
3.	Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими.	**6**
4.	“Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли; “Шаҳар-машина” Антонио Сант-Элиа; “Боғ-шахар” Э.Говарда;	**6**

	“Индустриал шахар” Тони Гарнье.	
5.	Шахарсозлик назарияси.	**6**
6.	Россиянинг Миллий шахарсозликлари ҳақида.	**6**
7.	Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар	**8**
8.	Шахарсозликда саноатни шакллантириш.	**6**
	ЖАМИ:	**50 соат**

Фойдаланадиган асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар рўйҳати

Асосий дарслик ва ўқув қўлланмалар

1. “Концепции современного градостроительства” Табибов А.Л., Усмонов К.Т., Кадабаева Ш.С. Отпечатоно в минитипографии Управделами АН РУз Ташкент-2013г.
2. “Шахарсозлик асослари” Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.
3. Яргина З.Н и др. “Основы теории градостроительства” Стройиздат 1998 г.
4. «Шахарсозлик кодекси – шахарсозлик фаолиятининг хуқуқий замини», проф.Латипов Д.В., Тошкент,ТАҚИ 2007й.

ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР:

1. ШНҚ 2.07.01–03* Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2009.
2. Справочник проектировщика. Градостроительство. (Охрана окружающей среды). - М.: Стройиздат, 1996.
3. П.П. Коваленко Градостроительная климатология. – Горький, ГТУ, 2000.
4. Н.В. Маслов Градостроительная экология. – М.: Высшая школа, 2003.
5. Авдотьин Л.Н, Летава И.Г., Смоляр И.М, “Градостроительное проектирование” М.Стройиздат 1989 г.
6. “Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест” А.В Иконников, М. Высш.школа 1982 г (уч. пособие)
7. Справочник проектировшика градостроитель. Под обш.ред. Белоусова В.Н., М. Стойиздат 1998 г.

БАҲОЛАШ ТАРТИБИ ВА МЕЗОНЛАРИ

1. Тошкент архитектура қурилиш институтида “Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида низом”га асосан фан бўйича талабанинг ўзлаштириш даражаси қуйида келтирилган назорат турлари баллари орқали ифодаланади.

2. Фан бўйича талабанинг семестр давомидаги ўзлаштириш кўрсаткичи **100** баллик тизимда бутун сонлар билан баҳоланади.

Ушбу **100** балл назорат турлари бўйича қуйидагича тақсимланади:

Жорий назорат (ЖН) — 40 балл.

Оралиқ назорат (ОН) — 30 балл.

Якуний назорат (ЯН) — 30 балл.

Фан бўйича рейтинг ишланмаси

№	**Назорат турлари**	**Топшириқ сони**	**Топшириқнинг максимал балли**	**Топшириқнинг жами балли**
1	**Жорий назорат**			**40**
	1.1. Мустақил иш	2	10	20
	1.2. Амалий иш	1	10	10
	1.3.Талабанинг дарсга қатнашиши ва фаоллиги	-	10	10
2	**Оралиқ назорат**			**30**
	2.1. Ёзма иш (2 та саволдан иборат ва 10 та тест киритилган)	(3)	(10)	30
3.	**Якуний назорат**			**30**
	3.1. Ёзма иш (3 та саволдан иборат)	(3)	(10)	30
			ЖАМИ:	**100**

3. Талабанинг фандан ЖН, ОН ва ЯН лар бўйича назорат қилиш мезонлари қуйидагича:

Оралиқ назоратдаги саволлар учун умумий бахо:

мах 30 балл

26-30 балл – “аъло”

22-25 балл – “яхши”

17-21 балл – “қониқарли”

0-17 балл – “қониқарсиз”

Жорий назорат учун умумий баҳо:

мах 40 балл

35-40 балл – “аъло”
29-34 балл – “яхши”
22-29 балл – “қониқарли”
0-21 балл – “қониқарсиз”

Мутақил таълим ва амалий машғулот:

мах 20 балл	**мах 10 балл**
18-20 балл – “аъло”	8,6 – 10 балл – “аъло”
15-17 балл – “яхши”	7,2 – 8,5 балл – “яхши”
11-14 балл – “қониқарли”	5,6 – 7,1 балл – “қониқарли”
0-10 балл – “қониқарсиз”	0- 5,5 балл – “қониқарсиз”

Якуний назорат – вариант карточкалар ёрдамида ўтқазилади, хар бирида 3 та дан савол, хар бир савол мах 10 баллдан бахоланади.

Саволлар учун умумий бахо:

мах 30 балл

26-30 балл – “аъло”
22-25 балл – “яхши”
17-21 балл – “қониқарли”
0-17 балл – “қониқарсиз”

Талабанинг фан бўйича ўзлаштириш кўрсаткичини назорат қилишда қуйидаги намунавий мезонлар (кейинги ўринларда намунавий мезонлар деб юритилади) тавсия этилади:

а) 100 – 86 (аъло) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* хулоса ва қарор қабул қилиш;
* ижодий фикрлай олиш;
* мустақил мулохаза юрита олиш;
* олган билимларни амалда қуллай олиш;
* моҳиятини тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш;

б) 71-85 (яхши) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* мустақил мулоҳаза юрита олиш;
* олган билимларини амалда қўллай олиш;
* моҳиятни тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш:

в) 55-70 (қониқарли) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* моҳиятини тушуниш;

* билиш, айтиб бериш;

* тасаввурга эга бўлиш;

г) қуйидаги холларда талабанинг билим даражаси 0 – 54 (қониқарсиз) балл билан баҳоланши мумкин.

* аниқ тасаввурга эга бўлмаслик;

билмаслик.

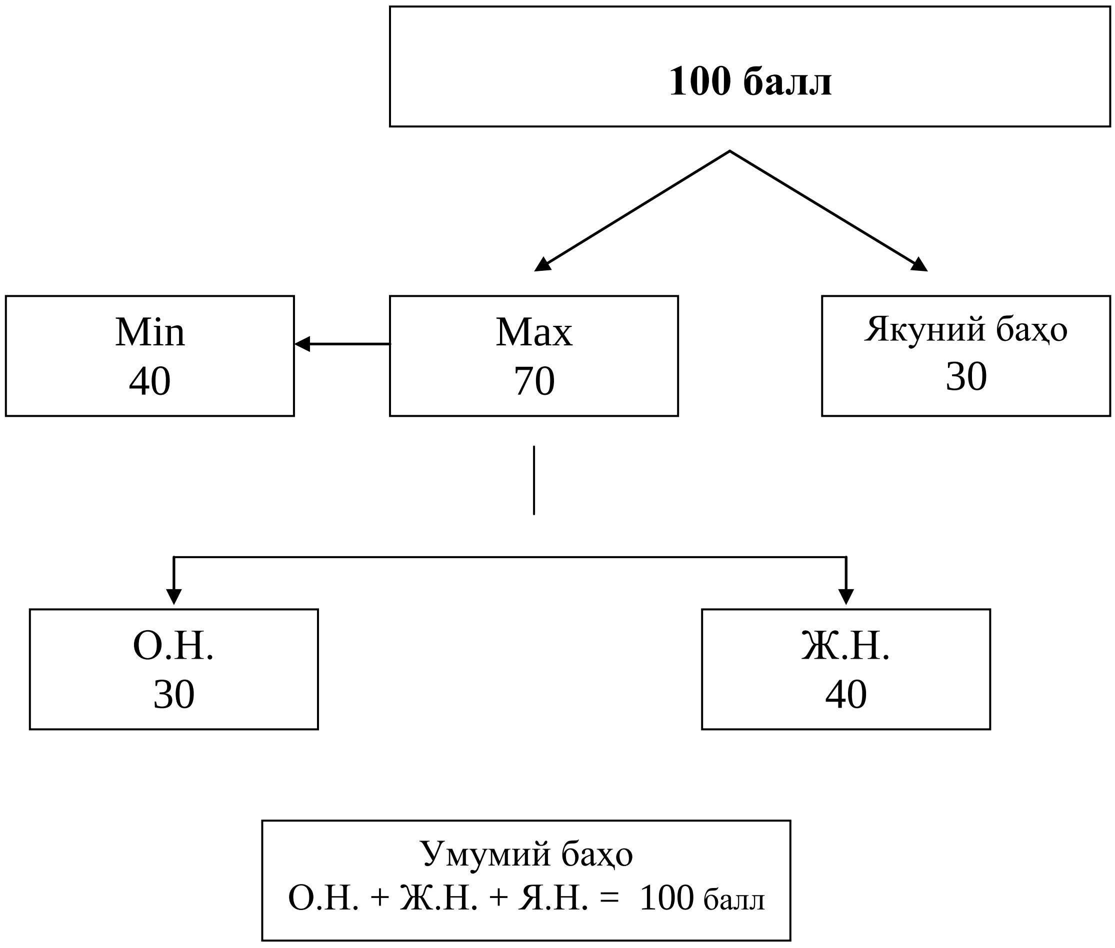

ТАСДИҚЛАНДИ

ШҚХ кафедра мажлис

баённомаси№___________2015

“ЗАМОНАВИЙ ШАХАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯСИ”

ФАНИДАН ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

(маъруза ва амалий машғулоти учун)

КАДАБАЕВА Ш.С.

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу ***(раками)*** *1-мавзу* ***(номи)*** Замонавий шахарсозлик концепцияси

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Маълумотли кириш - маъруза
Маъруза режаси *Ўқув машғулотининг тузилиши*	1. Кириш. Фаннинг мақсади, унинг ўқув режаси билан биргаликда 5340300-“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги. 2. Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар. 3.Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.
Ўқув машғулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда замонавий шахарсозлик концепцияси тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар: *Фаннинг мақсади, унинг ўқув режаси билан биргаликда 5340300-“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бошқа фанлар боғлиқлиги билан* таништиради; *Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурларга* тасниф беради; *Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси* билан таништирадилар.	*Ўқув фаолиятининг натижалари:* Талабалар олган билимлар хакида мухокама киладилар; Талабалар мавзуни ёритадилар; Талабалар олган билимларини мустахкамлайдилар.
Таълим усуллари	Маъруза, ақлий хужум, савол жавоб, сухбат
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Ищ боскичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	*1.1.«Замонавий шахарсозлик асослари» мавзуси билан таништирилди.* *Максад:* Хозирги кунда замонавий шахарсозлик концепциясининг долзарблиги. *Натижа:* Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларни берилади; Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхатини айтади. (Илова №1) 1.3. Ўқув машғулотида Ўқув ишларини бахолаш мезонлари билан таништиради. (Илова №2)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниклаштирадилар, Саволлар берадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Савол – жавоб (Илова №3), ақлий хужум (Илова № 4), оркали билимларни фаоллаштиради.	Жавоб берадилар. Гурухларда ишлайдилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги мухимлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1.

Мавзу бўйича тушунчалар

Бизнинг планетамизда биринчи шаҳар қаерда, қачон пайдо бўлганлиги тўғрисида аниқ маълумотлар йўқ. Лекин тарихий археологик қазилмаларга таяниб биринчи яқин шаркда Месопотамияда, Шумер давлатида эрамиздан аввал 4 мингчи йил охирида, Египтда ва Нил дарёси водийси қуйилиш охирида Ҳиндстонда шаҳарлар пайдо бўлган. Ўрта Осиёда Буюк ипак йўли бўйлаб, атрофида Фарғона водийси, Самарқанд, Бухора ва Хоразм шаҳарлари энг қадимги шаҳарлар сирасига киради.

Шаҳар – бу бир-бирлари билан боғлиқ бўлган кўп турли корхона ва заводлар мажмуасидан иборат. Ҳар куни шаҳар минглаб тонна хомашё ва озиқ-овқатлар истеъмол қилади. Минглаб тонна саноат ва бошқа чиқиндиларни чиқаради. Шаҳар – бу қудратли муҳандислик хўжалиги. Бу сон-саноқсиз бино ва иншоотлар, юзлаб километр сув ўтказгич қувурлари, электр қуввати билан таъминлаш, ўчоқхоналар, оқава сувларини тозалаш иншоотлари, йўл транпорт иншоотлари каби муҳандислик иншоотларидан демакдир.

Шаҳар алоқа тизими – транспорт, почта, телеграф алоқаси, радио ва телевидение.

Шаҳар – бу моддий ва маънавий маданият дурдоналари яратилиб келинган тараққиёт бешигидир. Шу билан бир қаторда ҳозирги замон шаҳарларининг бирор – бир воқъелиги ўз – ўзича мавжуд бўлмасдан, балки бутун бошқа нарсалар билан ажралмайдиган бир бутунликни ташкил этади. Шаҳар ўзининг кўп қиррали бўлишига қарамай олдимизда бутун бир ҳаётий организм сифатида намоён бўлади. *Шаҳар организм* қандай тузилганлигини ва унда шаҳарсозлик ва архитектурага нима тегишли эканлигини тушунишни талаб қилади.

Данияда шаҳар деб, аҳолиси 250 кишидан ортиқ бўлган аҳоли яшаш жойига айтилади. Японияда - 30 минг, собиқ Иттифоқ Республикаларида пастки чегарасида 5 -12 минг кишини ташкил этади. Месопатамияда бир неча минглаб одамлар яшаган, 1-2 асрларда буюк Рим шаҳрида 1,5-2 млн. аҳоли яшаган.

Шаҳарга таъриф беришда турли мамлакатларда турлича мезонлардан фойдаланилади, аҳоли сони, аҳоли ёки қурилиш зичлиги, аҳолининг кўпчилиги банд бўлган меҳнат тури, шаҳарнинг тарихан шаклланган мавқъеи, маъмурий функциялар ва бошқа мезонлар ёки уларнинг қўшилмалари. Собиқ Иттифоқ Республикаларида шаҳар тушунчаси мезонлари қонунларида кўзда тутилган эди. Масалан: Россияда у ёки бу аҳоли яшаш жойини шаҳар тоифасига киритиш учун аҳолиси энг камида 12 минг кишини ташкил этиши керак, шу билан бир қаторда аҳолисининг 75% дан кўпроғи қишлоқ хўжалигидан бошқа иш билан машғул бўлиши шарт.

Аҳоли яшаш жойи – доимий аҳолисининг тўпланиши моддий фондлар (бинолар, иншоотлар, йўллар, муҳандислик тармоқлари ва бошқалар) билан мустаҳкамланган ҳудуднинг бир қисмидир.

Шаҳарсозлик – бу ижтимоий–иқтисодий, санитария – гигиеник, техник – қурилиш, транспорт ва архитектура – бадиий масалаларни биргаликда ҳал этувчи шаҳар ва аҳоли яшаш жойларини режалаштириш ва қурилиш назарияси ва амалиёти тўғрисидаги тушунча.

Ижтимоий – иқтисодий масалалар шаҳар ва қишлоқ ривожланишининг келажагини, табиий ва ҳудудий ресурсларни иқтисодий самарали фойдаланишни, аҳолининг ўсишини, аҳолига оптимал маданий – маиший хизмат кўрсатишни ташкил қилишни ҳисобга олган ҳолда аҳоли жойлашуви тизимини танлашда ҳал қилинади.

Техникавий – қурилиш масалалари аҳоли яшаш жойлари қурилиши учун танланган ҳудудларнинг муҳандисона-геологик ва географик шароитларини (шамол, температура, намлик, шамол йўналиши халк хўжалиги учун ҳамда денгиз, кўл ёки дарё каби сув заҳиралари бўлиши шарт) ўрганиш, қурилиш техникасининг даражаси ва замонавий воситаларни аниқлаш, транспорт ва пиёдалар алоқаларининг рационал тизимини ҳал этиш, ҳудудларни муҳандисона тайёрлаш ва муҳандисона ободонлаштириш (ичимлик суви етказиш, оқава сувлар ўтказгич, иссиқ сув, совуқ, газ ва электр таъминоти ва бошқалар) ва ҳоказоларни ҳал қилиш билан боғлиқдир.

Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;
- кичик шаҳар – 50 минггача.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ, Бекобод, Красногорск ва бошқалар).

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставвал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Бугун биз XXI аср шаҳарсозлиги ҳақида ўйлашимиз лозим. Бу фақат келажак учунгина эмас, балки бизнинг ҳозирги кун амалиётимиз учун ҳам муҳимдир. Шаҳарларимиз бош тархлари 25 йил муддатга тузилади. Ҳозирги замон шаҳарсозлиги бу фақатгина санъат эмас, балки фан ва техника бирлиги ҳамдир. Билимнинг кўп соҳалари ютуқларини шаҳарсозликчалик юқори даражада бирлаштирадиган илм йўқдир. Бу ерда ҳозирги замон шаҳарсозлиги муаммолари мажмуаларини ҳал этишда кучли компьютерлардан фойдаланиш талаб этилади.

Тарихий манбалар транспорт, шовқин, атроф – муҳит ифлосланиши каби муаммолар ўтмишда ҳам мавжуд бўлгандигидан гувоҳлик беради.

Масалан: Қиролича Елизавета даврида Лондонда тошкўмир ёқиш таъқиқланган, бунинг учун жазолашган. Бундан шу нарса кўринадики, транспорт ва экология муаммолари фақатгина шаҳар катталашувигагина боғлиқ бўлмасдан, балки уларни ҳал қилиш учун жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий, иқтисодий, техник ва технологик воситаларга ҳам боғлиқ экан.

Урбанизация - бу ишлаб чиқариш асосида кўчаларнинг ривожланиши ва тўпланиши, ижтимоий алоқалар шакллари, шаҳар турмуш тарихининг аҳоли яшаш жойларининг барча тармоқларига ёйилиши билан боғлиқ бўлган кўпқиррали, кенг (яъни бутун дунёни қамраб олган) ижтимоий – иқтисодий жараён. Бу сўзнинг бирорта тор тушунчалари, яъни шаҳарларнинг ҳам шаҳар аҳолисининг ўсиши, умум аҳоли сонида шаҳар аҳолиси саломатлигининг ортиши ва ҳоказо, уни тавсифлаш учун етарли эмасдир. Шаҳар сонининг ва шаҳар аҳолисининг ортиши шаҳар аҳолиси салмоғининг камайишида ҳам юз бериши мумкин. Мамлакат ёки регион уларнинг урбанизациялашиш даражасига қарама – қарши қўйилиши мумкин, яъни бутун аҳоли яшаш тизимида шаҳар аҳолисининг салмоғи ошганлиги, лекин урбанизациялашиши даражаси юқори бўлиши, ривожланаётган мамлакатларда эса, аксинча шаҳар аҳолисининг даражаси паст бўлиши мумкин.

Урбанизациянинг белгилари – шаҳарларда индустриянинг ўсиши, уларнинг маданий ва сиёсий функцияларининг ривожланиши, меҳнат ҳудудий бўлинишининг чуқурлашуви. Урбанизация белгиларидан яна бири – бу қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга оқиб келиши.

“Шаҳар агломерацияси” лотинча agglomerate – қишлоқ қўшилиб кетмоқ маъносини билдиради. Ишлаб чиқариш саноатида технологиясида агломерация “майда руда” ва чангсимон материаллардан эритиш йўли билан йирик бўлаклар яратиш маъносини билдиради.

Экологик адабиётларда **“агломерация”** сўзи саноат корхоналарининг бир жойда тўпланиши ҳудудий қўшилиб кетишини билдиради. Маълум маънода бу сўз аҳоли яшаш жойларининг тўпланиши ва қўшилиб кетиши орқали шаклланган ва тузилиши жиҳатдан турлича бўлган бирлашмаларни ташкил этишига ҳам таълуқлидир. Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва тўпланиши таъсири остида агломерацияларнинг бир – бирларига яқинлашуви ва қўшилиб кетиши “мегаполис”ларнинг шаклланишига олиб келади. Мегаполис кенг ҳудудларини қамраб олувчи урбанизациялашган зоналардир. АҚШда Атлантика океани соҳили бўйлаб Бостон ва Вашингтон оралиғида мегаполис вужудга келган. Буюк кўллар ҳудудида - Чикаго ва Питтербург оралиғида, Калифорнияда – Сан-Диего ва Сан–Франсиско оралиғида, Англияда (Ливерпул - Лондон), Японияда (Токио - Осако) вужудга келган.

Тошкент агломерацияси (Тошкент, Чирчиқ, Янгийўл)нинг аҳолиси 2,9 млн кишини ташкил этади. Фарғона агломерацияси (Фарғона, Марғилон, Кегайли)нинг аҳолиси 360 минг кишини ташкил этади. Дунёда 66та мегаполислар мавжуд бўлиб, уларнинг умумий аҳолиси 1,4 миллиард

кишини ташкил этади. 2000 йилга келиб мегаполиялар сони 160 тани ташкил этиб, уларда дунё аҳолисининг 40-50% истиқомат қилмоқда.

2. Фаннинг мақсади, унинг ўқув режаси билан биргаликда 5340300-“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги.

Замонавий шаҳарсозлик концепциялари фани Ўзбекистон Республикасининг Замонавий шаҳарсозлик программалари асосида ахолимиз учун ҳар томонлама қулай хизмат кўрсатадиган иқтисодий, социал, экологик каби муаммоларни ечадиган лойиҳаларни лойиҳалаштириш ҳамда шаҳар келажагини ривожлантиришдан иборат.

Бу учун қуйидагиларни белгилаб олишимиз керак:

“Шаҳарсозлик концепцияси”, “Шаҳарнинг лойиҳа тузилмаси” каби тушунчаларни очишимиз зарур;

Тошкент шаҳрининг 2015 йил мўлжалланган ривожланишининг бош режаси билан танишиш;

Тарихий шаҳарларимизнинг ривожланиш концепциялари билан танишиш
“бор шаҳарлар мисолида”;

Асосий шаҳарсозлик назариялари тушунчаларини тасаввур қилишимиз;

Асосан талабалар замонавий шаҳарлар қурилишида аҳоли яшаш жойларида долзарб муаммолардан экологик, энергитека, транспорт ва мухандислик муаммоларини билиши ҳамда шаҳар қурилишини лойиҳалашни билиши тасаввур қилиши зарур.

5340300-“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бу фан алоҳида 1-курс талабалар учун алоҳида дарс ҳисобланади, бундан кейин курсларда “Шаҳар худудини ободонлаштириш асослари”, “Меъморчилик ва шаҳарсозлик асослари”, Шаҳарларни ва биноларни таъмирлаш, лойиҳлаш”каби фанлар ўрганилади. Бу фан барча махсус топшириқлар амалий дарслар ва мустақил шуғулланишлар асосида мустаҳкамлаб бориш учун хизмат қилади.

3. Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.

Бизнинг асосий вазифамиз мамлакатимизда аҳоли учун ҳар томонлама қулай бино ва иншоотлар қуришдан иборат. Шу мақсадда мамлакатимизда қатор буйруқ ва қарорлар ишлаб чиқилди. Бутун жаҳон иқтисодий кризисни бир тараф этиш мақсадида шаҳарсозлар олдига қатор вазифалар белгилаб қўйилганини қуришимиз мумкин аҳоли талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, ахоли яшаш худудларида ободонлаштириш, биноларни капитал ремонт қилиш, биноларни қуриш ва таъмирлаш ишларини кенг оммавий олиб бориш каби масалаларда тўхталиб ўтди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов шаҳар, район, шаҳар типидаги поселкалар ва қишлоқ турар-жойларини бош режаларини тузиш 2005-2010 йилларга мўлжалланган дастури 30 август 2005 йилдан ишга тушди.

Биргина 2009 йил давомида қишлоқларда қурилган тнамунавий лойиҳа асосида қурилган уйлар сонини хисоблаганимизда 847 уй, 2010 йил бу кўрсатгич 213 та (1154,8 га) ер участкаси 159 тумандан ажратилди, 6800 намунавий уйлар қурилмоқда.

Шаҳарларимизнинг кенгайтириш ривожлантириш бўйича мамлактимизда янада қатор қарорлар қабул қилинмоқда: 2009 йил 9-декабр баркамол келажак авлод йили давлат дастурида, 26 апрел 2000 йилдаги буйрукларини қуришимиз мумкин, бу дастурлар ҳаммаси Ўзбекистон Республикасида аҳолини яшаш шароитларини яхшилашдан иборатдир.

Қатор лойиҳалар қуриш режалар посёлкалар, хиёбон, дам олиш масканлари қуриб битказилиб фойдаланишга топширилмоқда.

4. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси

Шаҳарсозлик кодекси Ўзбекистон Республикасининг 04.04.2002 йил №353-II буйруғи чиққан ва Олий мажлиснинг 04.04.2002 йил №354-II қарори билан тасдиқланган.

Боб 1. Умумий қоидалар (модда 1-11)

Боб 2. Шаҳарсозлик фаолияти объектлари ва субъектлари 12-16

Боб 3. Давлат органларининг шаҳарсозлик фаолияти соҳасидаги ваколатлари 17-25.

Боб 4. Шаҳарсозлик хужжатлари. Давлат шаҳарсозлик кадастри 26-28.

Боб 5. Ўзбекистон Республикасининг худудини ривожлантиришнинг шаҳарсозлик жиҳатидан режалаштирилиши 29-39.

Боб 6.Ахоли пунктлари ва шахар атрофи зоналар худудларидан фойдаланиш 40-56.

Боб 7. Якунловчи қоидалар 57-59.

Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхати:

1. И.А.Каримов “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари”-Т.:Ўзбекистон , 2009 йил.

2. И.А.Каримов “Асосий вазифамиз-Ватанимиз тарраққиёти ва халкимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир” “Халк сўзи” газетаси, №21,30.01.2010.

3. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.- Тошкент, 2004йил.

Илова №2.

БАҲОЛАШ ТАРТИБИ ВА МЕЗОНЛАРИ

1. Тошкент архитектура қурилиш институтида “Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида низом”га асосан фан бўйича талабанинг ўзлаштириш даражаси қуйида келтирилган назорат турлари баллари орқали ифодаланади.

2. Фан бўйича талабанинг семестр давомидаги ўзлаштириш кўрсаткичи **100** баллик тизимда бутун сонлар билан баҳоланади.

Ушбу **100** балл назорат турлари бўйича қуйидагича тақсимланади:

Жорий назорат (ЖН) — 40 балл.

Оралиқ назорат (ОН) — 30 балл.

Якуний назорат (ЯН) — 30 балл.

Фан бўйича рейтинг ишланмаси

№	**Назорат турлари**	**Топшириқ сони**	**Топшириқнинг максимал балли**	**Топшириқнинг жами балли**
1	**Жорий назорат**			**40**
	1.1. Мустақил иш	2	10	20
	1.2. Амалий иш	1	10	10
	1.3.Талабанинг дарсга қатнашиши ва фаоллиги	-	10	10
2	**Оралиқ назорат**			**30**
	2.1. Ёзма иш (2 та саволдан иборат ва 10 та тест киритилган)	(3)	(10)	30
3.	**Якуний назорат**			**30**
	3.1. Ёзма иш (3 та саволдан иборат)	(3)	(10)	30
			ЖАМИ:	**100**

3. Талабанинг фандан ЖН, ОН ва ЯН лар бўйича назорат қилиш мезонлари қуйидагича:

Оралиқ назоратдаги саволлар учун умумий бахо:

мах 30 балл

26-30 балл – “аъло”
22-25 балл – “яхши”
17-21 балл – “қониқарли”
0-17 балл – “қониқарсиз”

Жорий назорат учун умумий баҳо:

мах 40 балл

35-40 балл – “аъло”
29-34 балл – “яхши”
22-29 балл – “қониқарли”
0-21 балл – “қониқарсиз”

Мутақил таълим ва амалий машғулот:

мах 20 балл	**мах 10 балл**
18-20 балл – “аъло”	8,6 – 10 балл – “аъло”
15-17 балл – “яхши”	7,2 – 8,5 балл – “яхши”
11-14 балл – “қониқарли”	5,6 – 7,1 балл – “қониқарли”
0-10 балл – “қониқарсиз”	0- 5,5 балл – “қониқарсиз”

Якуний назорат – вариант карточкалар ёрдамида ўтқазилади, хар бирида 3 та дан савол, хар бир савол мах 10 баллдан бахоланади.

Саволлар учун умумий бахо:

мах 30 балл

26-30 балл – “аъло”
22-25 балл – “яхши”
17-21 балл – “қониқарли”
0-17 балл – “қониқарсиз”

Талабанинг фан бўйича ўзлаштириш кўрсаткичини назорат қилишда қуйидаги намунавий мезонлар (кейинги ўринларда намунавий мезонлар деб юритилади) тавсия этилади:

а) 100 – 86 (аъло) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* хулоса ва қарор қабул қилиш;
* ижодий фикрлай олиш;
* мустақил мулохаза юрита олиш;
* олган билимларни амалда қуллай олиш;
* моҳиятини тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш;

б) 71-85 (яхши) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* мустақил мулоҳаза юрита олиш;
* олган билимларини амалда қўллай олиш;
* моҳиятни тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш:

в) 55-70 (қониқарли) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* моҳиятини тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш;

г) қуйидаги холларда талабанинг билим даражаси 0 – 54 (қониқарсиз) балл билан баҳоланши мумкин.

* аниқ тасаввурга эга бўлмаслик;
билмаслик.

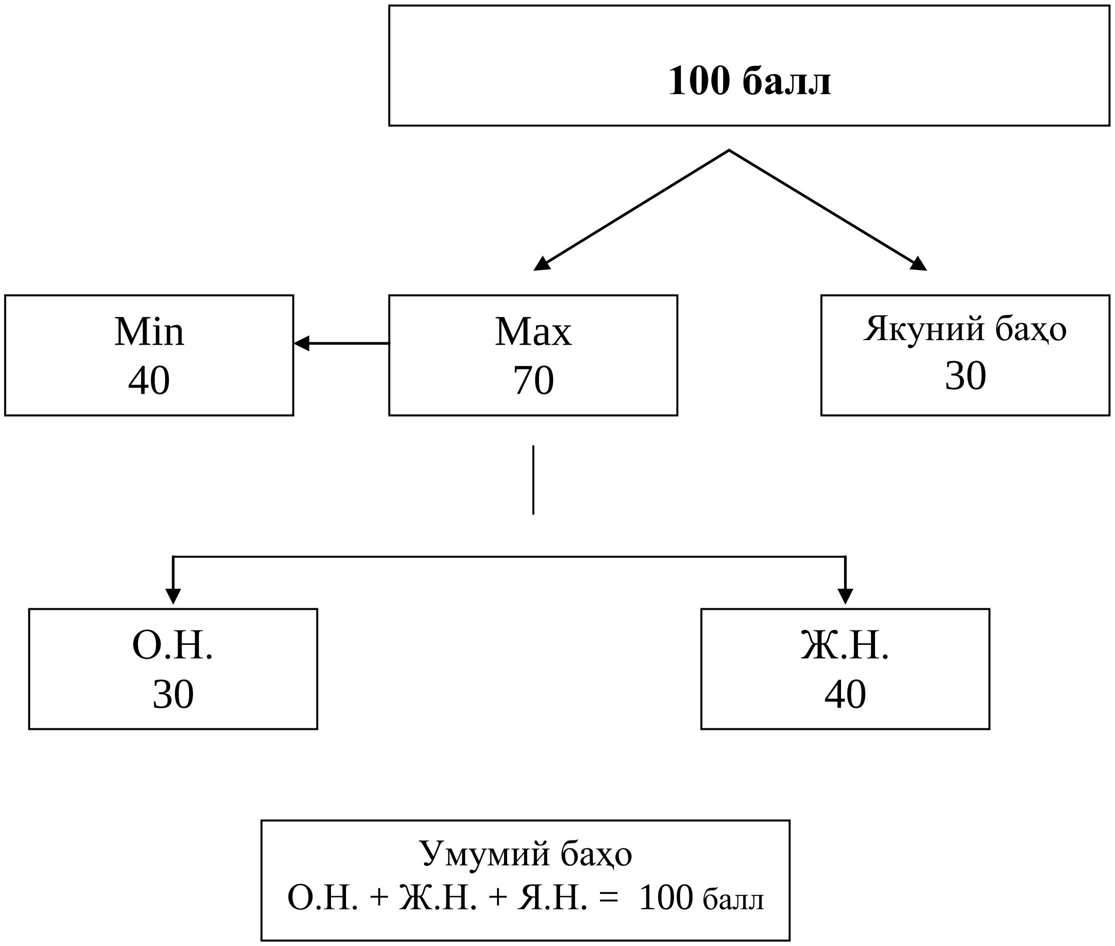

ТАСДИҚЛАНДИ
ШҚХ кафедра мажлис
баённомаси№___________2015

Илова №3.

Савол –жавоб

1. Фаннинг мақсади, вазифалари бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
2. Республикамизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.
3. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси қисмлари.
4. Хозирги замон шахарсозликлари хакида.

Илова №4.

Ақлий –хужум усули

Таъриф: *Ақлий хужум (бейнстроминг – акллар тузони) – амалий ёки илмий муаммолар ечиш гоясини жамоавий юзага келтириш.*

Иштирокчилар ақлий хужум Вақтида мураккаб муаммони хал этишга харакат киладилар.

Мавзу эълон килинади: Иштирокчилар ақлий хужум Вақтида мураккаб муаммони хал этишга харакат киладилар.

Мавзу эълон килинади: **«Замонавий шахарсозликда юзага келаётган асосий муаммолар»**.

Муаммо (шахарсозлик муаммолари) билан таништиради, уни ечишнинг излаш йулини ва бахолаш мезонини асослайди. Иштирокчиларни 3-4 гурухга булади. Хар бир гурух макбул /самарали/окилона гояларни кайд этиб бориши учун эксперт танлайди. Гурух аъзолари хамкорликда ишлашлари мумкин булган холда утирадилар.

Таълим берувчи берилган муаммони эслатади ва бошлашга рухсат беради. Бу усул хамма вазифаларни бажаради, лекин унинг асосий вазифаси – таълим олувчиларни Ўқув–билиш фаолиятини фаоллаштириш, уларни муаммони Мустақил тушуниш ва ечишга кизиктириш ва уларда муомала маданияти, фикр алмашиниш малакаларини ривожланиши, ташки таъсир остида фикрлашдан озод булиш ва ижодий топширикни ечишда бирламчи йул фикрларини енгиб утишни тарбиялайди.

Якунларни умумлаштиради, гурухлар ишини тахлил килади ва бахолайди: ижобий, ижодкорликнинг юкори даражаси холатлари, жамоавий фаолият муваффакиятларини курсатади.

1 - амалий машғулот

1-МАВЗУ	Замонавий шахарсозликда фаол муаммоларга доир машқлар бажариш.

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

(машғулот модели)

Ўқув соати – 4 соат	Талабалар сони: 20 та
Ўқув машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1. Урбанизация муаммоларининг келиб чиқиши 2. Ўзбекистонда урбанизация жараёнининг ривожланиши.
Ўқув машғулотининг мақсади: Урбанизация хақида маълумотга эга бўлиш	
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
1.Урбанизация муаммолари-нинг келиб чиқиши тўғрисида умумий маълумотлар билан таништиради.	Урбанизация муаммоларини бартараф этиш мавзуида олган билимларини мухокама киладилар;
2. Ўзбекистонда урбанизация жараёнининг ривожланиши бўйича асосий тасниф беради;	Ўзбекистонда урбанизация жараёнининг ривожланишига олиб келаётган асосий сабабларни таснифлаб берадилар.
Ўқитиш воситалари	компьютер слайдлари
Ўқитиш усуллари	Венн диаграммаси, кластер, синквейн.
Ўқитиш шакллари	Фронтал, кичик гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки саволлар, тест.

“Замонавий шахарсозликда фаол муаммоларга доир машқлар бажариш” мавзусининг технологик харитаси

Иш босқичлари	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Тингловчи фаолиятининг мазмуни
1-босқич Кириш (20 мин)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, режаси, кутиладиган натижалар билан таништиради. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларнинг мазмун-моҳиятини эсга туширади (1 - илова).	Тинглайдилар Бажарадилар
2 -босқич Асосий бўлим (50 мин)	2.1.Талабаларни кичик гуруҳларда ишлашга тайёрлайди ва хар бир талабага алохида урбанизацияга оид кластер машқларини таркатади. (2 - илова) 2.2. Талабаларни ШНК билан ишлашлашга ургатади. (3 – илова) 2.3.Гуруҳлар ишини бошқаради, ташкилий масалалар бўйича саволларга жавоб беради, талабаларни йўналтиради.	Вариантлар билан танишадилар Берилган вариантлар асосида хар бир талаба ШНК га таяниб ишлашни ўргатади. Гуруҳда муҳокама этилган саволлар юзасидан гуруҳ сардори томонидан ҳимоя қилинади.
3-босқич Якунловчи (10 мин)	Машғулот бўйича якунловчи хулоса чиқаради	Бажарадилар

Илова №1

Мавзу бўйича асосий тушунчалар

Урбанизациянинг белгилари – шаҳарларда индустриянинг ўсиши, уларнинг маданий ва сиёсий функцияларининг ривожланиши, меҳнат ҳудудий бўлинишининг чуқурлашуви. Урбанизация белгиларидан яна бири – бу қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга оқиб келиши.

"Шаҳар агломерацияси" лотинча agglomerate – қишлоқ қўшилиб кетмоқ маъносини билдиради. Ишлаб чиқариш саноатида технологиясида агломерация "майда руда" ва чангсимон материаллардан эритиш йўли билан йирик бўлаклар яратиш маъносини билдиради.

Экологик адабиётларда **"агломерация"** сўзи саноат корхоналарининг бир жойда тўпланиши ҳудудий қўшилиб кетишини билдиради. Маълум маънода бу сўз аҳоли яшаш жойларининг тўпланиши ва қўшилиб кетиши орқали шаклланган ва тузилиши жиҳатдан турлича бўлган бирлашмаларни ташкил этишига ҳам таълуқлидир. Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва тўпланиши таъсири остида агломерацияларнинг бир – бирларига яқинлашуви ва қўшилиб кетиши "мегаполис"ларнинг шаклланишига олиб келади. Мегаполис кенг ҳудудларини қамраб олувчи урбанизациялашган зоналардир. АҚШда Атлантика океани соҳили бўйлаб Бостон ва Вашингтон оралиғида мегаполис вужудга келган. Буюк кўллар ҳудудида - Чикаго ва Питтербург оралиғида, Калифорнияда – Сан-Диего ва Сан– Франсиско оралиғида, Англияда (Ливерпул - Лондон), Японияда (Токио - Осако) вужудга келган.

Тошкент агломерацияси (Тошкент, Чирчиқ, Янгийўл)нинг аҳолиси 2,9 млн кишини ташкил этади. Фарғона агломерацияси (Фарғона, Марғилон, Кегайли)нинг аҳолиси 360 минг кишини ташкил этади. Дунёда 66та мегаполислар мавжуд бўлиб, уларнинг умумий аҳолиси 1,4 миллиард кишини ташкил этади. 2000 йилга келиб мегаполиялар сони 160 тани ташкил этиб, уларда дунё аҳолисининг 40-50% истиқомат қилмоқда.

Илова №2

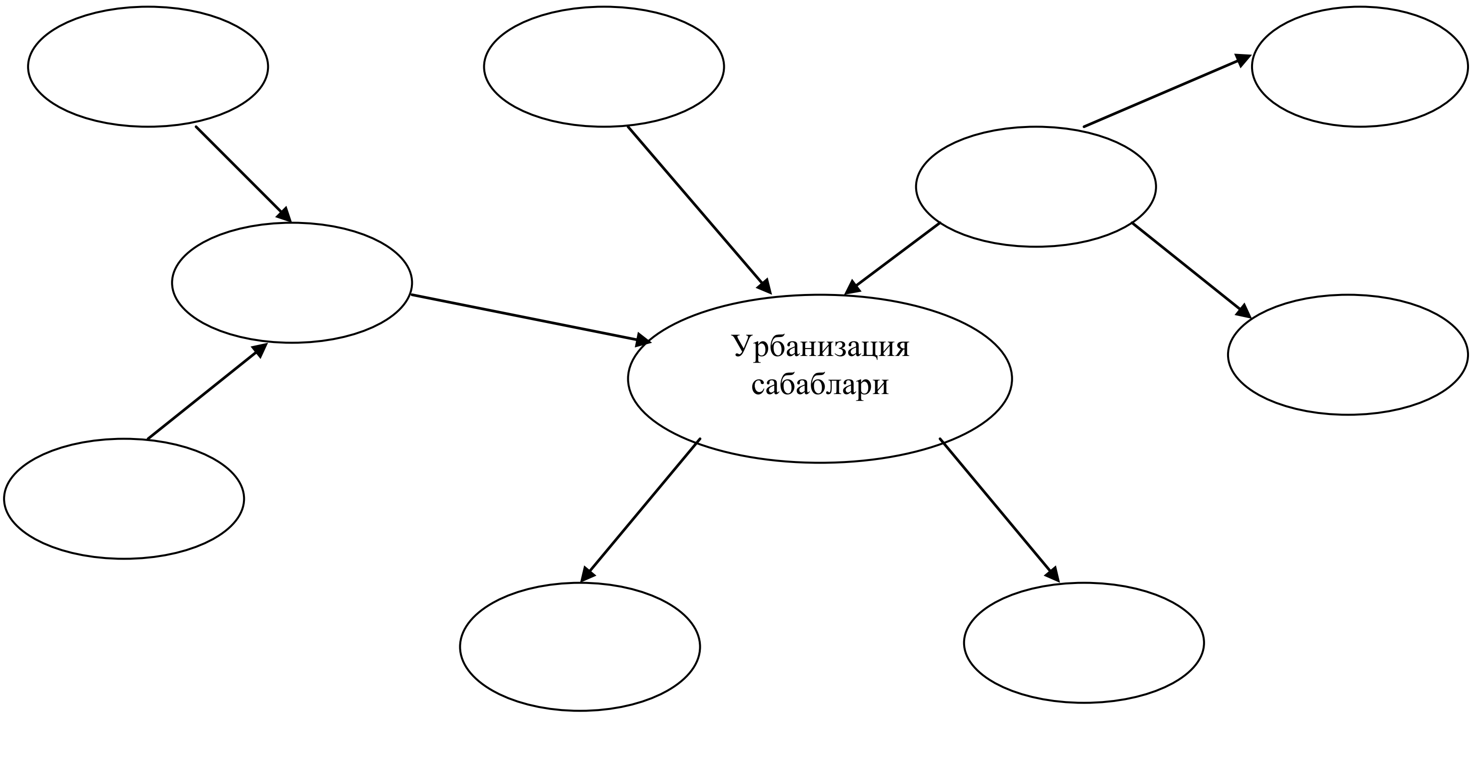

ШНК 2.07.01-03

54. Санитар-химоя зоналарининг энг кам кўкаламзорлаштириш майдони бу худудда пайдо бўлувчи чиқиндилар турини хисобга олиб, белгиланади.

Хисоб-китоблар учун маълумотлар бўлмаганда энг кам кўкаламзорлаштириш майдони зонанинг энига боғлиқ холда, фоиз билан қабул қилинади:

300 м гача - 60
301 – 1000 м - 50
1001 – 3000 м - 40

Обод худуд томонидан эни камида 50 м ли дарахт-бута кўчатзори, зона эни 100 м гача бўлганда эса камида 20 м ли кўчатзор бўлиши кўзда тутилади.

73. Дам олиш худуди анча катта бўлганда чегараланган харакат тезлиги бўлган ички автомобиль йўлларини ва йўл-сўқмоқ тармоғини кўзда тутиш керак, бунда йўл қисмлари қуйидаги кенгликда бўлади, м: шоссе йўллари - 9; бош йўлкалар - 7; бош йўллар - 5; иккинчи даражали йўллар - 2,0-2,5; сўқмоқлар - 1,2-2,0.

148. Умумшахар ахамиятидаги магистрал кўчаларнинг бошқа кўчалар билан кесишуви бир-биридан камида 500 м масофада бўлиши мумкин. Тор кўчалар умумшахар ахамиятидаги ма-гистрал кўчаларга чоррахадан камида 100 м масофада туташуви мумкин.

156. Кўп қаватли қурилиш зонасида 3 минг кишидан ортиқ ахолиси бўлган турар жой бинолари гурухига олиб борувчи тор кўчалар 5,5 м энли икки харакат тасмаси ва 1,5 м энли тротуарлар билан барпо этилиши лозим.

Транспортнинг бир томонлама халқа харакати бўлган, узунлиги кўпи билан 300 м бўлган тор кўчалар тротуарлари бўлган холда 3,5 м энли бир харакат тасмали бўлиши мумкин. Бир тасмали тор кўчаларда кўпи билан 100 м оралиқ билан энр 6 м ва узунлиги 15 м бўлган айрилиш майдончаларини кўзда тутиш зарур.

172. Яшаш жойи ёки ишхонадан оммавий йўловчи транспортининг энг яқин бекатигача пиёда етишнинг узоқлиги 400 м дан ошмаслиги керак. ўта йирик, йирик ва катта шахарлар-нинг шахсий қурилиш жойларида бу миқдор 600 м гача, ўрта ва кичик шахарларда эса – 800 м гача оширилиши мумкин.

ўта йирик ва йирик шахарларнинг умумшахар марказида оммавий йўлов-чи транспорти бекатларигача пиёда етишнинг узоқлиги 250 м, оммавий дам олиш ва спорт зоналарида – 800 м дан ошмаслиги керак..

Мураккаб рельеф шароитида бу миқдор босиб ўтиладиган паст-баландликнинг 10 метри учун 50 м га қисқартирилиши керак.

173. Шахар транспортининг ер усти турлари учун бекатлар орасидаги масофа 600 м дан, тезюрар йўналиш автобуслари учун 800-1200 м дан, метрополитен учун 1000-2000 м дан, электр темир йўл учун 1500-2000 м дан ошмаслиги керак.

176. Автобус ва троллейбусларнинг тўхташ жойларини чоррахадан сўнг камида 20 м масофада жойлаштириш лозим. Бир томонга йўналишларнинг тўхташ жойларини чоррахaнинг бир тарафида жойлаштириш керак. Бир чиқиш майдончасининг узунлигини бир томонга йўналишлар учун 20 м, бир неча томон йўналишлари учун 30 м ва ундан ортиқ деб қабул қилиш керак. Чиқиш майдончаларининг энг кам эни 1,5 м бўлиши лозим.

Чиқиш ва тўхташ майдончалари кўча қатнов қисмини торайтириш хисобига қурилишига йўл қўйилмайди.

179. Фуқароларга тегишли 100 % автомобилларни доимий сақлаш жойларини уларнинг эгалари яшаш жойидан кўпи билан 800 м масофада кўзда тутиш лозим. Кайта қуриш жойлари ва шахарларнинг тарихий зоналарида бу масофа 1500 м гача оширилиши мумкин. Ногиронларга қарашли транспорт воситаларини сақлаш учун бокс туридаги гаражлар ногирон яшаш жойидан кўпи билан 200 м пиёда етиш масофасида кўзда тутилиши керак.

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу *(раками)* *2-мавзу* ***(номи)*** **<u>Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари</u>**

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Маъруза
Маъруза режаси Ўқув машғулотининг тузилиши	1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими. 2. Республика ва вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари, бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг тадбиқ этиш, саноат ва аҳоли турар жой туманлари, транспорт системаларини лойиҳалаш. 3. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
Ўқув машғулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолиятининг натижалари:*
1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими билан таништиради;	Талабалар янги мавзу билан танишадилар;
2. Республика ва вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари, бош режага шаҳар ва қишлоқ турар-жой пунктларининг тадбиқ этиш, саноат ва аҳоли турар-жой туманлари, транспорт системаларини лойиҳалаш вазифаларига тасниф беради;	Талабалар мавзуни ёритадилар;
3.Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш кенгроқ очиб беради.	Талабалар мавзуни бирма–бир очиб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, блиц – сўров.
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш боскичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	*1.1.«*Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари*» мавзуси билан таништирилди.* *Максад:* Хозирги кунда Ўзбекистонда замонавий шахарсозликнинг ривожланишининг долзарблиги. *Натижа:* Хозирги кунда Ўзбекистонда асл-меъморий кўриниши сақланмоқда. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларни берилади; Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхатини айтади. (Илова №1) 1.3. Мавзу бўйича презентациялар билан таништиради. (Илова №2)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниклаштирадилар. Саволлар берадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Савол – жавоб оркали билимларни фаоллаштиради. (Илова №3)	Жавоб берадилар. Гурухларда ишлайдилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги мухимлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1

Мавзу бўйича асосий тушунчалар

1. Бугун биз XXI аср шаҳарсозлиги ҳақида ўйлашимиз лозим. Бу фақат келажак учунгина эмас, балки бизнинг ҳозирги кун амалиётимиз учун ҳам муҳимдир. Шаҳарларимиз бош тархлари 25 йил муддатга тузилади. Ҳозирги замон шаҳарсозлиги бу фақатгина санъат эмас, балки фан ва техника бирлиги ҳамдир. Билимнинг кўп соҳалари ютуқларини шаҳарсозликчалик юқори даражада бирлаштирадиган илм йўқдир. Бу ерда ҳозирги замон шаҳарсозлиги муаммолари мажмуаларини ҳал этишда кучли компьютерлардан фойдаланиш талаб этилади.

Шаҳарга таъриф беришда турли мамлакатларда турлича мезонлардан фойдаланилади, аҳоли сони, аҳоли ёки қурилиш зичлиги, аҳолининг кўпчилиги банд бўлган меҳнат тури, шаҳарнинг тарихан шаклланган мавқеи, маъмурий функциялар ва бошқа мезонлар ёки уларнинг қўшилмалари. Собиқ иттифоқ Республикаларида шаҳар тушунчаси мезонлари қонунларида кўзда тутилган эди. Масалан: Россияда у ёки бу аҳоли яшаш жойини шаҳар тоифасига киритиш учун аҳолиси энг камида 12 минг кишини ташкил этиши керак, шу билан бир қаторда аҳолисининг

75% дан кўпроғи қишлоқ хўжалигидан бошқа иш билан машғул бўлиши шарт.

Аҳоли жойлашиши ва туманни режалаштириш. Аҳоли жойлашиши ва ишлаб чиқаришнинг келажакда жойлаштиришнинг ўзаро боғлиқлиги. Ушбу мавзунинг бундан кейинги баёнида “Аҳоли жойлашиши” сўзи орқали мамлакат ҳудудида шаҳарлар ва бошқа аҳоли яшаш жойларининг биргаликда, ўзаро боғлиқ ҳолда фазовий – ҳудудий жойлашиши тизими тушунилади. Бошқача сўз билан айтганда “аҳоли жойлашиши” деганда мавжуд аҳоли яшаш жойларини ривожлантириш ва янгиликларини барпо қилиш орқали ҳудудларда аҳолининг тақсимлаш жараёни тушунилади. Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;
- кичик шаҳар – 50 минггача.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ, Бекобод, Красногорск ва бошқалар). Саноат “якуний” тармоқлари (машинасозлик, химия, радио - электроника) эса, катта, йирик ва энг йирик шаҳарларда кўпроқ ривожланади. Тадқиқотлар умуман шаҳарларнинг ўсиши билан уларда саноат тўпланишининг даражаси ортиб боришини кўрсатади. Катта, йирик ва энг йирик шаҳарлар аҳолисининг кўпайиши билан бир вақтда уларнинг сони ҳам кўпайиб бориши кузатилган.

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставвал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Аҳоли яшаш жойларининг регионал ва гуруҳли тизимлари. Аҳоли яшаш жойларининг шаклланган кўринишлари ва шакллари хусусиятларини қўриб чиқамиз. Мамалакатимиз ҳудудида узоқ муддат давом этган меҳнатнинг бўлиниши жараёнида аҳоли жойлашишининг бир нечта кўринишлари ва турлари тарихан шаклланади.

Ахоли жойлашишининг кўриниши аҳоли яшаш жойлари иқтисодий базасининг хусусиятлари ва уларнинг катталиги билан белгиланади. Аҳоли жойлашишнинг шакли аҳоли яшаш жойлари турининг зичлиги, маълум бир ҳудуд чегарасида ўзаро жойлашиши хусусиятларига ҳамда аҳоли яшаш жойлари орасидаги алоқа турларининг ривожланиш даражасига боғлиқ.

Ҳозирги кунда аҳоли жойлашишининг иккита асосий кўринишни ажратиш мумкин:

Шаҳар кўриниши – шаҳарлар ва шаҳар туридаги қишлоқларнинг вужудга келиши ва ривожланиши билан боғлиқ.

Қишлоқ кўриниши – турли қишлоқ аҳоли яшаш жойларининг ривожланиши билан боғлиқ. Ҳар бир асосий кўриниш ***ичида иқтисодий, табиий, демографик ва бошқа ўзига хос шароитларга боғлиқ*** ҳолда бир қатор турларни ажратиш мумкин. Шаҳар аҳоли жойлашиши турининг ичида аҳолининг энг йирик, йирик ва катта шаҳарларда тўпланиши билан ажралиб турадиган шакли; ҳамда аҳолининг кўпчилик қисми ўрта, кичик ва шаҳар туридаги қишлоқ жойларига тарқалганлиги (тарқоқ).

Ҳозирги кунда аҳоли жойлашишининг 2 хил шакли мавжуд:

- **автоном шакли** – бунда қўшни аҳоли яшаш жойлари бир–бирларидан узоқ жойлашган бўлиб, улар орасидаги транспорт алоқалари кучсиз ривожланган. Аҳоли яшаш жойлари бир–биридан ажралган ҳолда ҳоли ривожланади.
- **гуруҳли шакли** –бунда қўшни аҳоли яшаш жойлари орасида ишлаб чиқариш соҳасида ва аҳолининг меҳнати, турмуши ва дам олиши соҳасида кучли алоқалар мавжуд.

Аҳоли жойлашиши ва табиий муҳит. Аҳоли жойлашишга таъсир кўрсатувчи асосий омиллар:

- иқлим, тупроқ ва гидрогеологик шароит;
- саноат ишлаб чиқариши учун база ҳисобланган фойдали қазилмалар ва ёқилғи энергетика ресурслари;
- транспорт коммуникацияларининг ривожланиши белгилаб борувчи табиий шакл.

Инсонлар ҳаёти ва меҳнатига таъсир этувчи табиий иқлим омиллари катта аҳамият касб этади. (Ҳарорат, шамол ва намлик, ичимлик суви билан таъминланганлик, ер рельефи, қурилишнинг геологик шароитлари, сейсмик ҳолат, абадий музлик, сел, замин чуқувчанлиги ва ҳоказолар).

Ер юзасида аҳолининг дастлабки жойлашиши ибтидоий жамоа билан табиий муҳит ўртасидаги ўзаро алоқа билан белгиланган. Табиий шароитларнинг жуда қулайлиги қадимги ***шаҳар маданиятининг иқтисодий асосини ташкил этувчи йирик суғориладиган ерлар тизими***ни шакллантириш имконини берган. Бундай ерлар тизими Мисрда Нил дарёсининг қуйи оқимида, Месопотамияда Тигр ва Ефрот дарёлари қуйи оқимида, Ҳиндистонда, Ҳинд ва Ганга дарёлари соҳиларида вужудга келган.

Аҳоли яшаш жойи – доимий аҳолисининг тўпланиши моддий фондлар (бинолар, иншоотлар, йўллар, муҳандислик тармоқлари ва бошқалар) билан мустаҳкамланган ҳудуднинг бир қисмидир.

Шаҳарсозлик – бу ижтимоий – иқтисодий, санитария – гигиеник, техник – қурилиш, транспорт ва архитектура–бадиий масалаларни биргаликда ҳал этувчи шаҳар ва аҳоли яшаш жойларини режалаштириш ва қурилиш назарияси ва амалиёти тўғрисидаги тушунча.

2.3. Шаҳарларни функционал – режавий ташкил этиш.

Мавжуд шаҳарларнинг кенгайиши ва янги шаҳарларнинг қурилиш учун ҳудуд танланади. Шаҳарнинг режалаш лойиҳасини ишлаш унинг

қурилиш учун ҳудуд танлашдан бошланади. Шаҳар кенгайганда турар–жой қурилиши ва бошқа қурилишлар учун янги ҳудудлар танланади. Янги шаҳар қурилаётганда эса бутун шаҳарни жойлаштириш учун ҳудуд изланади.

Ҳудуд танланганда қуйидагилар инобатга олинади:

- жойнинг табиий шароитлари;
- атроф – муҳит муҳофазаси;
- ҳудуд сифатига саноат, турар–жой, транспорт ва қурилишни бошқа турларининг қўядиган талаблари;
- шаҳар асосий зоналарининг ўзаро жойлашиш шартлари;
- ҳудудларни муҳандисона тайёрлаш ва муҳандисона жиҳозлаш талаблари;
- қурилиш иқтисодиёти талаблари.

Шаҳар режавий лойиҳаси қурилиши олиб бориладиган ҳудудларни шаҳарсозлик таҳлил қилиш маълумотларига асосланади.

Шаҳарнинг режавий тузилиши. Қулай шаҳар муҳитини яратиш даставвал қурилаётган шаҳар учун пухта ўйлаб жой танлашга боғлиқ. Шаҳарда яшаётган одамларнинг меҳнат қилиши, турмуш ва дам олиши унинг асосий функционал мазмунини ташкил этади.

Шаҳар ҳудудида унинг функционал жиҳатдан фойдаланишга қараб қуйидаги зоналарга (қисмларга) бўлинади:

- **аҳоли яшайдиган зона:** бунда турар–жой туманлари, микрорайонлар аҳолига маданий–маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, маъмурий жамоа ташкилотлари, кўкаламзорлар, умумфойдаланадиган спорт иншоотлари, кўчалар ва майдонлар, зарарсиз бўлган айрим саноат ташкилотлари, омборхоналар, ташқи транспорт қурилмалари ва захира ҳудудлар жойлашади.

- **саноат зонаси** – бунда саноат ташкилотлари, маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, кўчалари, майдонлар, йўллар, кўкаламзорлар жойлашади.

- **ташқи транспорт зонаси** - бунда темир йўл тармоқлари ва бекатлари, порт иншоотлари, аэрогромлар, автовокзаллар, дарё ва денгиз вокзаллари жойлашади.

- **коммунал – омборхона зонаси -** бунда омборхоналар, уларга хизмат қилувчи темир йўл тармоқлари, трамвай, троллейбус ва автобус парклари, ичимлик сув иншоотлари, оқава сувлар иншоотлари, шаҳар коммунал хўжалик иншоотлари жойлашади.

- **аҳоли дам олиш зоналари** - бу алоҳида функционал зона ҳисобланади. Унинг унсурлари (элементлари) шаҳарда аҳоли яшаш жойларида, саноат зонасида ва улардан ташқарида, яъни алоҳида дам олиш зонаси сифатида жойлашади; Шаҳардан ташқарида қисқа муддатли (дам олиш кунлари) ва узоқ муддатли (таътил пайтида) дам олиш жойлари ташкил этилади. (пансионатлар, ўқувчилар оромгоҳлари, боғдорчилик жойлари).

- **санитария – ҳимоя зонаси.** Туруржой зоналарини саноат ташкилотлари ва транспорт қурилмаларидан ажратади. Бу кўкаламзорлар ва очиқ майдонларидан иборат.

Турар-жой туманларини режалаштириш ва қуриш. Шаҳарнинг энг асосий қисмларидан (зоналари) бири бу аҳоли жойлашган зона ҳисобланади. Унда турар-жой туманлари, жамоат марказлари, боғлар ва шаҳарнинг бошқа унсурлари (элементлари) жойлашади.

Аҳоли жойлашган туман - бу шаҳарнинг йирик унсури бўлиб, шаҳар тузилиши билан узвий боғлайдиган маълум минтақавий чегаралар билан чекланган.

4. Турар-жой туман - шаҳар аҳоли жойлашган зонаси режавий тузилишнинг асосий унсури ҳисобланади. Унинг функцияси аҳолига юқори қулайлик яратиш, санитария – гигиена меъёрларига амал қилган ҳолда қурилишнинг ифодали архитектуравий қиёфасини яратиш
Мамлакатимизда туман режалаштириш бўйича лойиҳа ишларининг 2 тури шаклланган:

- туман режалаштириш шартли чизмаси:
- туман режалаштириш лойиҳаси:

Туман режалаштириш шартли чизмаси вилоятлар, ўлкалар, автоном республикалар учун тузилади.

Туман режалаштириш лойиҳаси ҳудудларини ва аҳоли жойлашишни ташкил қилиш бўйича умумий иқтисодий ва режавий масалаларга эга бўлган алоҳида маъмурий туманлар ёки улар гуруҳи учун ишланади. Туман режалаштириш шартли чизмалари ва лойиҳалари бюртмачи томонидан берилган лойиҳалаш топшириғи асосида бажарилади ва чизмалар, ҳамда тушунтириш ҳатидан иборат бўлади.

Саноат туманлари. Саноат иқтисодий туманлар шаклига кучли таъсир кўрсатувчи омиллардан ҳисобланади.

Саноат туманларини режалаштирш асосий масалалари қуйидаги омилларни ҳисобга олган ҳолда худудларни ташкил этиш:

- қувват ва хом ашё манбаларига яқинлик;
- маҳсулот истеъмолчиларига яқинлик;
- меҳнат кадрлари билан таъминланганлик;
- юк ташишни осонлаштирувчи қулай транспорт алоқалари;
- аҳоли учун турар жой ва иш жойлари туманлари ўртасида қулай алоқани таъминлаш;
- шаҳар аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш учун шаҳар атрофи қишлоқ хўжалиги базасини ташкил этиш;
- атроф- муҳит муҳофазаси бўйича тадбирлар.

Қишлоқ хўжалиги туманлари. Қишлоқ хўжалиги туман режалаштириш улар ишлаб чиқаришнинг ўзига хос томонларини инобатга олиш билан боғлиқдир. Ерларни ва яйловларни яхшилаш тадбирлари муҳим масаладир (ободонлаштириш, сув омборларини қуриш ва ўрмон ҳимоя зонаси).

Курорт саёҳат туманлари. Асосий масалалар:

- курорт ва шифобахш ресурсларини аниқлаш (иқлим, денгиз, тоғлар, шифобахш минерал сув манбалари, шифобахш балчиқ ва ҳоказо).
- ҳудудларни функционал қисмларга ажратиш.
- ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш радиуслари масалаларини ҳал этишда қуйидаги иқтисодий масалаларни эътиборга олиш лозим:

1. Ташкилотларни биргаликда жойлаштириш.
2. Транспорт алоқалари.
3. Маҳсулотни истеъмол қилувчи туманларга яқинлиги. Кўп маҳсулотларин уларни истеъмол қиладиган жойларда ишлаб чиқариш мақсадга мувофиқдир. Масалан: машинасозлик, енгил ва озиқ-овқат саноатларининг тайёр маҳсулотларини хом-ашёга қараганда ташиш қийинроқдир;
4. Қувват омили туманнинг ўзига хослигини белгилайди ва уларда корхоналар жойлаштиришга таъсир этади. Қуввати катта электростанциялар атрофида ҳар доим кўп электр қуввати сарфловчи ишлаб чиқариш корхоналари жойлаштирилади.
5. Меҳнат ресурслари билан таъминланганлик.

Дунё микёсида Ўзбекистон республикаси худудида жойлашган тарихий обидаларимизни хисобга оладиган бўлсак бу мавкеи жуда катта. Ўзбекистон республикаси худудида жами бўлиб тарихий меъморчиликка бой бинолар сони 4000 тадан ортиқ кўплари бутун дунё хамжамияти ЮНЕСКО га киргизилган. Бу шаҳарлар асосан Бухора, Самарқанд ва Хоразм шахарлари ҳисобланади. “2004 йил Самарканд шаҳарларини ўрганиш бўйича Япония ва Ўзбекистон ўртасида битим шартнома тузилди, 2005 йил талабалар ва аспирантлар орасида тузилди. Янги шаҳарларни куришда биз асосан эски меъморий обидаларни саклаб қолишимиз зарур.

Илова №2

Ўзбекистон шаҳарлари(Бухоро)нинг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.

БУХОРО

Бухоро шаҳрининг меъморчиликдаги асосий даври: Арк биноси, Сомонийлар мақбараси, Кўкалдош мадрасаси, Минораи Калон, Масжиди Калон, Абди-Лазизхон мадрасаси, Лаби-Ҳовуз ва шунга ўхшаш тарихий обидалари Бухоро шаҳрининг кўркига кўрк бағишлаб туради.

Арк. Арк биноси Бухорога борган кишининг диққатини ўзига жалб қилади. Арк иншооти эрамизнинг биринчи минг йиллигида қурилган бўлса ажаб эмас. Аркнинг майдони қариб 4 гектарга яқин бўлиб, унинг баландлиги 20 метрга тенг бўлган. Арк биноси Бухоро шаҳрининг шимоли-ғарбий қисмига жойлашгандир. У ерда хонга бўйсунмаган кишиларни мавҳум қилар, савалар ва қатл қилинади. Аркнинг қариб 80% и бизгача етиб келмаган, фақатгина аркнинг деворига тақалган деворларининг бир қисмигина сақланиб қолган. Ҳозирда бу жойни қолган қисмларини консервация қилган.

Исмоил Самоний мақбараси. Самонийлар мақбараси халқ ривояти ҳамда ёзма манбаларга кўра бу ёдгорликни “Самонийлар” отасининг қабри устига қурилган. Бу ёдгорлик 892-907 йилларда қурилган деб тахмин қилинади. Самонийлар мақбараси вақт ўтиши билан қариб 2 метр тупроқ остида қолган. Октябр инқилобидан кейин бу ёдгорлик давлат муҳофазасига ўтиб тарихий обида сифатида эъзозланиб келмоқда.

Илова №3

Саволлар

1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
2. Вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
3. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг жойлаштириш.
4. Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш.
5. Ўзбекистон шаҳарларининг асил меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
6. Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатлари хисобга олиш.
7. Шахарларни лойихалашда транспорт транспорт системаси.
8. Шаҳарнинг режавий тузилиши ва талаблари.
9. Шахарнинг бош режаси тузилиши хакида тушунча.
10. Шахарсозликда туманлар хакида тушунча.

2 - амалий машғулот

2-МАВЗУ	Шахарсозлик масалаларида шахарсозлик концепцияларини ривожлантириш

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси
(машғулот модели)

Ўқув соати – 4соат	Талабалар сони: 20 та
Ўқув машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1. Шахарсозлик масалаларида шахарсозлик концепцияларини ривожлантириш тизимли усулида “мияда шакллантириш” ва кичик группаларда шахарчаларда амалга ошириш.
Ўқув машғулотининг мақсади:Талабаларнинг мустақил фикрлаш қобилиятини ривожлантириш.	
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
1.Шахарсозлик масалаларида шахарсозлик концепцияларини ривожлантириш тизимли усулида “мияда шакллантириш” ва кичик группаларда шахарчаларда амалга ошириш йўллари билан таништиради.	1. Талабалар ўзларига бўлиб берилган шахарчаларни шахарсозлик концепцияларини ривожлантириш тизимли усулида “мияда шакллантирадилар”
Ўқитиш воситалари	А1 форматдаги плакатлар
Ўқитиш усуллари	Кластер.
Ўқитиш шакллари	Фронтал, кичик гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки саволлар.

“Шахарсозлик масалаларида шахарсозлик концепцияларини ривожлантириш” мавзусининг технологик харитаси

Иш босқичлари	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Тингловчи фаолиятининг мазмуни
1-босқич Кириш (20 мин)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, режаси, кутиладиган натижалар билан таништиради.	Тинглайдилар
2 -босқич Асосий бўлим (50 мин)	2.1.Талабаларни гурухлаб уларга шахарлар бўлиб берилади ва шахарсозлик концепцияларини ривожлантиришнинг “мияда шакллантириш” тизимли усули орқали амалга оширадилар. 2.2. Гуруҳлар ишини бошқаради, ташкилий масалалар бўйича саволларга жавоб беради, талабаларни йўналтиради. 2.3. Гурухлар иши кузатилади ва уларга берилган вазифалар юзасидан савол – жавоб қилинади. (1-илова)	Мисоллар билан танишадилар Гуруҳда муҳокама этилган саволлар юзасидан гуруҳ сардори томонидан ҳимоя қилинади. Хар бир гурух қатнашчиси ўзига берилган вазифаларини шархлайдилар.
3-босқич Якунловчи (10 мин)	3.1. Машғулот бўйича якунловчи хулоса чиқаради ва талабаларни бахолайди. 3.2. Мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш учун адабиётлар рўйхатини беради	Ўқув жараёнида олган билимларини мустахкамлайдилар ва бахолар билан танишадилар. Адабиётлар рўйхатини ёзиб оладилар

Илова №1

<u>Савол - жавоб:</u>

1. Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш.
2. Ўзбекистон шаҳарларининг асил меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
3. Шахарларни лойихалашда транспорт транспорт системаси.

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу *(ракамии)* *3- мавзу* ***(номи)*** **Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими.**

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Маъруза
Маъруза режаси Ўқув машғулотининг тузилиши	1. Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими. 2.“Шаҳарсозлик концепциялари” ҳақида тушунча, шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча. 3.Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши.
Ўқув машғулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда “Бош режа” тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар: Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими билан таништиради; *“Шаҳарсозлик концепциялари” ҳақида тушунча, шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча* ни мохиятини тушунтиради; *Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши* таснифини беради.	*Ўқув фаолиятининг натижалари:* Талабалар *«Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими»* мавзусидан олган билимларини мухокама киладилар; Талабалар «*Шаҳарнинг режавий тузилиши»* мавзуни мохиятини тушунадилар; Талабалар олган билимларини таснифлаб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, ақлий хужум, савол жавоб.
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни, савол – жавоб
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар.
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш боскичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	1.1.«Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими» мавзуси билан таништиради. *Максад:* Шахарсозлик тушунчаси хақида маълумотга эга бўладилар. *Натижа:* Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими хақида умумий маълумотга эга бўлди. 1.2. Мавзу бўйича тушунчаларни берилади. (Илова №1) 1.3. Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхатини айтади. (Илова №2)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниклаштирадилар. Саволлар берадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Савол – жавоб (Илова №3); 2.2. Б/БХ/Б жадвали (Илова №4);	Жавоб берадилар. Гурухларда ишлайдилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги мухимлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1

Мавзу бўйича асосий тушунчалар

Собиқ иттифоқ даврида шаҳарсозликнинг ривожланиши асосан социализм концепциялари асосида ва раҳбарият билан келишилган ҳолда саноат завод, фабрикаларни ҳисобга олган ҳолда аҳоли тақсимлаб жойлаштирилган. Шаҳарни ташкил қилувчи омиллардан бири бу саноат ишлаб чиқариш ва аҳоли хисобланган ишчиларини фаолиятини хисобга олган холда кучириш ёки жойлаштиришлари амалга оширилган. Тўпланган аҳоли асосида эса янги турар-жойлар, хизмат кўрсатиш муассалари каби бошқа худудлари яратилган.

Аҳоли яшаш жойларини регионал жойлаштиришни саноат худуди бўйича ягона тизим ишлаб чиқариш ва махсулотни тарқатишга хўжаликда – ишлаб чиқариш тизими асосида битта қилиб мослаб қурилган бунга:

а) Саноат “ядроси”ни партия ташкилоти рахбарияти билан бошқариш бир бири билан боғлик холда мослаштирилган, ишлаб чиқариш тизимларини раҳбарият хар томонлама таъминлаб туради.
б) Индустриал саноатда ишлаб чиқаришга атрофдаги қишлоқ аҳолисини жалб қилади, транспорт билан хом-ашё билан раҳбарият таъминлайди.
в) Шахар худудий зоналарга (қисмларга) аҳолини жойлаштириш тизими ва бошқалардан иборат.
Аҳоли яшаш жойларини регионал жойлаштириш, соц яшаш, соц жойлашиш бу ягона умумдавлат дастури булган, бошидан ўйлаб қилинган бу тизим кейинчалик бўшашган холатга келди (1920-1930 йй).

Энг мухими хозирги кунда ҳам саноатни социал жойлаштириш, соц ахолини жойлаштириш, соц шаҳарсозлик назарияси ва таклифларидан фойдаланилмоқда.

Мустақиллигимизнинг 19 йил даврида ахолимиз шаҳарларда яшаш шароитлари анча яхшиланди. Умумдавлат, ахолини жойлаштириш тизими ривожланиш режаси, минтакавий, махаллий ва ёппасига ички имкониятлар асосидаги режаси билан алмаштирилди. Шаҳарларда ахолини жойлаштириш индустриал тизими ўрнини бюджет ва бозор муносабатлари механизмлари асосида фойдаланишга ўтилди. Марказлашган хўжалик тарғиботларидан бозор иқтисодиётига ўтмоқда. Бу тизим асосан мавжуд ички имкониятлар шароитлар асосида минтақани худудий ривожлантириш, шаҳарнинг тарихий шаклланиши асосларида ахолини жойлаштириш тизимидан иборат.

Хозирги замонда минтақавий лойиҳалашда янги усулларни ва янги статистик маълумотларни ўрганиш ва амалга ошира оладиган билимли лойихачиларни талаб қилади.

Замонавий шаҳарларни кўришда биз асосан шаҳарларнинг юқорига караб (фазовий ривожланишдан) фойдаланишимиз зарур. Янги фазовий ривожланиш статистикаси – минтақавий ривожлиниш тизими асосида ўзгаради.

Минтакавий ривожлантириш тизими жуда мураккабдир 1-чи навбатда бутун ривожланиш тизимини келажагининг ривожлантириш факторлари олинади: иктисодий-экологик ва (демографик) шаҳарнинг ўсиши каби барча омилларини ўз ичига оладиган тизим ҳисобланади.

Шаҳарсозлик талаби, Республикамизнинг барча минтакаларида ахолини жойлаштириш муамолари режалаштирилган ва лойиҳаланган хамда хаётда синаб қўлланилмокда.

2. Шахарсозлик концепцияси хакида тушунча

Шахарсозлик концепцияси хакида тушунча- шаҳар тузилиш концепцияси –бу шундай таклифки донишманднинг миясида жамланган фикр, янгилик, етакчилик ғояси уни олға суради ва шаҳарнинг аник лойиҳаси устида ишлашга ундайди.

Концепция тушунчаси–лотин сўзидан олинган бўлиб- (тушунча, тизим) етакловчи фикр, илмий, бадиий ва амалий акс этади. Баъзи бир нарсаларнинг уйлар асосидаги янги бир аник ечимининг топилиши, бунга

асосан яқин термин “идея” бирор бир режани ўйлаш, фикрлаш ва чуқур ўйлаб янги бир ғоя ва таклиф бериш демакдир.

Шахарсозлик концепцияси биргина шаҳар билан чекланмасдан бутун барча факторларни кенг қамровли холда ўз ичига олади.1960-1970 йилларда шаҳарларни группа-группа ахоли тақсимланган холда жойлаштирилган бу эса ўз навбатида – Агломерация дейилади (Саноатни ва қишлок хўжалигини тўпланиши ва бир-бирига қўшилиб кетиши). Сузиб юрувчи шахарлар (1000-300м кемалар, чизиқли шахарлар).

3. Шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча

Шаҳарнинг режавий тузилиши. Қулай шаҳар муҳитини яратиш даставвал қурилаётган шаҳар учун пухта ўйлаб жой танлашга боғлиқ. Шаҳарда яшаётган одамларнинг меҳнат қилиши, турмуш ва дам олиши унинг асосий функционал мазмунини ташкил этади.

Шаҳар ҳудудида унинг функционал жиҳатдан фойдаланишга қараб қуйидаги зоналарга (қисмларга) бўлинади:

- **аҳоли яшайдиган зона:** бунда турар-жой туманлари, микрорайонлар аҳолига маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, маъмурий жамоа ташкилотлари, кўкаламзорлар, умумфойдаланадиган спорт иншоотлари, кўчалар ва майдонлар, зарарсиз бўлган айрим саноат ташкилотлари, омборхоналар, ташқи транспорт қурилмалари ва захира ҳудудлар жойлашади.
- **саноат зонаси** - бунда саноат ташкилотлари, маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, кўчалари, майдонлар, йўллар, кўкаламзорлар жойлашади.
- **ташқи транспорт зонаси** - бунда темир йўл тармоқлари ва бекатлари, порт иншоотлари, аэродромлар, автовокзаллар, дарё ва денгиз вокзаллари жойлашади.
- **коммунал – омборхона зонаси** - бунда омборхоналар, уларга хизмат қилувчи темир йўл тармоқлари, трамвай, троллейбус ва автобус парклари, ичимлик сув иншоотлари, оқова сувлар иншоотлари, шаҳар коммунал хўжалик иншоотлари жойлашади.
- **аҳоли дам олиш зоналари** - бу алоҳида функционал зона ҳисобданади. Унинг унсурлари (элементлари) шаҳарда аҳоли яшаш жойларида, саноат зонасида ва улардан ташқарида, яъни алоҳида дам олиш зонаси сифатида жойлашади; Шаҳардан ташқарида қисқа муддатли (дам олиш кунлари) ва узоқ муддатли (таътил пайтида) дам олиш жойлари ташкил этилади. (пансионатлар, ўқувчилар оромгоҳлари, боғдорчилик жойлари).
- **санитария –ҳимоя зонаси.** Турур-жой зоналарини саноат ташкилотлари ва транспорт қурилмаларидан ажратади. Бу кўкаламзорлар ва очиқ майдонларидан иборат.

Асосий функционал жараёнларни шаҳар ҳудудида фазовий такомиллаштириш анча мураккаб масаладир. Шаҳарнинг айрим қисмида қолган олти функционал зона бўлиб, у монофункцияли зонага айланади. Айрим қисмларда бир нечта асосий функция қўшилиб кетиб, улар

полифункционал зонани ташкил этади. Шаҳарнинг жамоат маркази полифункционал зонани ташкил этади.

Илмий йўналишдаги шаҳарларда унинг асосий зоналари қаторига илмий – тадқиқот институтлари ва конструкторлик бюролари зонаси қўшилади. Курорт шаҳарларда эса курорт зонаси қўшилади. У ерда даволаш – соғломлаштириш ва улар билан боғлиқ бўлган хизмат кўрсатиш ташкилотлари (Чортоқ, Хумсон ва бошқалар) жойлашади.

4. Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши

Хозирги Вақтда Тошкент шаҳри ахолиси **2 млн 700 минг одамни** ташкил қилади. 2015 йилга бориб бу курсатгич яна **0,5 млнга** купайиш эхтимоли бор. Шахар худуди албатта ўз навбатида шаҳар атрофига қараб ўсишини кенгайишини кўрсатади. Бу эса уз навбатида қатор муаммоларни келтириб чиқаради: транспорт муамоларини ечиш зарур бўлади, автотранспорт сони 1990 йилга нисбаттан 2 баробар ўсди. 3-халка йўлини қуриш талаб қилинади, хозирги Вақтда 34 км узунликка эга бўлган кичик халка йўлини камчиликлари тугатилмокда. (3 одамга 1 машина)

Тошкент шахрида барча таъмирлаш ишлари килинмокда кўкаламзорлаштириш ишлари кенгайтирилмоқда, чет-эл малакаларидан фойдаланилмоқда. Иклим шароитларимизга мос келадиган уйлар қуриш (9-12 қаватли уйлардан юкори уйлар қурмаслик чоралари ишлаб чиқилди.

Тошкент шахри атрофидаги худудлардан транспорт айлана йўллари, парк зоналар ташкиллаштириш-кўкаламзолар асосида лойихаланмокда, бу эса экологик санитария –иклимни яхшилайди.

Илова №2

<u>Мустақил ишлаш учун адабиётлар:</u>

1. «Шахарсозлик кодекси – шахарсозлик фаолиятининг хуқуқий замини», проф. Латипов Д.В., Тошкент,ТАҚИ 2007й.
2. “Шахарсозлик асослари” Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.

Илова №3

<u>Савол - жавоб:</u>

1.Ўзбекистон шаҳарларида аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими
2. **“**Шаҳарсозлик концепциялари” тушунчаси.
3. Шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча
4. Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши
5.Хозирги замонда минтақавий лойиҳалашда янги усулларни жорий қилиш
6.Тошкент шаҳрининг келажагдаги кутиладиган шахарсозлик курсатгичлари
7 Шаҳарнинг режавий тузилишда хисобга олинадиган курсатгичлар.
8.Агломерации тушунчасига мисоллар келтиринг
9**.** Соцрасселения тушунчаси ва шахарсозликда роли
10.Шаҳарларни режалаштириш қандай маълумотлар асосида амалга оширилади?

Илова №4

Б/БХ/Б жадвали – Биламан/Билишни хохлайман/Билиб олдим.

Мавзу, матн, булим бўйича изланувчанликни олиб бориш имконини беради. Тизимли фикрлаш, тузилмага келтириш, тахлил килиш куникмаларини ривожлантиради.

Шаҳар ҳудудида унинг функционал жиҳатдан фойдаланишга қараб қуйидаги зоналарга (қисмларга) бўлинади:

- **аҳоли яшайдиган зона:** бунда турар-жой туманлари, микрорайонлар аҳолига маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, маъмурий жамоа ташкилотлари, кўкаламзорлар, умумфойдаланадиган спорт иншоотлари, кўчалар ва майдонлар, зарарсиз бўлган айрим саноат ташкилотлари, омборхоналар, ташқи транспорт қурилмалари ва захира ҳудудлар жойлашади.
- **саноат зонаси** - бунда саноат ташкилотлари, маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, кўчалари, майдонлар, йўллар, кўкаламзорлар жойлашади.
- **ташқи транспорт зонаси** - бунда темир йўл тармоқлари ва бекатлари, порт иншоотлари, аэродромлар, автовокзаллар, дарё ва денгиз вокзаллари жойлашади.
- **коммунал – омборхона зонаси** - бунда омборхоналар, уларга хизмат қилувчи темир йўл тармоқлари, трамвай, троллейбус ва автобус парклари, ичимлик сув иншоотлари, оқова сувлар иншоотлари, шаҳар коммунал хўжалик иншоотлари жойлашади.

Матннни белгилаш тизими

Б/БХ/Б жадвали

Биламан	Билишни хохлайман	Билиб олдим

3 - амалий машғулот

3-МАВЗУ	**Тошкент, Самарканд, Бухора, Хива шахарларида мехмонларни қабул қилиш марказлари фаолиятини янги моделлар асосида шахарсозликни ривожлантириш.**

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

(машғулот модели)

Ўқув соати – 4соат	Талабалар сони: 20 та
Ўқув машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1. Тошкент шахарида мехмонларини қабул қилиш марказлари фаоллаштириш. 2. Самарканд, Бухора, Хива шахарларида мехмонларни қабул қилиш марказлари фаолиятини янги моделлар асосида шахарсозликни ривожлантириш.
Ўқув машғулотининг мақсади: Ўзбекистонда туризмни ривожларнтириш	
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
Тошкент шахарида мехмонларини қабул қилиш марказлари билан таништирди.	Талабалар Тошкентдаги мехмонхоналар тизими билан танишдилар;
Самарканд, Бухора, Хива шахарларида мехмонларни қабул қилиш марказлари фаолиятини янги моделлар асосида шахарсозликни ривожлантириш тўғрисида мухокама қилинди.	Талабалар янги ғоялар асосида моделларни яратиш устида мухокама қилдилар.
Ўқитиш воситалари	А1 форматдаги плакатлар, компьютер слайдлари.
Ўқитиш усуллари	Кластер, синквейн.
Ўқитиш шакллари	Фронтал, кичик гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки саволлар.

“Тошкент, Самарканд, Бухора, Хива шахарларида мехмонларни қабул қилиш марказлари фаолиятини янги моделлар асосида шахарсозликни ривожлантириш” мавзусининг технологик харитаси

Иш босқич лари	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Тингловчи фаолиятининг мазмуни
1-босқич Кириш (20 мин)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, режаси, кутиладиган натижалар билан таништиради.	Тинглайдилар
2 -босқич Асосий бўлим (50 мин)	2.1. Талабаларга Тошкентдаги мехмонхоналар тизими билан тушунтиради. Мисоллар оркали (1 - илова) 2.2. Талабаларни гурухларга ажратиб Самарканд, Бухора, Хива шахарларидаги мехмонхоналар ажратиб берилади.	Мисоллар билан танишадилар. Гуруҳда муҳокама этилган саволлар юзасидан гуруҳ сардори томонидан ҳимоя қилинади.
3-босқич Якунловчи (10 мин)	3.1.Машғулот бўйича якунловчи хулоса чиқаради. 3.2.Мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш учун адабиётлар рўйхатини беради (2-илова)	Бажарадилар Адабиётлар рўйхатини ёзиб оладилар

Илова №1

ЎЗБЕКИСТОН МЕҲМОНХОНАСИ

Тошкент шаҳрининг марказий “Амир Темур” ҳиёбонида жойлашган “Ўзбекистон” меҳмонхонаси (муаллифлар И.А Мерпорт., Л.Е Ершов, 1974 й.) ўз шакли билан очиқ китобни эслатади. Бино тарзини жозибали қилиш учун квадрат шаклидаги қуёшдан сақлагичларни ритмик равишда жойлаштириб чиқилган. Муаллифлар қуёшдан сақлайдиган панжарани шакли ва пропорцияларини яхши топишган ва шу билан бирга меъморчилик анъаналарини ишлата билишган.

Меҳмонхона 2003 йил қайта таъмирланди, натижада сервис (хизмат кўрсатиш) сифати ва тури анча ўзгариб, у халқаро стандартлар меъёри бўйича 4 юлдузли отель даражасига кўтарилди. Вестибюль, ресторан, кафе, соғломлаштириш маркази, турар жой номерлари интерьери замонавий дизайнга эга бўлди. Аммо бинонинг ташқи кўриниши ўзгармади, фақат асосий кириш олдига соябон ўрнатилди. Кўп қаватли бинонинг биринчи қаватини деярли ҳамма юзасини вестибюль эгаллайди. Кириш эшигидан тўғрида лифтлар жойлашган. Унинг ёнида чиройли айлана зина ёрдамида иккинчи қаватга кўтарилиш мумкин.

Иккинчи қаватда маъмурий – хизмат кўрсатиш хоналари жойлашган. Вестибюлни ўн тарафида, анча ичкарида, чиройли тўсиқ (бар) орқасида қабул қилиш бўлими (reception) жойлашган (4.1. расм).

“Узбекистон” мехмонхонаси

Тарз ва вестибюль

Расм. 4.1

Вестибюлга киришингиз билан тўғрида 500 ўринли “Ўзбекистон” ресторани жойлашган. Савдо залининг ўртасидаги қатор устунлар уни икки қисмга бўлади. Ресторанга кираверишдан чап томонда катта (200 ўринли) ва кичик (60 ўринли) конференц заллари жойлашган. 17 қаватда асосий майдонни “Шахрезада” ресторани эгаллайди. Бу ресторанда миллий (45 ўрин) ва Европа (100 ўринлик) заллари мавжуд.

“МАРКАЗИЙ” (ОЛДИНГИ “ШЕРАТОН”) МЕҲМОНХОНАСИ

“Марказий “ меҳмонхона Тошкент шаҳрининг марказида, Амир Темур ва А.Навоий кўчалари чоррахаси ёнида жойлашган. Меҳмонхона ойна ва бетондан қурилган кўп қаватли бино бўлиб, у асосий тарзи билан Амир Темур кўчасига қараган (4.16. расм).

Меҳмонхона фойеси асосий корпусга қўшимча қурилмадек яратилган. Фойе томининг бутун юзаси ойнабандли қилиб ишланган, шунинг учун бу ер жуда ёруғ ва қуёш нурлари етарли даражада. Вестибюл ва “Оливковая роща” (Olive grove) ресторани дизайни

этноуслубида бажарилган, чунки уларни бадиий ечимида анъанавий меъморчилик амалий санъат намуналаридан фойдаланилган.

Фойедан галерея орқали “Olive grove” ресторанига киришимиз мумкин. Бу ресторан 50 кишига мўлжалланган Тархда у диамтери 10 метрли доирани ташкил қилади. Савдо зали, вестибюл каби томга 34 ўрнатилган деразалардан ёритилади. Шифтда деразалар (юқори фонар) деворга яқинлашгач цилиндр шаклидаги вертикал тўсиққа айланади. Бу цилиндр сатхига анъанавий усулда наботий безаклар туширилган. Умуман олганда, хам ресторан ва ҳам вестибюл дизайни замонавий ва анъанавий йўналишлар уйғунлигида бажарилган. Лифт холи орқасида жойлашган “Амударё” ресторанининг дизайни миллий меъморий безакларсиз содда ва шу билан бирга таъсирчанг ишланган. Катта конференц залга вестибюлдан ва бевосита кўчадан ҳам кириш мумкин. Бу зални зарурият туғилса, банкет залига айлантириш мумкин. Биринчи қаватда анча катта майдонни соғломлаштириш клуби (фитнес клуб) эгаллайди. Бу ерда аввалом бор, қишда суви иситиладиган ҳовуз (бассейн) бор. Бундан ташқари меҳмонхона ҳовлисида: ёзги ҳовуз, теннис корти, рақс майдончаси мавжуд. Фитнес марказда яна: тренажер зал, турк ҳаммоми, буғхона ва массаж хоналар ўрин топган.

Расм 4.16

"Марказий" мехмонхона
тарз ва вестибюль

“РЕДИСОН SAS” МЕҲМОНХОНАСИ

“Редисон” меҳмонхонаси 2003 йил Амир Темур кўчаси юзида, Ўзбекистон миллий банкининг бош офиси қаршисида қад кўтарган (4.20 расм).

“Редисон” мехмонхонаси

Тарз ва Вестибюль

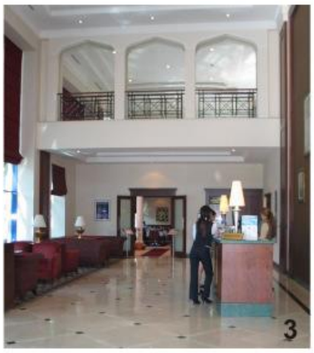

Расм 4.20

Биринчи қаватда фойе, “Босфорус” ресторан, фитнес марказ ва конференц заллар ўрин олишган. Иккинчи қаватда маъмурий-хизматчи хоналар жойлаштирилган. Меҳмонхонага асосий кириш эшиги бинонинг жанубий-ғарбий бурчагига ўрнатилган. Фойе тархда **Г**-симон шаклни эслатади, шунинг учун меҳмон фоейга кирганда ўнг ва сўл томондаги чиройли манзараларни томоша қилиш мумкин. Фойени сўл томонида рисипшин, меҳмонлар қисқа 36 муддатли дам олиш зонаси жойлаштирилган. Фойени ўнг томонида пиано бар, лифтлар, фитнес марказ ва конференц залларга ўтиш холлари бор. Конференц залларга бинони шимол томонидаги вестибюлдан ҳам кириш мумкин. “Grand Ballroom” деб аталадиган катта конференц зал 400 кишига мўлжалланган. Қолган иккита конференц зал мебелларни жойлашувига қараб 20 тадан 60 гача одам сиғдириши мумкин. Фойени баландлиги 6 метр, деразалар полдан шифтгача фойени бутун баландлигича ишланган. Шунинг учун бу ерга етарлича қуёш тушади ва ёруғ. Фитнес марказ тренажер зал, массаж хоналар, сауна, ҳовлидаги ёзги басейиндан иборат. Фойени чап тарафидаги “Босфорус” ресторанннинг кириш қисмидаги тўртта классик шаклдаги устун одамларни ўзига жалб қилади. Бу устунларни тархда доира шаклидаги фриз бирлаштириб

.

“ИНТЕРКОНТИНЕНТАЛ” МЕҲМОНХОНАСИ

Меҳмонхона архитектуравий образи бир нечта катта ҳажмларнинг композицион уйғунлигида яратилган. Галерея схемаси бўйича лойихаланган кўп қаватли турар жой корпуси баланд ва ёруғ вестибюл орқали ката конференц зал билан боғланган (4.24. расм).

“Интерконтиненталь” мехмонхонаси

Тарз ва вестибюль

Расм. 4.24

Пиано бар орқасидаги айлана зина ёрдамида иккинчи қават галереясига чиқамиз. Бу ердан кичик ва катта конференц заллар холига ва маъмурий хизмат кўрсатиш хоналарига кириш мумкин. Айлана зина тўсиғи юзасига стилизация қилинган анор дарахти расми керамик плиткалар ёрдамида туширилган. Зина тагидаги ҳовузча, ундаги фаввора ва керамик намоён (панно) қизиқарли бадиий композицияни яратган . 38 “Амир Темур” номли катта конференц зал тархда саккиз бурчакли қилиб хал қилинган. Бу залда халқаро конференциялар, тантаналар, кўргазмалар ўтказиш мумкин. Залга фоейдан ташқари бевосита кўчадан ҳам кириш мумкин. “Амир Темур” зал интерьери этно услубда ишланган, яъни

деворлар, карнизлар, аркалар бадиий ечимда ўзбек миллий меъморчилик намуналаридан фойдаланилган. Шу услубда “Хива”, “Бухоро” ва “Самарқанд” кичик конференц заллари ишланган. “Los amigos” ресторанниниг дизайни Мексика меъморчилик элементларидан фойдаланилган этноуслубда яратилган. “Cristal ballroom” деб аталган энг катта (350 ўринли) ресторанга бевосита меҳмонхона вестибюлидан кириш мумкин. Ресторанни ҳовлига қараган тарафи полдан шифтгача ойнабандли қилиб ишланган, шу сабабли залда жуда ёруғ ва одам ўзини табиат қўйнида ўтиргандай ҳис қилади.

Турар жой номерлари. Меҳмонхонадаги номерлар умумий сони 242 та, булар -53 та стандарт, 109 та катта номер, 16 та ярим люкс, 2 та люкс, 2 та вице-президент номери ва ниҳоят битта президент номери. Стандарт ва катта номерлар тархий ечими, жиҳозланиши деярли фарқ қилмайди, фақат стандарт номер юзаси (32 км2), катта номерникидан (40 м2) бир оз кичироқ. Катта номер (superior suite) кириш эшигини тўғрисида жойлашган бир 39 хонадан иборат.

Илова №2

Мустақил ишлаш учун адабиётлар:

1. Каримов И.А. Маънавий тикланиш йўлидан. Тошкент. Ўзбекистон, 1998.
2. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. Тошкент. Ўзбекистон, 2009.
3. Кадырова Т.Ф. Архитектура Советского Узбекистана. М., Стройиздат, 1987.
4. Колчанова Г.И. Интерьеры современных гостиниц. М., Издательство литературы по строительству, 1971.
5. Джон Уокер. Введение в гостепримство. М., ЮНИТ, 1999.
6. Коляскина М. Весна в превосходной степени. «Salon», 2001 № 11.
7. Лукьянова Л.Г. Интерьер гостиниц. Киев Выща школа, 1991.
8. Манакова В.Н. Художественная культура народного жилища Узбекистана. Ташкент. Издательство литературы и искусства, 1989.
9. Москалева В.Н. Гостиницы большой вместимости. Челябинск, 1993.
10. Сутягин С.М., Цой Е.И. Начало большого города «Архитектура и строительство Узбекистана», 2000, № 4
11. Убайдуллаев Х.М. Архитектурная реконструкция Ташкентских гостиниц.
12. Peter Mearlin. Ночь на Рождество в Сингапуре. «Salon», 2003 № 10.
13. «Architectural digest» №12, 2005-06 гг.
14. Половников Е. Остров фантазий. «Архидом», 2006, №5.
15. http://www. asia-travel.uz.
16. http://www. alta-d.ru. Декорирование окон. «Энциклопедия ремонта и дизайна.

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу *(раками)* *4- мавзу* ***(номи)*** ***“Идеал шаҳарларда” Шаҳарсозлик концепциялари.***

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Маъруза
Маъруза режаси Ўқув машғулотининг тузилиши	1. Утопик лойиҳалар: 2.“Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли; 3.“Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа; 4.“Боғ-шахар”Э.Говарда; 5.“Индустриал шаҳар” Тони Гарнье.
Ўқув машғулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда “Идеал шахарлар” тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар: *Утопик лойиҳалар* билан таништиради; *“Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли* ни мохиятини тушунтиради; *“Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа, “Боғ-шахар”Э.Говарда “Индустриал шаҳар” Тони Гарнье* таснифини беради.	*Ўқув фаолиятининг натижалари:* Талабалар *«Утопик лойиҳалар»* мавзусидан олган билимларини мухокама киладилар; Талабалар «*Қуёшли шаҳар»* мавзуни мохиятини тушунадилар; Талабалар *Антонио Сант-Элианинг“Шаҳар-машина”, Э.Говарданинг “Боғ-шахар”, Тони Гарньенинг “Индустриал шаҳар”лари хақида* олган билимларини таснифлаб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, савол жавоб.
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни, савол – жавоб
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар,
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш боскичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	1.1.«Идеал шаҳарларда шаҳарсозлик концепциялари» мавзуси билан таништиради. *Максад: Утопик лойиҳалар* тушунчаси хақида маълумотга эга бўладилар. *Натижа: Қуёшли шаҳар, Шаҳар-машина, Боғ - шахар, Индустриал шаҳар* хақида умумий маълумотга эга бўлди. 1.2. Мавзу бўйича тушунчаларни берилади. (Илова №1) 1.3. Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхатини айтади. (Илова №2)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниклаштирадилар. Саволлар берадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Савол – жавоб (Илова №3); 2.2. Слайдларни Power point тартибида намойиш этади. (Илова №4)	Жавоб берадилар. Гурухларда ишлайдилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги мухимлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1

Мавзу бўйича асосий тушунчалар

Идеал шаҳарлар. Шаҳар худудини тақсимлашда атроф-муҳит ҳолатини ҳисобга олган ҳолда аҳолини социал тенг тақсимлаб жойлаштирилган шаҳарлар идеал шаҳарлар деб аталади. Идеал шаҳарнинг барча концепциясига доир масалалар, иқтисодий-сиёсий соцмаданий шароитлари, иқлим шароити ва минтақанинг урф-одатлари каби омиллар ҳисобга олган ҳолда идеал шаҳар лойиҳаланади.

Қадимда “Идеал шаҳар” биринчи бўлиб Платон билан боғлиқ даврда (эрамиздан аввал 427-342й.й.пайдо бўлган таклиф этилган элементлари Атлантида оролида бунёд этилган) бу таклиф ва мулоҳазаларни меъморчилик назарияларига асос қилиб социал утопиклар ривожлантирди.

Танилган Утопислардан Томас Мор Утопик ороли (1478 -1535),

Томмазо Компанелло (1568-1639) ва унинг “Қуёш шаҳри” ва Френсиса Бэкона (1561-1626)“Янги Атлантида”.

Шарль Фурье (1772-1837) ва **Роберт Оуэн (1771-1858)** шаҳарни эмас, мамлакат худудини етарли даражада тенг тақсимлаш таклифини олға сурди.

Клод Николя Леду (1736-1806) Француз архитектори лойхани хисоб китоблари ёзуви асосида кенг қилиб тайёрлади.

Эбенезер Говард (1850-1928й.) даврида 1902 йил йирик шаҳарларда саноат корхоналарнинг ривожланиши натижаси янги экологик муаммолар келиб чиқди ва бу муаммони ечиш учун архитектурлар ва шаҳарсозлар ўз ҳаракатларини бошлаш мақсадида “Туғри чизиқли шаҳарлар”, “Боғ шаҳар, “Соц шаҳар”, “Индустриал шаҳар” каби шаҳарсозлик концепциялари ишлаб чиқди.

Эбенезер Говард “Шаҳарларда –келажакдаги боғлар” китобида 30 минг одамга мўлжалланган шаҳар таклиф қилди.

Инженер Сориа-и Мата (1882) хаттоки Мадрид шаҳрида “Тўғри чизиқли шаҳарлар”, биринчилардан бўлиб қуришни бошлаган транспорт магистрал йўли атрофида энсиз шаҳар қурган, аҳолиси 30 минг атрофида одамга мўлжалланган.

Ле Корбузье Швецария архитектори 1956 йилда Ҳиндистонда Чандигарх шаҳрини қурди. Бразилия пойтахтини Бразилия шаҳрини жуда ҳам кенг фикрлар тасаввурлар асосида идеал шаҳар қилиб қурди.

1959 йилда Франк-Ллойд Райт 1500 м. баландлик эга бўлган 1,5 млн аҳолига мўлжалланган шаҳар **Эллис оролида қуриш** лойиҳасини тайёрлади.

Ер ости фазосидан фойдаланиш максадида архитекторлар А.Спиллахаус, Б.Шривер, инженер Б.Фуллерлар лойихаларини таклиф этди.

Жюль Верна **“сузиб юрувчи шахарлар”** раманида барча қулайликларга эга бўлган шахар ҳақида ёзилган. Америка компаниялар шу асарлар туртки бўлиб, бир неча минг кишига мўлжалланган **“сузиб юрувчи шаҳарлар”** лойиҳаларини тайёрлади.

идеал шаҳарлар, шаҳар қалъасимон (юлдузча шаклида)
утопик шаҳар (адабиётларда яратилган келтирилган идал шаҳар)
боғ –шаҳри
индустрал шаҳарлар (шаҳар –завод)
чизиқли шаҳар
булажак шаҳарлар(20 асир бошларида)
шаҳар –шакли
янги шаҳарлар

Йирик шаҳарлар тузилишининг (структурасининг) ривожланиши

Қадимий шаҳарлар ва қишлоқларнинг ўсиши секин юз берган. Уларнинг ҳудудлари одатда марказий ядро атрофида ҳалқа шаклидаги қурилиш қатламларининг юзага келиши натижасида катталашиб борган. Ўрта аср шаҳарларининг ташқи чегараси мудофа иншоотлари тизимлари билан аниқланган. Улар ичкарисидаги ҳудуд тўлганидан сўнг, унинг ташқарисидаги ҳимояланган ҳудудларда қурилиш бошланган. Янги мавзеларни вақт ўтиши билан мудофа иншоотларининг янги ҳалқаси билан

ўралган. Шундай қилиб, катта шаҳарларнинг ўсиши дарахт танасининг кўндаланг кесимидаги йиллик ҳалқа чизиқларига ўхшаш бўлган. Бундай шаклда кенгайган шаҳарларга Вена (Австрия), Юрлинген (Германия) ва Москва (Россия) киради.

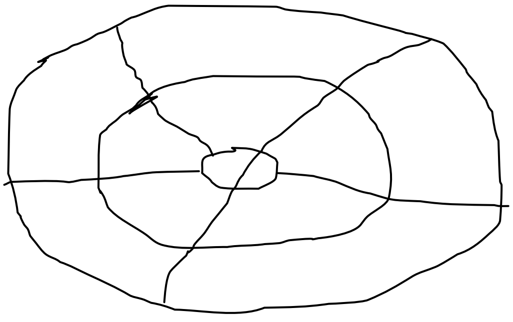

1.1. – расм. Ҳалқасимон – радиал шаклдаги шаҳар тузилиши.

Радиал – ҳалқа шаклидаги тузилишга эга бўлган шаҳарлар Марказий Осиё ҳудудидаги шаҳарларда бўлган.

Шаҳарнинг дастлаб ярим оролда жойлашиши ёки релъеф қийинчиликлари унинг бирорта бир йўналишда кўпроқ ўсишига олиб келади, бундай ўсиш кўпинча комета думини эслатади. Фин ярим оролида жойлашган Хелсинки ва Россиянинг Тюмен шаҳарлари ҳам шулар қаторига киради. Баъзан шаҳарнинг микдорий ўсиши унинг тузилишини сифат томон ўзгаришга олиб келган. Масалан, қадимги Рус шаҳри Псков дарёнинг қуйилишида вужудга келган. Шаҳар аҳолисининг ўсиши унинг ҳудудини кенгайишига ва 1375 йили тўрт қатор ҳимоя деворлари қурилишига олиб келди. Сўнгра шаҳар Псков дарёсининг кейинги қирғогига ҳам ўтиб кетди. Псков шаҳарининг тузилиши ҳалқа шаклига ўзгариб, унда Кремл девори, Хитой девори, “Бульвар” ҳалқаси девори ва “Садовая” ҳалқаси пайдо бўлди.

Воровитск тепалигида, Москва ва Неглинная дарёлари қуйилишида вужудга келган, Москва шаҳри ҳам шундай ривожланиш йўлининг босиб ўтган. Псков шаҳри каби Москва ҳам даставвал Кремлдан тарқалувчи ҳалқали-радиал шаклидаги кўчалар бўйлаб кенгайган. Сўнгра бу тизимга Негменная дарёси кейинги қирғоғидан мавзелари қўшилади. XVI аср охирига келиб вужудга келган бутун мавзе ҳимоя девори билан ўралади. (оқ шаҳар XIХасрда Бульвар ҳалқаси). Шаҳарнинг тақасимон шакли Москва дарёсига келиб тақалади. Кремл энди Марказий ўрнини эгаллайди. Сўнгра шаҳар Москва дарёсининг кейинги қирғоғида ривожлана бошланади XIX асрда Садовая ҳалқа йўли билан уралади.

Утопик шаҳарлар утопия -бу фантастика, хаётда учрамайдиган орзулар асосидаги шаҳар лойиҳаси куринишларидан иборат. Утопик шаҳарсозлар асосан ҳаёлан тасаввур қилади фақат баландлик орзуси билан яшайди ёки инсоният тарихида биринчи **Вавилон башняси** ҳақидаги афсона утопик архитектурлар тамонидан яратилган.

“Қуёш шаҳри” Италия файласуфи Томмазо Кампанелло аҳолини социал тенглигини ҳар тамонлама қуллайдиган, ифода этадиган таклифлар беради. Шу учун шаҳарда ҳар бир киши қишлоқ хўжалик ва ҳарбий ишлар

билан шуғиланишига тўғри келадиган идеал шаҳар тузиш таклифини олға суради.

“Шаҳар машина” Антонио Сант-Элиа - 20-асир бошларига келиб янги хар томонлама мужассамлашган шахарсозликнинг мукаммал лойихалари устида ишлаш концепциялари пайдо бўлди.

1914 й. Миллан шахрида Янги тенденции Кургазма (Виставка) замонавий янги шахарлар хакида **“Янги шахар, Милан-2000” очилди.** Бунда асосан Сант Элиа лойихаси умуман янгича ёндашишлар асосида қилинган лойиха эди. Бу лойихада самолет ва поездлар учун янг станция, метрополетен қурилиши учун янги бир калит булди. баланд уйлар, хар хил баландликдаги автотрассалар электростациялар архитектура элементлари ва хар хил иншоатлар бир-бири билан мужассамлиги келтирилган.

Сант Элиа ўз Маърузасида биринчилардан бўлиб янги шахарларнинг модернизация қилиш катта метрополетенлар куриш, аэропорт, темир йул, электростанция ва саноат иншоатларини куриш. метрополетен Қурилишида электр ва комуникация асосий элемент хисобланади, архитектура конструкциясида асосий материал цемент ва темир хисобланиши каби масалалари хакида Маърузасида такидлаган. Ҳамда келтирилган жадвал ва графикларида бир қанча иншоотларнинг бир-бири билан чамбарчас боғланганлиги шахар мухитини тушунган холда қилинганлиги авторнинг лойихасида ўз аксини топган.
Баланд иморатлар устига хар хил лозингларга реклама ленталари куйиш каби мосламалар билан безатилган экранлар келтирилган эди .

1920 йил Сант Элиа архитектура чизмалари халқаро “Стил” журналида, Германиянинг “Штурм” журналида кенг оммага эълон қилинди. Сант Элиа ғоялари асосида Утопик шахарсозлар тамонида Ле Корбюзье 3 млн кишилик шахар (1923й). Урбанистик лойиха, Баланд бинолар шахри (1924), каби ғоялар илгшари сурилди.

2-жахон уришидан кейин Француз архитектури Ж.Кандилис бутун дунёда 2 йуналишни битта аспектда яъни шахарсозлик ва архитектура асосида ривожлантириш таклифини берди. Бутун европада ёппасига микрорайон ва массивлар куриш оммовий тус олди.
“Янги шахарлар таклифлари (идеалари)”60-70 йилларда Парижда Дефансномли эксперментал шахар курилди баланд зич урбанизациялашган шахар бунед этилди.

Шахар-бог Э.Говарда.

Шахар–боғ – шахарсозлик концепциясига 20 аср бошларида кириб келди. Англия утопислари тамонидан бу таклиф 1898 й. биринчи “Булажак-боғ шахари” номли китоб шаклида чиққан **(Эбензером Говард)** 32000 киши мўлжалланган шахарбулиб ёнидаги йулдош шахарлар ахолиси билан биргаликда 250минг кишига мўлжалланган шахар.

Шахарнинг марказида парк атрофида ахоли яшаш зонаси, паст каватли бинолар дала хавлилари шаклидаги уйлар курилган, хизмат курсатиш Оралиқ мософаси 1км дан ошмайди.

Иккинчи жахон уришидан кейин Англия давлатининг пойтахти Лондон шахри атрофида 1млн ахолига мўлжалланган 18та янги шахар лойихаланиб куриш режалаштирилган эди.

Бог- шахарлар 20 асрнинг иккинчи яримида жуда ананавий тусга кирди Росияда Барнаулда, Ростов-на –Донда, Красний город-сад курилди.
Белгияда Район-сад Ле-Ложи Брюссел комунаси.Германия.
Испаниянинг Барселонда парклар курилди.
20 асрнинг 2чи яримига келиб бог шахарлар ананавий тусинийукотди. Шахар четида куриш богларни дала хавлиси шаклидаги Қурилишлар кескин тус олди.

“Индустриал шахар” Тони Гарнье

Индустриал шахар концепциясини француз шахарсози Тони Гарнье (1869-1948й.) яратган.бунда асосий муаммо шахарнинг усиши ва саноат корхоналарининг ифлослантириши.
Гарнье 1917 йил индустриал шахар номли катта мехнатини босиб чиқарди. 35 минг кишига мўлжалланган шахар хакида эди. Бу унча катта булмаган шахарда барча саноат комплекси, уй печлар, судоҚурилиши, автомобиль, авиация, к\хмашиналари ишлаб чиқарадиган заводлар ва хизмат курсатиш обектлари курилган.
Гарнье 1917 йил франциянинг жанубий-шаркий кисмида 4 та функционал зонага бўлиб: яшаш зонаси, саноат, маданий –хизмат курсатиш ва қ\х хаёти фаолияти билан боғлик бўлган транспорт тармоклар билан чамбарчас боглиқ холда табий ландшафтни саклаш-ер релифи, куёш,хаво ва сувни мумкин кадар кулай фойдаланиш масалараиндан фойдаланилган шахар курилди.

Асосий Қурилиш материаллари бу темирбетон бўлиши зарур.

Илова №2

<u>Мустақил ишлаш учун адабиётлар:</u>

1. “Шахарсозлик асослари” Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.
2. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2003.
3. «Шахарсозлик кодекси – шахарсозлик фаолиятининг хуқуқий замини», проф. Латипов Д.В., Тошкент,ТАҚИ 2007й.

Илова №3

<u>Савол - жавоб:</u>

1.“Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
2.“Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
3.“Боғ-шахар”Э.Говарда хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
4.“Индустриал шаҳар” Тони Гарнье хакида тушунчалар бошқа шахарлардан афзаллиги.
5. Идеал шаҳар нима?
6. Хаёлпарас шахарсозлар хақида тушунчалар ва уларнинг барча турлари
7.Сузиб юрувчи шахарлар хакида тушунча

Илова №4

Tomazo Kompanelli.

Tomazo Kompanelli 1568-yilda Kalabridagi Stepyano qishlog’ida tug’ilgan. 1639-yilda Parijdagi muqaddas Yakob ibodatxonasida vafot etgan.

“Quyoshli Shahar” g’oyasi qanday vujudga keldi?

T. Kompanelli XVI asr utopist olimlaridan biri bo’lib, uning cherkov bilan kelishmovchiligi hayotining ko’p qismi qamoqda o’tishiga olib keladi. “Quyoshli Shahar” asari olim umrining so’ngida yaratilgan asar bo’lib, asarda bir dengizchining Hind okeanidagi orollardan birida ko’rgan davlati haqida so’z yuritiladi.

QUYOSHLI SHAHAR…

- Tomazo Kompanellining “Quyoshli Shahar” asari Tomas Morning “Utopiya” asaridan ta’sirlanib 1623-yilda yaratilgan bo’lib, hayoliy asarlar sirasiga kiradi. Asarda shoir o’zi orzu qilgan shahar to’g’risida fikr yuritadi. Asarda shahar hind okeanidagi orollardan birida joylashganligi, uni yettita tog’ o’rab olganligi va mustahkam mudofa devorlari borligi aytib o’tiladi. Shaharda Quyosh hukmdorligi, unga yordamchilari: Kuch, Sevgi va Donolik ko’maklashishi ham aytiladi. Bundan tashqari shaharda to’rt soatlik ish kuni va shahar aholisi teng huquqliligi sanab o’tiladi. Shaharda yerlar umumiy hisoblanib, unda barcha yelkama-yelka birga mehnat qiladi.

TOSHKENT – QUYOSHLI SHAHAR

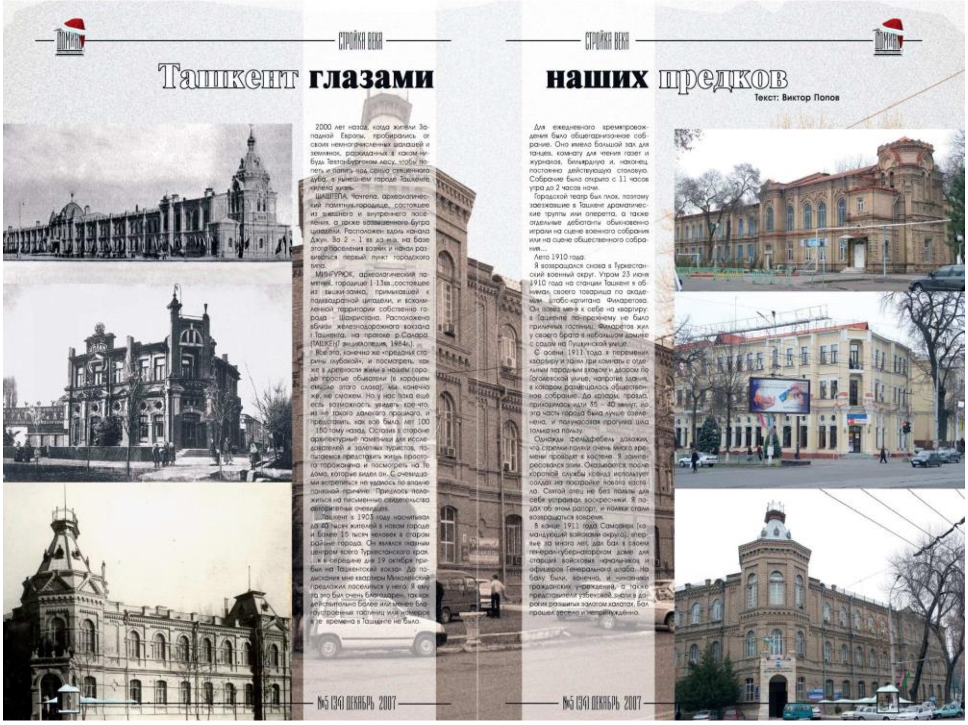

СТРОЙКА ВЕКА

Ташкент глазами наших предков

Текст: Виктор Попов

2000 лет назад, когда жители Западной Европы, пробирались от своих немногочисленных шалашей и землянок, раскиданных в каком-нибудь ТевтонБургском лесу, чтобы поесть и попить под сенью священного дуба, в нынешнем городе Ташкенте кипела жизнь.

ШАШТЕПА, Чочтепа, археологический памятник-городище, состоящее из внешнего и внутреннего поселения, а также возвышенного бугра цитадели. Расположен вдоль канала Джун. Во 2 – 1 вв до н.э. на базе этого поселения возник и начал развиваться первый пункт городского типа.

МИНГУРЮК, археологический памятник, городище 1-13вв.,состоящее из вышки-замка, примыкавшей к подквадратной цитадели, и всхолмленной территории собственно города – Шахристана. Расположено вблизи железнодорожного вокзала г.Ташкента, на протоке р.Салара. (ТАШКЕНТ энциклопедия, 1984г.).

Всё это, конечно же «преданья старины глубокой», и посмотреть, как же в древности жили в нашем городе простые обыватели (в хорошем смысле этого слова), мы, конечно же, не сможем. Но у нас пока ещё есть возможность увидеть кое-что, из не такого далекого прошлого, и представить, как всё было, лет 100 - 150 тому назад. Оставив в стороне архитектурные памятники для исследователей и залетных туристов, попытаемся представить жизнь простого горожанина и посмотреть на те дома, которые видел он. С очевидцами встретиться не удалось по вполне понятной причине. Пришлось положиться на письменные свидетельства авторитетных очевидцев.

...Ташкент в 1903 году насчитывал до 40 тысяч жителей в новом городе и более 15 тысяч человек в старом районе города. Он являлся главным центром всего Туркестанского края.

...я в середине дня 19 октября прибыл на Ташкентский вокзал. До подыскания мне квартиры Миколевский предложил поселиться у него. Я ему за это был очень благодарен, так как действительно более или менее благоустроенных гостиниц или номеров в те времена в Ташкенте не было.

Для ежедневного времяпровождения было общегарнизонное собрание. Оно имело большой зал для танцев, комнату для чтения газет и журналов, бильярдную и, наконец, постоянно действующую столовую. Собрание было открыто с 11 часов утра до 2 часов ночи.

Городской театр был плох, поэтому заезжавшие в Ташкент драматические труппы или оперетта, а также отдельные дебютанты обыкновенно играли на сцене военного собрания или на сцене общественного собрания...

Лето 1910 года.

Я возвращался снова в Туркестанский военный округ. Утром 23 июня 1910 года на станции Ташкент я обнимал своего товарища по академии штабс-капитана Филаретова. Он повез меня к себе на квартиру: в Ташкенте по-прежнему не было приличных гостиниц. Филаретов жил у своего брата в небольшом домике с садом на Пушкинской улице.

С осени 1911 года я переменил квартиру и занял три комнаты с отдельным парадным входом и двором по Гоголевской улице, напротив здания, в котором размещалось общественное собрание. До казарм, правда, приходилось идти 35 – 40 минут, но эта часть города была лучше озеленена, и получасовая прогулка шла только на пользу.

Однажды фельдфебель доложил, что стрелки-поляки очень много времени проводят в костеле. Я заинтересовался этим. Оказывается, после короткой службы ксендз использует солдат на постройке нового костела. Святой отец не без пользы для себя устраивал воскресники. Я подал об этом рапорт, и поляки стали возвращаться вовремя.

В конце 1911 года Самсонов (командующий войсками округа), впервые за много лет, дал бал в своем генерал-губернаторском доме для старших войсковых начальников и офицеров Генерального штаба. На балу были, конечно, и чиновники гражданских учреждений, а также представители узбекской знати в дорогих расшитых золотом халатах. Бал прошел весело и непринуждённо.

№5 (34) ДЕКАБРЬ 2007

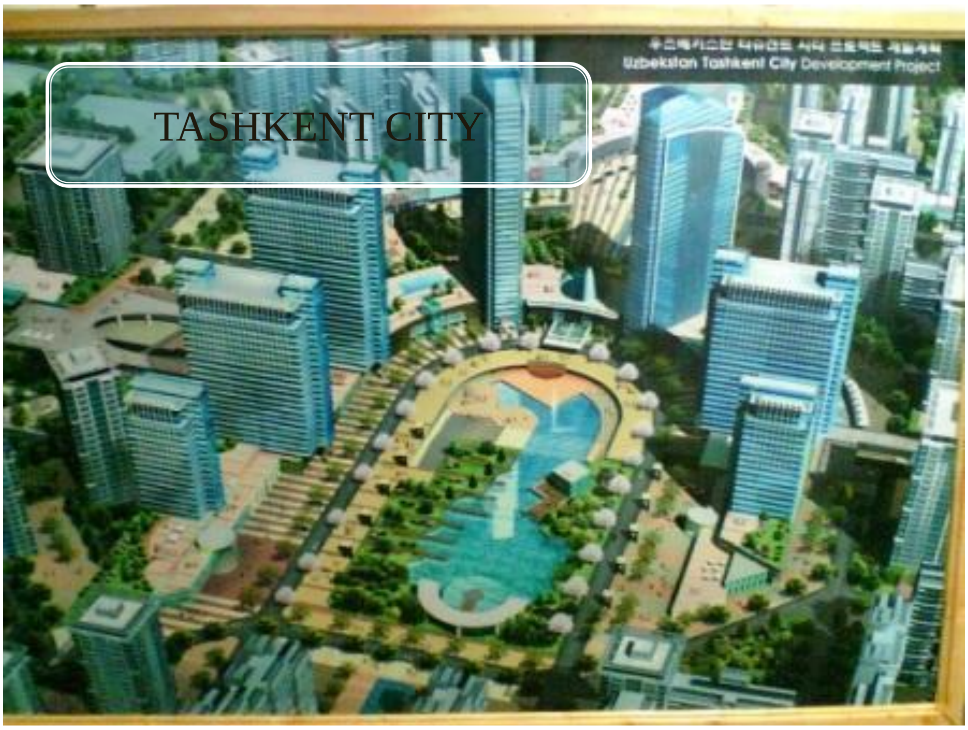
Uzbekistan Tashkent City Development Project
TASHKENT CITY

QUYOSHLI TOSHKENT

4 - амалий машғулот

4-МАВЗУ	**Машқ шакллантиришда “концепция”, тузими, “шахарсозлик” терминлари хакида тушунча.**

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

(машғулот модели)

Ўқув соати – 4 соат	Талабалар сони: 20 та
Ўқув машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1. “Концепция” тушунчаси 2. “Шахарсозлик” хақида
Ўқув машғулотининг мақсади: Концепция ва шахарсозлик тушунчалари хақида маълумот.	
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
“Концепция” термини билан таништирди.	Талабалар “Концепция” тушунчаси билан танишдилар;
“Шахарсозлик” тўғрисида муҳокама қилинди.	Талабалар шахарсозликни янги ғоялари хақида мухокама қиладилар.
Ўқитиш воситалари	А1 форматдаги плакатлар, компьютер слайдлари.
Ўқитиш усуллари	Кластер, синквейн.
Ўқитиш шакллари	Фронтал, кичик гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки саволлар.

“Машқ шакллантиришда “концепция”, тизими, “шахарсозлик” терминлари хакида тушунча” мавзусининг технологик харитаси

Иш босқич лари	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Тингловчи фаолиятининг мазмуни
1-босқич Кириш (20 мин)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, режаси, кутиладиган натижалар билан таништиради.	Тинглайдилар
2 -босқич Асосий бўлим (50 мин)	2.1. Талабаларга Шахарсозлик тушунчасини кластер усули орқали тушунтиради. Мисоллар оркали (1 - илова) 2.2. Гуруҳлар ишини бошқаради, ташкилий масалалар бўйича саволларга жавоб беради, талабаларни йўналтиради.	Мисоллар билан танишадилар. Гуруҳда муҳокама этилган саволлар юзасидан гуруҳ сардори томонидан ҳимоя қилинади.
3-босқич Якунловчи (10 мин)	3.1.Машғулот бўйича якунловчи хулоса чиқаради. 3.2.Мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш учун “Инсерт” жадвалини беради (2-илова)	Бажарадилар Адабиётлар рўйхатини ёзиб оладилар

Илова №1

Ушбу берилган кластерни давомини тўлдиринг!!!

Илова №2

“Инсерт” жадвали

График ташкил этувчининг тури, аҳамияти ва хусусиятлари

“ИНСЕРТ” жадвали

Мустақил ўқиш вақтида олган маълумотларни, эшитган маърузаларни тизимлаштиришни таъминлайди; олинган маълумотни тасдиқлаш, аниқлаш, четга чиқиш, кузатиш. Аввал ўзлаштирган маълумотларни боғлаш қобилиятини шакллантиришга ёрдам беради.

Ўқув фаолиятини ташкиллаштиришнинг жараёнли тузилмаси

Инсерт жадвалини тўлдириш қоидаси билан танишадилар. Алоҳида ўзлари тўлдирадилар.

Ўқиш жараёнида олинган маълумотларни алоҳида ўзлари тизимлаштирадилар - жадвал устунларига “киритадилар” матнда белгиланган қуйидаги белгиларга мувофиқ:
“V”- мен билган маълумотларга мос;
“-“ - мен билган маълумотларга зид;
“+” - мен учун янги маълумот;
“?” - мен учун тушунарсиз ёки маълумотни аниқлаш, тўлдириш талаб этилади.

Шаҳарсозлик – бу ижтимоий–иқтисодий, санитария – гигиеник, техник – қурилиш, транспорт ва архитектура – бадиий масалаларни биргаликда ҳал этувчи шаҳар ва аҳоли яшаш жойларини режалаштириш ва қурилиш назарияси ва амалиёти тўғрисидаги тушунча.

Ижтимоий – иқтисодий масалалар шаҳар ва қишлоқ ривожланишининг келажагини, табиий ва ҳудудий ресурсларни иқтисодий самарали фойдаланишни, аҳолининг ўсишини, аҳолига оптимал маданий – маиший хизмат кўрсатишни ташкил қилишни ҳисобга олган ҳолда аҳоли жойлашуви тизимини танлашда ҳал қилинади.

Техникавий – қурилиш масалалари аҳоли яшаш жойлари қурилиши учун танланган ҳудудларнинг муҳандисона-геологик ва географик шароитларини (шамол, температура, намлик, шамол йўналиши халк хўжалиги учун ҳамда денгиз, кўл ёки дарё каби сув заҳиралари бўлиши шарт) ўрганиш, қурилиш техникасининг даражаси ва замонавий воситаларни аниқлаш, транспорт ва пиёдалар алоқаларининг рационал тизимини ҳал этиш, ҳудудларни муҳандисона тайёрлаш ва муҳандисона ободонлаштириш (ичимлик суви етказиш, оқава сувлар ўтказгич, иссиқ сув, совуқ, газ ва электр таъминоти ва бошқалар) ва ҳоказоларни ҳал қилиш билан боғлиқдир.

Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;
- кичик шаҳар – 50 минггача.

“Инсерт” жадвали

V	+	-	?

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу ***(раками)*** *5- мавзу* ***(номи)*** ***<u>Шахарсозлик назарияси</u>***

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Маъруза
Маъруза режаси Ўқув машғулотининг тузилиши	1. Шаҳарсозлик динополис (бир чизикли текис ривожланган шахарлар-мегополис дейилади) (экуменалполис) Конистантиноса Доксиадиса назарияси 2. Шаҳарсозлик Концепцияларида Метаболизма Кендзо Танге назарияси 3. Америка шахарсозлик назарияси
Ўқув машғулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда «Шахарсозлик назарияси» тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар: *Шаҳарсозлик динополис Конистантиноса Доксиадиса назарияси* билан таништиради; *Шаҳарсозлик Концепцияларида Метаболизма Кендзо Танге назариясини* мохиятини тушунтиради; *Америка шахарсозлик назариясига* тасниф беради.	*Ўқув фаолиятининг натижалари:* Талабалар «Шахарлар-мегополис» мавзусидан олган билимларини мухокама киладилар; Талабалар *«Кендзо Танге назарияси»* мавзуни мохиятини тушунадилар; Талабалар “*Америка шахарсозлик назарияси*” хақида олган билимларини таснифлаб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, савол жавоб.
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни, савол – жавоб
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар,
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш боскичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	1.1 “Шахарсозлик назарияси” мавзуси билан таништиради. *Максад:* “Шахарсозлик назарияси” тушунчаси хақида маълумотга эга бўладилар. *Натижа:* Мегаполис шахарлар, Кендзо Танге назарияси, Америка шахарсозлик назарияси хақида умумий маълумотга эга бўлди. 1.2. Мавзу бўйича тушунчаларни берилади. (Илова №1) 1.3. Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхатини айтади. (Илова №2).	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниклаштирадилар. Саволлар берадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Савол – жавоб (Илова №3); 2.2. Таянч иборалар (Илова №4).	Жавоб берадилар. Гурухларда ишлайдилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги мухимлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1

Мавзу бўйича асосий тушунчалар

Шахарсозлик назарияси–бу амалиётда шахар ахолиси турар жойларини ва режалаштиришдан иборат бўлиб, яъни социал иктисодий, соцтехника, бадиий–меъморий, хамда санитария гигиеник каби муаммоларни ўз ичига олган мураккаб мажмуадан, тизимдан иборат.

1950 йилларга келиб бўлажак шахарлари хакида кўплаб ўзига хос шахарсозлик фантазиялари яратилди. Шахарларнинг соц гигиеник, соц экологик, соц техник космик корабл, метал каркас асосларидаги шахарлар яратиш хакида ғоялар пайдо бўлди.

Ниҳоят Грек шаҳарсозлик Урбанистик назариячиси Конистантиноса Доксиадисанинг фантазияси олга сурилди. Машҳур грек урбанисти К.Доксиадиса “одам шаҳарларда мағлубиятга учрайди, агарда шаҳар муаммосига янгича ёндашиш йўллари топилмаса, унда бизни ҳалокат кутмоқда. Архитекторлар, жуғрофиячилар, иқтисодчилар, демографлар ва бошқа кўп фан намояндалари катта шаҳарлар ва урбанизм

муаммолари билан шуғулланмоқдалар, ҳамма битта оқимга ташланмасдилар, фақат қирғоқнинг турли қисмларидан” - деган эди.

К.Доксиадиса 1974 йил биринчи бўлиб инсон ва табиат ўртасида муаммолар асосида экологимя фанидан “экологик тенгликнинг долзарблиги” маколасини ёзди. Шахар худудини 1 та зонага ажратиб 80% табий мухитга кукаламзорларга, 10% Қишлоқ хўжалигигава ўрбанизациясаноатини ривожлантиришга ажратган.

Бу назария асосан 4 та хил йуналишида бўлиб:

1.Бир йўналиш бўйича ривожланиш (динополис)

2.Хар тамонга бир хил ривожланиш (динометрополис)

3.Гигант шахарлар (динамегополис)

4.Шахарсозлик хакидаги фанлар ва Статистик маълумотлар асосида ривожлантириш. (экуменалполис) (динамегополис)

Экологик адабиётларда **“агломерация”** сўзи саноат корхоналарининг бир жойда тўпланиши ҳудудий қўшилиб кетишини билдиради. Маълум маънода бу сўз аҳоли яшаш жойларининг тўпланиши ва қўшилиб кетиши орқали шаклланган ва тузилиши жиҳатдан турлича бўлган бирлашмаларни ташкил этишига ҳам таалуқлидир. Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва тўпланиши таъсири остида агломерацияларнинг бир–бирларига яқинлашуви ва қўшилиб кетиши “мегаполис” ларнинг шаклланишига олиб келади. Мегаполис кенг ҳудудларини қамраб олувчи урбанизациялашган зоналардир. АҚШда Атлантика океани соҳили бўйлаб Бостон ва Вашингтон оралиғида магаполис вужудга келган. Буюк кўллар ҳудудида -Чикаго ва Питтербург оралиғида, Калифонияда – Сан-Диего ва Сан – Франсиско оралиғида, Англияда (Ливерпул Лондон), Японияда (Токио - Осако) вужудга келган.

Тошкент агломерацияси (Тошкент, Чирчиқ, Янгийўл) нинг аҳолиси 2,9 млн кишини ташкил этади. Фарғона агломерацияси (Фарғона, марғилон, Кегайли) нинг аҳолиси 360 минг кишини ташкил этади. Дунёда 66 та мегаполислар мавжуд бўлиб, уларнинг умумий аҳолиси 1,4 миллиард кишини ташкил этади. 2000 йилга келиб мегаполиялар сони 160 тани ташкил этиб, уларда дунё аҳолисининг 40-50% истиқомат қилмоқда.

Катта шаҳарлар ва катта **агломерациялар** (шахар ва кишлокларнинг қўшилиб яқинлашиши) муҳим камчиликлари маълум, булар қуйидагилардан иборат:

- муҳандисона жиҳозлашнинг қимматлашуви;
- транспорт муаммоларининг қимматлашуви;
- атроф – муҳитнинг ифлосланиши;
- катта шаҳарлар аҳолисининг табиатдан узоқлашуви ва бошқалар.

Француз шаҳарсозлигида ва илмий манбаларда “Француз сахроси” деган тушунча мавжуд. Бу бутун мамлакат ҳаётий кунининг Париж **агломерациясига жалб** этишни билдирада. Шунга қарамасдан бирликда улкан иқтисодий, илмий ва интеллектуал потенциал яратувчи катта қисмининг бир жойда тўплашнинг самараси жуда улкан бўлиб, уларнинг ўсишини рағбатлантиради.

Шундай қилиб, катта шаҳарлар ва шаҳарлар агломерацияларининг ривожланишида уларнинг манбаларидан фойдаланиш, ҳамда

камчиликларини камайтириш мумкин. Бу масалаларни ҳал қилишдан олдин “Ҳақиқатда ҳам XX аср катта шаҳарлари ўтмиш шаҳарларига нисбатан яшаш учун нокулайроқми?” деган саволни таҳлил қилиш ўринлидир. Тарихий манбалар транспорт, шовқин, атроф – муҳит ифлосланиши каби муаммолар ўтмишда ҳам мавжуд бўлгандигидан гувоҳлик беради.

Масалан: **Қиролича Елизавета** даврида Лондонда тошкўмир ёқиш таъқиқланган, бунинг учун жазолашган. Бундан шу нарса кўринадики, транспорт ва экология муаммолари фақатгина шаҳар катталашувигагина боғлиқ бўлмасдан, балки уларни ҳал қилиш учун жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий, иқтисодий, техник ва технологик воситаларга ҳам боғлиқ экан.

Урбанизация - бу ишлаб чиқариш асосида кўчаларнинг ривожланиши ва тўпланиши, ижтимоий алоқалар шакллари, шаҳар турмуш тарихининг аҳоли яшаш жойларининг барча тармоқларига ёйилиши билан боғлиқ бўлган кўпқиррали, кенг (яъни бутун дунёни қамраб олган) ижтимоий – иқтисодий жараён. Бу сўзнинг бирорта тор тушунчалари, яъни шаҳарларнинг ҳам шаҳар аҳолисининг ўсиши, умум аҳоли сонида шаҳар аҳолиси саломатлигининг ортиши ва ҳоказо, уни тавфсифлаш учун етарли эмасдир. Шаҳар сонининг ва шаҳар аҳолисининг ортиши шаҳар аҳолиси салмоғининг камайишида ҳам юз бериши мумкин. Мамлакат ёки регион уларнинг урбанизациялашиш даражасига қарама – қарши қўйилиши мумкин, яъни бутун аҳоли яшаш тизимида шаҳар аҳолисининг салмоғи ошганоиги, лекин урбанизациялашиши даражаси юқори бўлиши, ривожланаётган мамлакатларда эса, аксинча шаҳар аҳолисининг даражаси паст бўлиши мумкин.

Шаҳарсозлик Концепциялари Метаболизм Кендзо Танге назарияси - табиий организмнинг атроф-мухит билан модда алмашинуви хақидаги янги фан эколгия тушунчаларини биринчи бўлиб шахарсозликка тадбиқ этган япон архитектури **Кендзо Танге** баланд иморатлар устида дарахтлар ўтқазиш ва устириш усулларини қуллаган.бу ўсул 1960 йилларда дунёга “Токио -60” лойиҳаси тозалаш утопияси билан танилди 1980 йил оммавий кенг тарқалди. Токио шахрида сув хавзваларида суний ороллар ва парклар қурила бошлади бу эса шахарларни ривожланишига янгича ёндашиш даври бошланди.

Америка шахарсозлик назарияси Канурбация (лотин сўздан олинган–соп-бирга ва урвс-шахар) шахар агломерациянинг ярим марказлашган усули бўлиб бир канча катта –кичик ядроларнинг сифатида шахарсозлик агломерациясининг синоними бўлиб йирик шахарлар ичида алохида группаларини ташкил қилади. (метро, вокзал, яшаш массиви, аэропортлар**)** бунга Германия, Белгия, Нидерландия давлатларида кенг тарқалган.

Демак, бундан маълум бўлдики шахарсозлик тарихи назариясининг ривожланиши турли давлат назариячилари олимлари томонидан бойитилган ва қадимдан инсон ва табиат орлиғида чамбарчас боғлиқликлар шахарсозликда биринчи ўринда турганлигидан далолат беради.

Илова №2

Мустақил ишлаш учун адабиётлар:

1. Яргина З.Н и др."Основы теории градостроительства стройиздат 1978 г.
2. «Шахарсозлик кодекси – шахарсозлик фаолиятининг хуқуқий замини», проф. Латипов Д.В., Тошкент,ТАҚИ 2007й.
3. "Шахарсозлик асослари" Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.
4. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2003.
5.Справочник проектировщика. Градостроительство. (Охрана окружающей среды). - М.: Стройиздат, 1996.

Илова №3

Савол - жавоб:

1.Шаҳарсозлик назариялари хакида умумий тушунчалари
2. Шаҳарсозлик динополис (бир чизикли текис ривожланган шахарлар - мегополис дейилади) (экуменалполис) Конистантиноса Доксиадиса назарияси
3. Шаҳарсозлик Концепцияларида Метаболизма Кендзо Танге назарияси
4. Амерка шахарсозлик назарияси нималардан иборат
5. Агломерация сузига тушунча ва мисоллар келтиринг.
6. Урбанистик назариясининг асосчилари ва келиб чиқиш тарихи.

Илова №4

Таянч иборалар:

Урбанизация. Урбанизациянинг белгилари. Шахар агломерацияси. Конистантиноса Доксиадиса. Метаболизм Кендзо Танге назарияси. Америка шахарсозлик назарияси Канурбация.

5 - амалий машғулот

5-МАВЗУ	**Қурилишда “кластер”, “шахарсозлик кодекси”, “экологик кризис”, “табиатни мухофаза килиш ”, “худуд” тушунчалар**

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

(машғулот модели)

Ўқув соати – 4 соат	Талабалар сони: 20 та
Ўқув машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1. Шахарсозлик кодекси 2. Экологик кризис 3. Табиатни мухофаза килиш 4. Худуд
Ўқув машғулотининг мақсади: Қурилишда “шахарсозлик кодекси”, экологик кризис”, “табиатни мухофаза килиш ”, “худуд” тушунчалар тушунчалари хақида маълумот.	
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
“Шахарсозлик кодекси” билан таништирди.	Талабалар “Шахарсозлик кодекси” билан танишдилар;
“Экологик кризис”, Табиатни мухофаза килиш” тўғрисида муҳокама қилинди.	Талабалар Экологик кризисни бартараф этишни мухокама қиладилар.
Худуд тушунчаси хақида маълумот беради.	Талабалар “худуд” тушунчаси хақида маълумотга эга бўлдилар.
Ўқитиш воситалари	А1 форматдаги плакатлар, компьютер слайдлари.
Ўқитиш усуллари	Кластер, синквейн.
Ўқитиш шакллари	Фронтал, кичик гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки саволлар.

Қурилишда “кластер”, шахарсозлик кодекси, “экологик кризис”, “табиатни мухофаза килиш ”, “худуд” тушунчалар мавзусининг технологик харитаси

Иш босқич лари	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Тингловчи фаолиятининг мазмуни
1-босқич Кириш (20 мин)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, режаси, кутиладиган натижалар билан таништиради.	Тинглайдилар.
2 -босқич Асосий бўлим (50 мин)	2.1. Талабаларга “Табиатни мухофаза қилиш”, “Экологик инқироз” тушунчаларини кластер усули орқали тушунтиради. Мисоллар оркали (1 - илова) 2.2. Гуруҳлар ишини бошқаради, ташкилий масалалар бўйича саволларга жавоб беради, талабаларни йўналтиради.	Мисоллар билан танишадилар. Гуруҳда муҳокама этилган саволлар юзасидан гуруҳ сардори томонидан ҳимоя қилинади.
3-босқич Якунловчи (10 мин)	3.1.Машғулот бўйича якунловчи хулоса чиқаради. 3.2.Мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш адабиётлар рўйхатини беради (2-илова)	Бажарадилар Адабиётлар рўйхатини ёзиб оладилар

Илова №1

Кластер усули

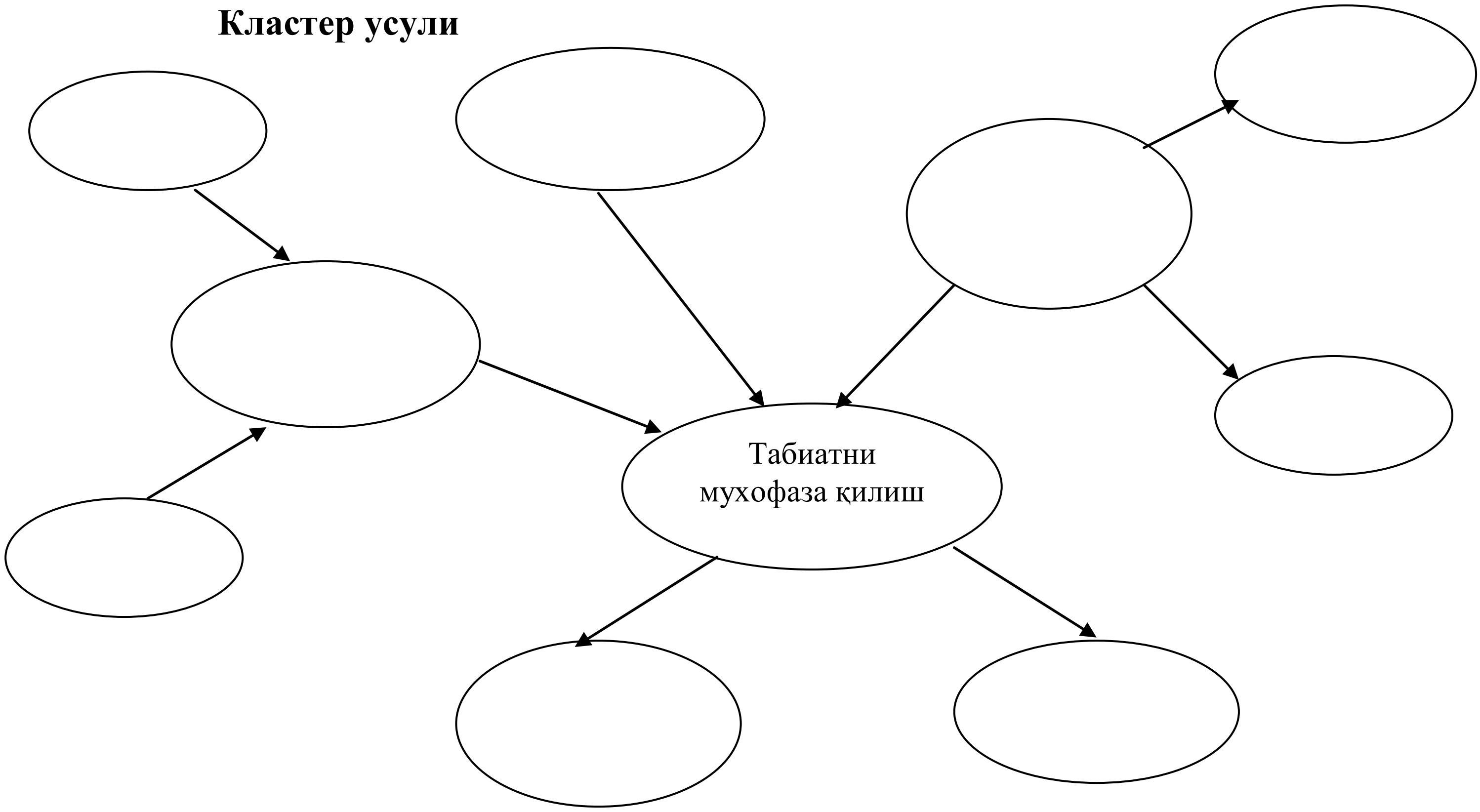

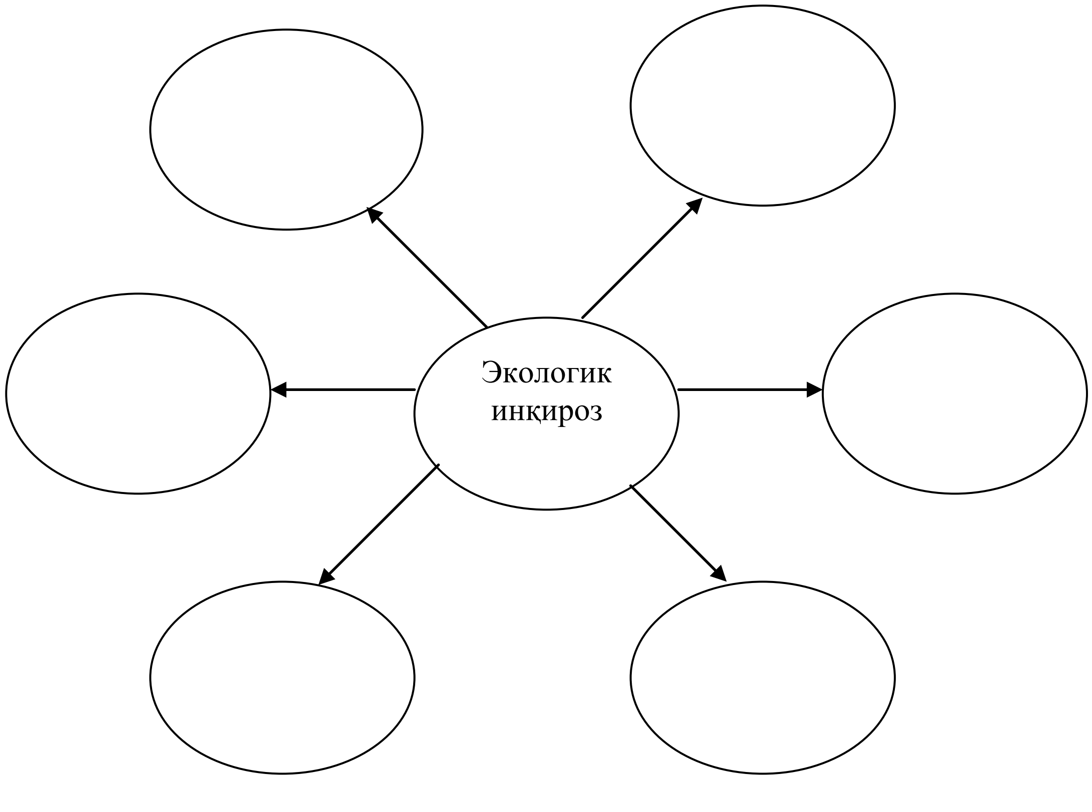

Илова №2

Мустақил ишлаш учун адабиётлар:

1. Яргина З.Н и др.“Основы теории градостроительства стройиздат 1978 г.
2. «Шахарсозлик кодекси – шахарсозлик фаолиятининг хуқуқий замини», проф. Латипов Д.В., Тошкент,ТАҚИ 2007й.
3. “Шахарсозлик асослари” Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.
4. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2003.
5.Справочник проектировщика. Градостроительство. (Охрана окружающей среды). - М.: Стройиздат, 1996.

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу *(ракамиˆ)* *6- мавзу* ***(номи)*** **<u>Россияда Миллий Шаҳарсозлик ғоялари</u>**

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Маъруза
Маъруза режаси Ўқув машғулотининг тузилиши	1. Социал-шахарсозлик асослари 2. Шахарсозлик ва хуқуқ; шахарсозлик ва хукмат; шахарсозлик ва жамият каби концепциялари тушунчалари. 3. Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши. 4.Бутун шахарсозлик системасининг ривожлантириш йўллари.
Ўқув машғулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда «Шахарсозлик назарияси» тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар: *Социал-шахарсозлик асослари* билан таништиради; *Шахарсозлик ва хуқуқ* мохиятини тушунтиради; *Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши, "Бутун шахарсозлик системасининг ривожлантириш йўллари"* га тасниф беради.	*Ўқув фаолиятининг натижалари:* Талабалар *«Социал-шахарсозлик асослари»* мавзусидан олган билимларини мухокама киладилар; Талабалар *«Шахарсозлик ва хуқуқ»* мавзуни мохиятини тушунадилар; Талабалар *"Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши", "Бутун шахарсозлик системасининг ривожлантириш йўллари"* хақида олган билимларини таснифлаб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, савол жавоб.
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни, савол – жавоб
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш боскичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	1.1 “Россияда Миллий Шаҳарсозлик ғоялари” мавзуси билан таништиради. *Максад:* “Шахарсозлик ва хуқуқ” тушунчаси хақида маълумотга эга бўладилар. *Натижа:* Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши хақида умумий маълумотга эга бўлди. 1.2. Мавзу бўйича тушунчалар берилади. (Илова №1)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниқлаштирадилар. Саволлар берадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Савол – жавоб (Илова №2); 2.2. Таянч иборалар (Илова №3).	Жавоб берадилар. Гурухларда ишлайдилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1

Мавзу бўйича асосий тушунчалар

1. Бугунги кунда Росия шахарсозлик ғояларини илмий асосланган ишланмалари асосида шахарсозликнинг иқтисодий, социал кўп укладли усуллари ишлаб чиқилмокда.

Ўз навбатида шахарларнинг бир бирига боғлик мажмуаларни ягона килиб бирлаштиради ва шахарнинг келажакдаги социал ривожланиши аниқлаб беради. Бу ғояларни қўллашдан максад шахарнинг келажакда ривожлаиш йўли ва уларнинг фаолиятини аниқлашдан иборат. Бу ғоялар Россия федрациясида стратегик ахамият максадида-ахолини шахарга кўпроқ кўчиб келишини қўллаб қувватлаш (расселания) сиёсатида фодаланилмоқда.

2. Шахарсозлик ва хукук; шахарсозлик ва хукумат: шахарсозлик ва жамият каби 3та бир-бирига боғлиқ бўлган концепциялар асосида тайинланган холда шахарсозлик ривожлантирилади.

Бозор иқтисоди шароитида шахарнинг иктисодий мустахкамлигини сақлаб қолиш, социал кенгайтириш ва ижтимоий ривожлантиришга йўналтириш зарур. Биринчи навбатда шахс ва жамият фикрини демакратик тамойилларни қонун ва бошқарув асосида олиб бориш зарур.
Демакратик бошқариш - бу шахар тизимини тўғри бошқариш хисобланади.

Ижтимоий баҳолаш – (соц. расселения) ахолини кўчиб келиши ва жойлаштириш ва жиноятлар, касалликлар, каби муаммоларни ечишда ижтимоий ва соц. шахарсозлик усуллари кенг фойдаланилади.
Шахарсозликнинг асосий вазифаси шахар ахолисини хар томонлама минталитетини кўтариш ва обруини қонунлар асосида химоя килишдан иборат.

Концепциянинг асосий вазифаси - Шахарсозлик таркибидаги барча фаолиятларни тўғри ташкиллаштиришдан иборат.
Россияда концепция, ягона социал, иқтисодий, қонуний ва бошқаришни ташкиллаштиришнинг янги шахарсозлик алгоритми хисобланади.
Хукумат ва шахарсозлик бошқариши бу бир –бирига боғлиқ ҳолда кўп йиллик тажриба асосида бажариладиган ва келажакда ўз натижасини берадиган шахарнинг шакли хисобланади.
Хукумат ва шахарнинг умумийлиги; шахарсозликни хукумат таркибида қонуний ривожланишини мустахкамлайди (РосФед 1998йил).

Шахарни демакратик конун асосида бошкаришда шахар лойихасини ривожлантириши хукуматнинг ўз қўлида янгилик асосида, илмий назарий амалий кўрсатмалар асосида шахарсозликда фаолиятини олиб бориш зарур.

3.Шахарсозлик ғоялари: шахарсозликнинг келажакда ривожланишини белгилашда илмий асослар, социал морфологик ривожланишнинг меъморий шаклига иктисодий, экологик, эстетик ва маданий каби муаммолар хисобга олган холда шахарнинг режаси шакли яратилади **(шахар режаси 25-30 йилга мўлжалланган).** Шу фикр ва таклифлар маълумотлар асосида қурилган шахарсозлик сиёсати кўп йилларга хизмат қилади.

4. Шахарсозлик системасини ривожлантириш йўлларида янги шахарсозлик концепция ва ғояларини таклиф этади:
1.Йирик шахарларда (агломерация) ахолини кўчиб келишини ривожлантириш сиёсати
2. Функционал зоналар бўйича шахарни лойихасини тузиш жойлаштириш.
3.Шахар атрофидаги очиқ майдонларда –қурилиш қилиш.
4. Шахарнинг маълум бир худдуларида реконструкция ишларини олиб бориш.
5.Тарихий маданий ва мемориал ёдгорликларни қайта таъмирлаш ва сақлаб қолиш.
6. Шахар худудини комплекс соғломлаштириш.
7. Янги техника ва технологияларни шахарсозликка тадбиқ этиш.

Кўп тармоқли маиший хизмат кўрсатиш биноларини, йирик бинолар қуриш, ва ер ости фазосидан фойдаланиш.
XXI-асрнинг 1960-70 йилларида биноларни қайта қуриш ишларини амалга ошириш, янги замонавий уйлар қуриш, эколгик эстетик холатларини хисобга олиб қуриш режалари шахарсозликнинг демакратик масалардан бири бўлиб хисобланади.

Илова №2

Савол - жавоб:

1 Миллий шаҳарсозлик ғоялари хақида умумий тушунча.

2.Социал-шахарсозлик асосларининг яратилиши.

3. Шахарсозлик ва хуқуқ; шахарсозлик ва хукмат; шахарсозлик ва жамият каби консепциялари тушунчаларига изохлар беринг.

4. Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши.

5. Бутун шахарсозлик системасининг ривожлантириш йўллари тарихи.

6.Шахарсозликнинг келажагини ривожланишини белгилаш илмий асослари.

7.Социал марфологик ривожланишнинг меъморий шакли, иктисодий, экологик, эстетик ва маданий каби муаммолар.

8. Шахарларнинг бош режаси шакли яратишда хисобга олинадиган факторалар нимлардан иборат?

9. Шахар бош режаси канча муддатларга мўлжалланилади?

10. Йирик шахарларда (агломерации) ахолини кўчиб келишини ривожлантириш сиёсати.

11. Функционал зоналар бўйича шахарни лойихасини тузиш ва жойлаштириш принциплари.

12.Шахар атрофидаги очиқ майдонларда –қандай қурилиш қилинади?

13. Шахар худдуларида реконструкция ишларини олиб бориш хакида тушунча.

14.Тарихий, маданий, архитектура ёдгорликларни қайта тамирлаш сақлаб қолиш усулари.

15. Шахар худудини комплекс соғломлаштириш деганда нимани тушунасиз.

16. Янги техника ва технологияларни шахарсозликка тадбиқ этиш тушунчаси нима?

17. Шахарсозликда ер ости фазосидан фойдаланиш дегани нима?

Илова №3

Таянч иборалар:

Минталитет. Агломерация. Концепция. Ер ости фазо. РосФед.

6 - амалий машғулот

6-МАВЗУ	**Машк шахарсозлик схемаларини тузиш шахар ва қишлоқ лойихасини тузишда мухим омиллар. Боғларни, дала ховлиларни поселкалар ҳамда фермер хўжаликларини жойлаштириш рўйхатини тузиш.**

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси
(машғулот модели)

Ўқув соати – 4 соат	Талабалар сони: 20 та
Ўқув машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1. Шахар ва қишлоқ лойихасини тузишда мухим омиллар. 2. Боғларни, дала ховлиларни поселкалар ҳамда фермер хўжаликларини жойлаштириш.
Ўқув машғулотининг мақсади: Шахарсозлик схемаларини тузиш, шахар ва қишлоқ лойихасини тузиш.	
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
“Шахар ва қишлоқ лойихасини тузиш” билан таништирди.	Талабалар “Шахар ва қишлоқ лойихасини тузиш” билан танишадилар;
Боғларни, дала ховлиларни поселкалар ҳамда фермер хўжаликларини жойлаштириш тўғрисида маълумот беради.	Талабалар боғларни, дала ховлиларни поселкалар ҳамда фермер хўжаликларини тўғри жойлаштиришни тушунадилар.
Ўқитиш воситалари	А1 форматдаги плакатлар, компьютер слайдлари.
Ўқитиш усуллари	Кластер, синквейн.
Ўқитиш шакллари	Фронтал, кичик гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки саволлар.

Машк шахарсозлик схемаларини тузиш шахар ва қишлоқ лойихасини тузишда мухим омиллар. Боғларни, дала ховлиларни поселкалар ҳамда фермер хўжаликларини жойлаштириш рўйхатини тузиш мавзусининг технологик харитаси

Иш босқич лари	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Тингловчи фаолиятининг мазмуни
1-босқич Кириш (20 мин)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, режаси, кутиладиган натижалар билан таништиради.	Тинглайдилар.
2 -босқич Асосий бўлим (50 мин)	2.1. Талабаларга шахар ва қишлоқ лойихасини тузишда ШНК 2.07.01-03 дан фойдаланиш орқали тушунтиради. Мисоллар оркали (1 - илова) 2.2. Гуруҳлар ишини бошқаради, ташкилий масалалар бўйича саволларга жавоб беради, талабаларни йўналтиради.	ШНК билан танишадилар. Гуруҳда муҳокама этилган саволлар юзасидан гуруҳ сардори томонидан ҳимоя қилинади.
3-босқич Якунловчи (10 мин)	3.1.Машғулот бўйича якунловчи хулоса чиқаради. 3.2.Мавзу бўйича билимларни чукурлаштириш адабиётлар рўйхатини беради (2-илова)	Бажарадилар Адабиётлар рўйхатини ёзиб оладилар

Илова №1

ШНК 2.07.01-03

II. ШАХАР ВА ҚИШЛОҚ АХОЛИ ПУНКТЛАРИ ХУДУДИНИ РИВОЖЛАН-ТИРИШ ВА ҚУРИЛИШИНИ РЕЖАЛАШТИРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ

4. Шахар ва қишлоқ ахоли пунктлари умумреспублика миқёсида жойлаштириш тизимининг ва унга кирувчи вилоятлар, туманлар, қишлоқ хўжалик корхоналарининг жойлаштириш тизимлари, шунингдек, минтақавий жойлаштириш тизимларининг таркибий қисмлари сифатида лойихалаштирилиши лозим. Бунда жойлаштириш тизимлари учун ягона бўлган ижтимоий, ишлаб чиқариш, мухандислик-транспорт ва бошқа инфратузилмаларнинг шаклланишини, шунингдек марказ-ахоли пункти ёки жойлаштириш тизими кичик маркази таъсир доирасида келажакни кўзда тутиб ривожлантириладиган мехнат, маданий-маиший ва дам олиш алоқаларини хисобга олиш зарур.

5. Турли худудий даража жой-лаштириш тизимларининг марказ-ахоли пунктлари таъсир доираларининг кўлами Ўзбекистон Республикаси худудида Бош жойлаштириш схемаси, Ўзбекистон Республикаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва туманлар (туман гурухлари) худудини режалаштириш схема ва лойихаларининг маълумотлари асосида қабул қилиниши лозим.

6. Жойлаштириш тизимлари марказлари бўлган ўта йирик, йирик ва катта шахарлар худудини ривожлантириш ва қуришни режалаштириш лойихаларини шахар билан ягона хўжалик-иқтисодий, мухандислик-техник, табиий-экологик ва шахарсозлик-режалаштириш мажмуасини хосил қилувчи шахар атрофлари худуди билан биргаликда кўриб чиқиш керак.

Ўта йирик, йирик ва катта шахарлар атрофларидаги худудлар қишлоқ хўжалик жойларини, манзара-дам олиш худудларини, кичик ахоли пунктлари ва бошқа объектларни ўз ичига олувчи кўкаламзор айлана сифатида режалаштирилиши керак.

Бунга мос холда мехнат захирала-рини хисоблаш ва шахар кичик тизимларининг ривожланиш кўрсаткичларини аниқлаш марказ-шахар атрофидаги ахоли пунктлар билан хар кунги мехнат ва маданий-маиший алоқаларни хисобга олиб амалга оширилиши керак.

7. Ахоли пунктлари худудининг ривожланиши ва қурилишини режалаштириш лойихаларини нормаланадиган ривожланиш кўрсаткичларини танлашни аниқлашга имкон берувчи лойихадан аввалга илмий-тадқиқот ишларининг асосида амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади.

8. Шахар ва қишлоқ ахоли пунктлари лойиха муддатидаги ахолисининг лойиха сонига қараб 1-жадвалга мувофиқ гурухларга бўлинади.

1-жадвал

Аҳоли пунктлари гуруҳлари	Аҳоли, минг киши	
	Шаҳар ва шаҳар поселкалари	Қишлоқ аҳоли пунктлари
ўта йирик	1000 дан ортиқ	
Йирик	250дан1000 гача	5 дан ортиқ
Катта	100дан 250 гача	3 дан 5 гача
ўрта	50 дан 100 гача	1 дан 3 гача
Кичик	50 гача	1 гача

9. Лойиха муддатидаги ахоли сони ахоли пунктининг истиқболий ривожланиши хақидаги маълумотлар асосида, ахолининг табиий ва механик ошиши бўйича демографик тахмин ва маятникли миграцияни хисобга олиб аниқланиши лозим.

10. Шахар ва қишлоқ ахоли пунктларининг ривожланиши учун худудни меъморчилик-режалаштириш усулларининг, техник-иқтисодий, санитар-гигиеник

кўрсаткичлар, ёқилғи-энергетик, сув, худудий захиралар, атроф мухит холатининг вариантларини таққослаш асосида табиий ва бошқа шароитларнинг келажакдаги ўзгариши тахминларини хисобга олган холда ушбу худудлардан оқилона функционал фойдаланиш имкониятини хисобга олиб танлаш лозим.

11. Худудлардан функционал фойдаланиш устиворлигини хисобга олиб, ахоли пунктининг худуди обод, ишлаб чиқариш ва манзара-дам олиш қисмларига бўлинади.

Обод худуд турар жой қурилиши, жамоатчилик бино ва иншоотлари, шу жумладан илмий-тадқиқот институтлари ва уларнинг мажмуалари, кўчалар, майдонлар, парклар ва бошқа умумий фойдаланиш жойлари, шунингдек, санитар-ихота зоналарини яратишни талаб этмайдиган баъзи коммунал ва саноат объектларини жойлаштириш учун мўлжалланган.

Ишлаб чиқариш худуди саноат корхоналари ва улар билан боғлиқ бўлган илмий муассасалар мажмуаларининг улардаги тажриба ишлаб чиқариш объектларини, коммунал-омбор объектларини, ташқи транспорт иншоотларини, шахардан ташқари ва шахар атрофи алоқа йўлларини, мухандислик иншоот ва тармоқлари, шунингдек, ишчиларга хизмат кўрсатиш муассасалари ва корхоналарини жойлаштириш учун мўлжалланган.

Қишлоқ ахоли пунктларида ишлаб чиқариш худуди қишлоқ хўжалик машиналари таъмир устахоналари ва гаражларини, уруғ ва ўғит омборларини, қишлоқ хўжалик махсулотлари ва чорва емлари омборларини, чорвачилик фермалари хамда қишлоқ хўжалик махсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш бўйича ишлаб чиқариш туридаги объектларни жойлаштириш учун мўлжалланган.

Манзара-дам олиш худуди очиқ кўкаламзорлаштирилган ва сув билан таъминланган жамоат фойдаланиш майдонлари, шунингдек, ниҳолхона ва санитар-ихота зоналари тизимидир.

Мазкур худудлар ичида турли функционал мақсадли зоналар ажратилади: турар жой қурилиши, жамоатчилик марказлари, саноат ва коммунал-омбор зоналари, илмий ва илмий-ишлаб чиқариш, ташқи транспорт, оммавий дам олиш ва оромгох, мухофаза этиладиган манзаралар ва хоказо.

12. Шахар ва қишлоқ ахоли пунктлари режавий тузилмасини функционал зоналарнинг ихчам жойлашуви ва ўзаро алоқаларини, худуд-нинг оқилона бўлиниши, худуддан унинг шахарсозлик қимматлилигига боғлиқ холда самарали фойдаланиш, меъморчилик-шахарсозлик анъанала-ри, табиий-иқлимий, манзара, миллий-маиший ва бошқа худудий хусуси-ятларни биргаликда хисобга олиш, атроф мухитни, маданий мерос объектларини мухофаза қилишни таъ-минлаб туриб шакллантириш лозим.

13. Хар бир қишлоқ хўжалиги корхонаси ва фуқароларнинг қишлоқ йиғини учун уларнинг худуди лойи-хасини ҚМҚ 2.07.04-98 “Қишлоқ хўжалиги корхоналари худудларини меъморий режалаштириш ва ташкил қилиш”га мувофиқ ишлаб чиқиш лозим.

Илова №1

Мустакил ишлаш учун адабиётлар рўйхати:

1. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2003.
2. “Шахарсозлик асослари” Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.
3. “Градостроительное проектирование” Л.Н Авдотьин, Игг. Летава, И.М Смоляр, М.Стройиздат 1989 г.
4. “Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест” А.В Иконников М, Высш.школа 1982 г (уч. Пособие)

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу *(раками)* *7- мавзу* ***(номи)*** **<u>Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммоларни ечиш</u>**

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Муаммоли маъруза
Маъруза режаси Ўқув машғулотининг тузилиши	1.Ўзбекистонда долзарб экологик ва энергетик муаммолар 2. Планета ахолисининг кўпайиш холатига изох бериш 3.Минтакада сув - энергитека муаммолари 4. Шахарнинг шаклланишда аҳолини сонининг ўсиши ва кўпайишида биосфера билан хамжихатлик принциплари.
Ўқув машғулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда «Экологик ва энергетик муаммолар» тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар: *“Ўзбекистонда долзарб экологик ва энергетик муаммолар”* билан таништиради; *“Планета ахолисининг кўпайиш холатига изох бериш”* мохиятини тушунтиради; *“Минтакада сув - энергитека муаммолари”,* “*Шахарнинг шаклланишда аҳолини сонининг ўсиши ва кўпайишида биосфера билан хамжихатлик принциплари”* га тасниф беради.	*Ўқув фаолиятининг натижалари:* Талабалар мавзудан олган билимларини мухокама киладилар; Талабалар мавзуни мохиятини тушунадилар; Талабалар *“Минтакада сув - энергитека муаммолари”, “Шахарнинг шаклланишда аҳолини сонининг ўсиши ва кўпайишида биосфера билан хамжихатлик принциплари”* хақида олган билимларини таснифлаб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, савол жавоб.
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни, савол – жавоб
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш босқичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-босқич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	1.1 “Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммоларни ечиш” мавзуси билан таништиради. *Мақсад:* “Экология” тушунчаси ҳақида маълумотга эга бўладилар. *Натижа:* “Экологик ва энергетик муаммоларни ечиш” ҳақида умумий маълумотга эга бўлди. 1.2. Мавзу бўйича тушунчалар берилади. (Илова №1)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниқлаштирадилар. Саволлар берадилар.
2-босқич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Слайдларни Power point тартибида намойиш этади. (Илова №2) 2.2. Савол – жавоб (Илова №3); 2.3. Таянч иборалар (Илова №4).	Жавоб берадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич Якуний (10 дақиқа)	3.1.Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1

Мавзу бўйича асосий тушунчалар

Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар ва уларни шахарсозлик-меъморчилик мажмуалари асосида ечиш. Бу Ўрта Осиё минтакасини назарда тутган холда айниқса Ўзбекистон шароитидан келиб чиққан ҳолда эътибор қаратишимиз зарур.

1.Ўзбекистонда долзарб экологик ва энергетик муаммолар

2009 йил 28 апрель Алмата шахрида Орол қутқариш Халқаро фонди давлат рахабарлари билан ўзора учрашув бўлиб ўтди. Унда хурматли президентимиз И.А.Каримов ўз докладларида Орол денгизининг қуриб бораётганлигини бу эса дунёда энг катта фалокат эканлигини такидлади хамда охирги 50 йил ичида Орол денгизи қисқаган худуд яъни куриган сув майдони 4 мартага, сув микдори хажми 10 мартага ва туз миқдори бир қанчага кутарилди.

Атрофидаг шахарлар Казахистон республикаси Кизил-Орда вилояти, Туркменистоннинг Дашховуз вилояти, ҚҚАРес, Хоразм, Навоий, Бухоро вилоятлар ва бутун Ўрта Осиё минтақаси хавф остида турибди.

Орол денгизи таъсирида асосий сув захираларимиз бўлган Помир ва Тянь-Шань доимий музликларимиз хам камайиб бормоқда.

Бугунги кунда Орол денгизининг қуриш ва таъсири бутун дунёда экологик-иқлим, иқтисодий – социал ва аҳолини кўпайиши каби голабал муаммолардан бири бўлиб қолди.

2. Ўзбекистонда ахолининг кўпайиш холатига изоҳ бериш.

2009 йил 1- январ маълумотларига асосан 27,5 млн одам яшамокда. Ахолининг ўртача зичлиги 52,4 одам км^2 га тўғри келади. Ахоли асосан тоғли ва тоғ олди, чўл зоналарда жойлашган. Чўл зоналарда ахолини жойлашиш зичлиги жуда кам. ҚҚАРес.-8,1, Навоий-6,5 одам хар км^2.
Андижон вилояти -452,1 одам км^2 га тўғри келган, Союз даврида Андижон области ахолисининг зичлиги бўуича 5 республикада биринчи ўринда турган. Бу курсатгич хаттоки Москва вилоятида -334,5 км^2 ни ташкил қилган. Андижон вилояти Ўзбекистон вилоятининг 1% ери майдонини ташкил қилсада лекин Ўзбекистон Рес.ахолисининг 9% ушбу вилоятда яшайди. Тошкен вилоятида ахолиси - 279,3км^2 одам бу эса қолган вилоятларга нисбатдан 6 марта кўп. Албатта завод фабрикалар жойлашганлиги хисобига катта бўлиб Тошкент шахри Ўрта Осиёда ягона йирик шахарлардан хисобланади.
Ўзбекистон 2015 йилда кутилаётган ахолиси сони 38 млн кишига етади.
Қишлоқ ахолиси сони асосан -63 %, шахар ахолиси 37 % етади.
Йириклашган шахарлар хисобига Самарқанд-365минг, Наманган-362,3, Андижон-319,9, Бухара-238,2, Нукус-191,2, Қарши-190,0, Фарғона-182,3 .
Ахоли ўртасида мехнатга лойиқлиги 39%,мехнат ёшидагилар-54%, Катталар орасида мехнатга лойиқлиги 7% ташкил қилади.
Миграция жараёнлари (Аҳолининг кўчиш жараёнлари). Миграция жараёнлари ҳозирги кунда жуда мураккаблашган. Миграция оқимларини меҳнат ресурсларига талаб жойларга (Мирзачўл, Жиззах) йўналтиришнинг иложи ҳар доим бўлмаган. Шу билан бир қаторда мигрантларнинг кўпчилик қисми меҳнат ресурслари билан нисбатан таъминланган туманларга интилиши кузатилган.

Меҳнат ресурсларининг оқувчанлиги одамларнинг оммавий мақсадга номувофиқ миграциялари, борган жойларида ўрната олмаганликларидан кейин у жойларни ташлаб кетишлиги, уларнинг ўрнига мигрантларнинг яна янги гуруҳларнинг келиши “миграция беланчаги” деган ном олган.

3. Планета ахолисининг кўпайиш холатига изох бериш

XX асрда инсонлар планетаси катта шаҳарлар планетасига айланди. Шаҳарлар аҳолисининг айниқса катта шаҳарлар аҳолисининг усиши кейинги ўн йилларда ниҳоятда тезлашиб бормоқда. Ер шари аҳолиси умумий устини жадалашган бир неча марта тез з бермоқда.
2009 йилга келиб шаҳар аҳолиси сонинг салмоғи:
АмЙирикада - 80% Шимолий АмЙирикада - 83%
Европада - 80% Австралия ва Оксонияда - 01%
Осиёда - 50% Жануби Осиёда - 50% Африка - 40% ташкил этганлигини илмий мтатистик маълумотлар кўрсатмоқда.

1900 йили дунёда 10 та миллионер шаҳарлар бўлна бўлса. 1975 йилга келиб – 175 та, 2008 йилда эса улариннг сони 400 дан ортиқ ва уларда ер юзи аҳолисининг 25 млрд. яшаши кутилмоқда.

1900 йилда ер юзида аҳолиси 10 млн.дан ортиқ бўлган шаҳарлар бўлмаган эди, ҳозирги кунда уларнинг сони 17 та. 2008 йилга келиб эса уларнинг сони бир нечта ўнта ни ташкил этмоқда.

БМТ маълумотларига кўра 1985 йилда Токиода – 25,2мин, Нью – Йоркда – 18,8 млн (2000 йилда – 22,6 млн), Мехикода – 17,9 млн (2000 йилда 31 мил), Сан -Паулода – 16,8 млн (2000 йилда 25,2 млн), Шанхайда – 14,3 млн (2000 йилда 22,7 млн), Лос Анжелесда - 13,7 млн, Калкуттада - 12,1 млн, Бомбейда – 12,1 млн, Пекинда – 12 млн, Осакада – 11,8 млн, Буенес Айресда – 11,7 млн, Қоҳирада – 10 млн, Москвада – 9 млн аҳоли яшайди. Собиқ совет иттифоқида 1926-1938 йиллар давомида шаҳар аҳолиси 162 млн кишига кўпаяди, булардан 57 млн.ни табиий ўсиш ҳисобига, 105 млндан ортиғи эса қишлоқлардан шаҳарларга кўчиб ўтганлар.

Европа миллатларининг ҳудуди ва аҳолисининг сони

№	Мамалакатнинг номи	Ҳудуди, км^2	Аҳолисини сони млн.киши (1996йил)
1	Буюк Британия	244100	57,0
2	Испания	304700	38,9
3	Италия	301200	57,3
4	Франция	501600	55,7
5	Швецария	41300	8,5
6	Швеция	450000	3,4

Демографик омиллар. Шаҳарлар ва аҳоли жойлашиши лойиҳалари учун демографик жараёнларнинг келажакда қандай бўлиши ҳақидаги кутилаётган маълумотлар муҳим омиллардан ҳисобланади.

XXасрда ер юзида аҳолининг ўсиши жуда тезлаши:

1950 йил – 2527 млн.киши

1960 йил – 3060 млн.киши

1970 йил – 3728 млн.киши

1930 йил – 4417 млн.киши

1990 йил – 5242 млн.киши

2000 йил – 6119 млн.киши

Шундай қилиб, ер юзи аҳолиси биринчи миллиардга 50000 йил давомида етган бўлса, иккинчи миллиардга – 130 йилда (1930 йил), учинчи миллиардга – 30 йилда (1960 йил), тўртинчи миллиардга – 15 йилда (1975 й), бешинчи миллиардга 12 йилда (1987 й), олтинчи миллиардга -11 йилда (1993 й) етди.

1980 йилларнинг бошларида Ер юзида аҳоли ўсиши суръати жуда тезлашиб кетди: бир кунда 21 минг кишига, бир йилда эса 72 млн. кишига кўпаяди. Аҳоли сонининг бундай тез ўсиши суръати “Демографик жорийлаш” номини олди.

Ҳозирги кунда ривожланган мамалакатларда янги жараён ривожланмоқда - аҳоли сони ўсишнинг секунлашуви (туғилишнинг камайиши, ўлимнинг камайиши). Бу жараён "демографик киш" номини олган.

Аҳолининг табиий ўсиши

Мамлакатлар	Йиллар					
	1940	1950	1960	1970	1980	1988
Россия	12,4	16,8	15,8	5,9	4,9	5,3
Эстония	0,9	4	6,1	4,7	2,7	4,1
Узбекистан	20,6	22,1	33,8	28,1	26,4	28,3

Аҳоли жойлашишининг гуруҳли тизими. - бу бир – бирлари билан ривожланган ҳудудий ишлаб чиқариш алоқалари, умумий муҳандислик инфраструктураси, ижтимоий – маданий хизмат кўрсатиш марказлариинг яхлит тури билан бирлашган турли катталикдаги халқ хўжалиги соҳасидаги шаҳар ва қишлоқ аҳоли яшаш жойларининг мажмуасидир. Аҳоли жойлашишини гуруҳли тизими йирик ва энг йирик, ҳамда туманлараро ва вилоят марказлари функцияларини бажарувчи ўрта ва катта шаҳарлар таъсири зонасида шаклланади.

Аҳоли жойлашишининг гуруҳли тизимида уларнинг марказигача транспортда етиб бориш вақти 1,5 – 2 соатни ташкил этади. Марказ шаҳарнинг катталигига қараб аҳоли жойлашишнинг гуруҳли тизимининг учта турини фарқлашади:

- йирик – марказ шаҳар аҳолиси 500 минг киши:
- ўртача – марказ шаҳар аҳолиси 100-500 минг киши:
- кичик – марказ шаҳар аҳолиси 50-100 минг киши.

Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;

кичик шаҳар – 50 минггача.

4.Минтакада сув-энергитека муаммолари

Ўзбекистон, Қазоғистон ва Туркманистон минтакасида қишлоқ хўжалиги ва бошқа иқтисодий йўнлишларида сув-энергитикага муаммоларига мухтож Тожикистон ва қирғизистон эса ГЭС қуриш билан авора. Орол денгизининг тўлдириб турувчи бу асосан Тожикистон ва Қирғизистон хисобланади 88%, сув ресурсларининг 85 % ни Ўзбекистон, Қазоқистон ва Туркманистон олади.

Тожикистондаги биргина ГЭС нинг 527 млрд кВт/соат. йил тенг бу бутун минтакдаги 5 рес.нинг талаб қиладиган энергиядан 3 марта куп. Бу энергия асосан афғонистонга ва Покистонга, Қирғизистон эса қишки вақтда

шмолий Қазоғистонга, Россиянинг жанубий ўлкаларига арзон нархларда сотиш режалаштирилмоқда.

5. Минтакада сув-энергитека муаммоларини ечиш йўллари

Қирғизитондаги Тохтогул сув омбори қиш вақти 8,5 млрд $м^3$ ва шартнома бўйича яна қўшимча 3,5 млрд.$м^3$ сувни Норин ва сирдарёлар орқали Ўзбекистон ва Қазоғистонга юборади бу эса млн лаб сум зар келтирмоқда охирги 16 йилда умуий зарар 40 млн долларни ташкил қилди. Тожикистон ҳозирги кунда тезлик билан Рагун ГЭС ларини қурмоқда, Сангтуда-2 , 2009 йил май ойида Сангтуда-1 ГЭС бугунгача топширилиши керак эди, Сангтуда-2 ГЭС 2011 йил тўлиқ ишга тушади.

Амударё, Сирдарё ва Зарафшон дарёларида бу ГЭСларнинг ишга тушиши билан минтақада сув танқислиги бошланади.

ГЭС Ўзбекистон Республикаси президенти 2009 йил 23 январда Россия президенти билан учрашувда хам Минтақада сув танқислигини бартараф этиш масаласини ўртага ташлади.

Ҳозирги кунда Тожикистонда Кайракум сувомборида 3,5млиард куб сув бор.

Бу эса Ўзбекистонда 300 минг га ерни, Қазоқистонда 80 минг га шоли майдонни суғоришга етади. Тожикистонда Кайракум сув омборини таъмирлаш ва қирғоқларини таъмирлаш учун Қозоғистон 250 минг доллар, Ўзбекистон 205 минг доллар ажратилди.

2009 йил 25 апрелда бутун дунё банки президенти РОберт Зеллик айнан Тожикистонда Рогун ГЭСини куриб чиқиш масаласини ўз экспертлари шуғулланишини айтди. Келишилган холда давлатлар орасида бир қанча кичик сув омборлари асосида Рогун ГЭСини қуриш мумкин, шундагина ортиқча сувларни Ўзбекистонга чиқарса бўлади.

6. Шахарнинг шаклланишда ахолини сониниг ўсиши ва купайишида биосфера билан хамжихатлик принциплари.

Ахоли сонининг ўсиши ва кўпайишида биосфера, табиат ва инсон орасидаги боғлиқлик ҳамжихатлик бўлиши зарур.

Асосий ғоямиз асосан қишлоқ ва шахар орасидаги яқинлашиш (мегополиса) да табиат ва инсон орасида табиатни асраш.

Ахоли яшаш потенциалини ошириш учун иновацион технологияларни қўллашимиз зарур.

Хар хил экологик тоза, ифлослаш миқдори кам, қаттиқ чиқинди, каби ёқилғи манбаларини камайтириш технологияларини ишлаб чиқариш зарур.

Канализация чиқиндилар ер майдонларидан бошқа технологиялар асосида тозалаш йўлларини ишлаб чиқиш.

Кичик ахоли яшаш жойларида мазут ўрнига кўмир ва арзон мазут материалларидан фойдаланиш.

Коммунал хўжаликларда иссиқликни 40-45% эмас балки 8% га махаллий усуллар асосида камайтириш йўлларини қўллаш зарур.

Қилинаётган барча чора-тадбирлардан мақсадимиз фақат жамиятимизда Ватанимизда сув ва энергитека танқислиги муаммоларини бартараф этишдан иборат.

Илова №2

Саноатнинг кислородга бўлган эхтиёжи орта бораётган бир пайтда, сайёрамиз ўсимликлари ишлаб чикараётган кислороднинг чорак қисмига яқини инсон томонидан ёқиб юборилмоқда. Яна йилига атмосфера таркибидан ишлаб чикариш максадлари учун 90 млн. т кислород ва 70 млн. т азот олинмоқда. Олимларнинг ҳисобларича йилига ёқиб юборилаётган кислороднинг 1% и қайта тикланмай қолаверса, яна VI-VII асрдан сўнг Ер атмосфераси кислород захирасининг 70% га яқини тугаши мумкин экан. Бунинг устига Ер шарида кислороднинг асосий манбаи ҳисобланган урмонлар майдони йил сайин 125 минг км га. қисқармокда. Инсон сайёрамиз яшил бойлиги — урмонларни 50% дан ортиғини кесиб бўлди.

Инсон хўжалик фаолияти натижасида атмосферага йилига фақат турли ёқилгилар ёқиш ҳисобига 22 млрд. т карбонад ангидрид, 200 млн. т дан ортик, углерод оксиди, 160 млн. т сульфат оксиди, 50 млн. т азот оксиди, яна шунча углеводлар, 250 млн. т турли кимёвий заррачалар-аэрозоллар хамда 300 минг т қўргошин чиқарилмоқда.

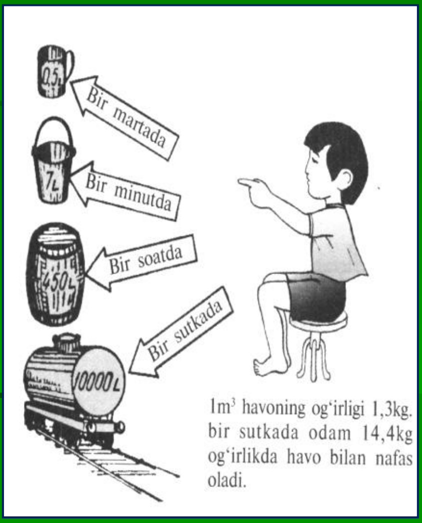

Атмосферага чикарилаётган чиқиндилар

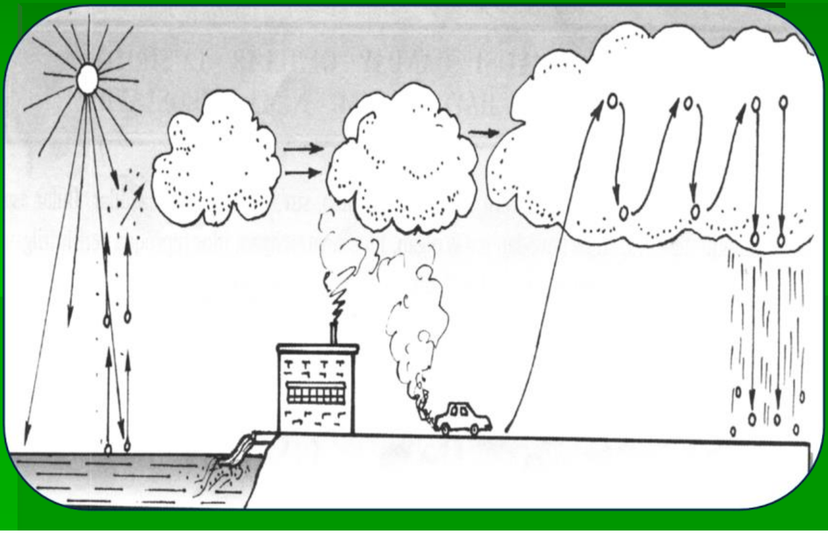

Саноат ишлаб чиқаришнинг атмосфера ҳавосини ифлослантиришдаги улуши қуйидагича (% хисобида): ёқилги саноати- 40, электроэнергетика-28, металлургия-14, қурилиш индустрияси-5, кимё саноати-3 ни ташкил килади. Ёқилги саноатининг ҳавони ифлослантирищдаги хиссасининг катталиги аввало табиий газ, нефть конларида маълум миқдордаги ёқилги турларининг ёниш учун сарф этилиши (газ конларида машъалларнинг мавжудлиги), кўмир қонларида кўмирнинг бир қисмининг чанг сифатида осмонга кўтарилиши, ёниши, нефть маҳсулотларининг ёниши ва бошқа жараёнлар билан тушунтирилади.

EKOLOGIYA HUQUQI ASOSLARIGA OID CHIZMALAR

- Ekologiya huquqi
- Ekologiya huquqi asoslari
- Tabiatni muhofaza qiluvchi xalqaro tashkilotlar

Exit

EKOLOGIYA HUQUQI

Ekologiya tizimlari huquqiy tartibga colishning ob'ekti sifatida

- ekologik tizim elementlarining tabiiy kelib chiqishi
- ekologik tizimning Berkligi (mahdudligi)
- ekologik tizimlarning o'zaro aloqadorligi
- ekologik tizimlarning biomahsulotdorligi, biomahsulotdorlikni saqlash va ko'paytirish

Manbalar

- O'zRning "Tabiatni muho-Faza qilish to'g'risida"gi 1992 yil 9 dekabr qonuni
- O'zRning "Er ostiboylik-lari to'g'risida"gi 1994 yil 23 sentyabr qonuni
- O'zRning "Alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to'g'risida"gi 1994y 7 may qonuni
- O'zRning "Atmosfera havosi-ni muhofaza qilish to'g'risi-da"gi 1996 yil 27 dekabr qununi
- O'zRning "Suv va suvdan foy-dalanish to'g'risida"gi 1993 yil 6 may qonuni
- O'zRning "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va unda foydala-nish to'g'risida"gi 1997 y 26 dekabr qununi
- O'zRning "O'rmon to'grisida" gi 1999y 15 aprel qonuni
- O'zRning "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va unda foydala-nish to'g'risida"gi 1997 y 26 dekabr qununi
- O'zRning "Davlat er kadastri to'grisida"gi 1998 yil 28 avgust qonuni
- O'zRning 1998 y 30 apreldagi Er kodeksi
- ekologik-huquqiy normalar ni o'z ichiga olgan boshqa normativ-huquqiy hujjatlar

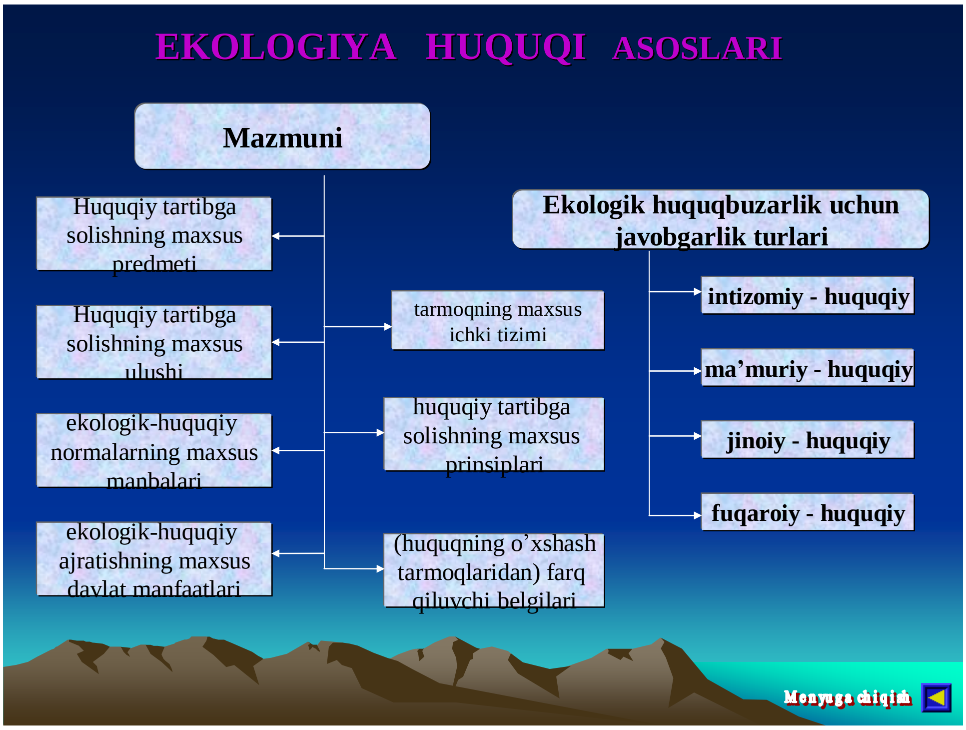
EKOLOGIYA HUQUQI ASOSLARI
Mazmuni
Huquqiy tartibga solishning maxsus predmeti
Huquqiy tartibga solishning maxsus ulushi
ekologik-huquqiy normalarning maxsus manbalari
ekologik-huquqiy ajratishning maxsus davlat manfaatlari
tarmoqning maxsus ichki tizimi
huquqiy tartibga solishning maxsus prinsiplari
(huquqning o'xshash tarmoqlaridan) farq qiluvchi belgilari
Ekologik huquqbuzarlik uchun javobgarlik turlari
intizomiy - huquqiy
ma'muriy - huquqiy
jinoiy - huquqiy
fuqaroiy - huquqiy
Menyuga chiqish

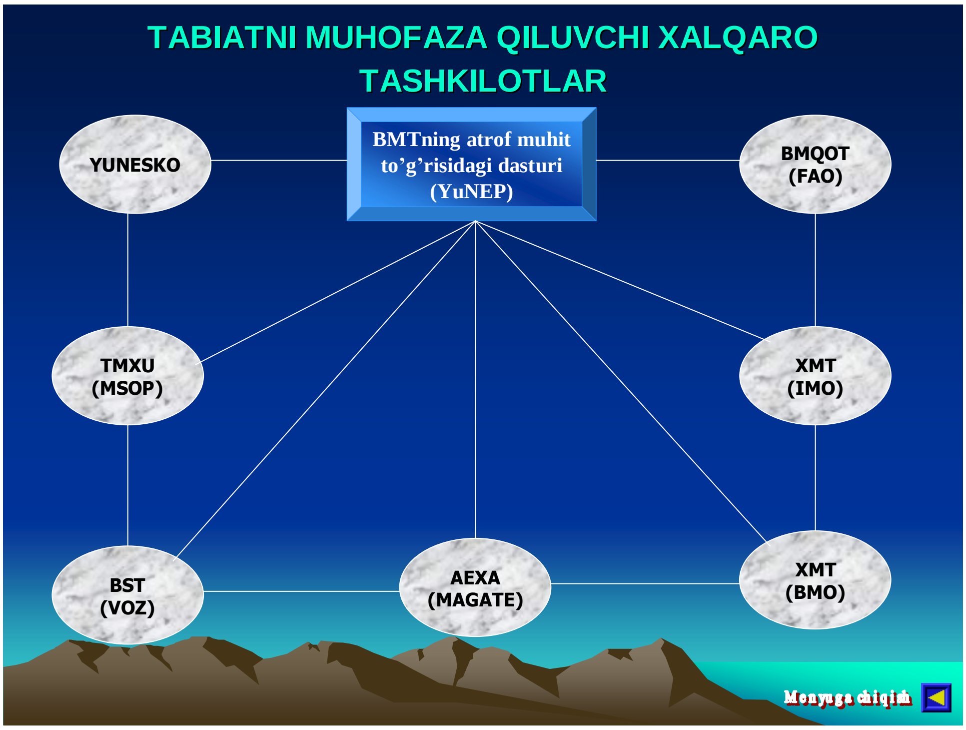
TABIATNI MUHOFAZA QILUVCHI XALQARO TASHKILOTLAR
BMTning atrof muhit to'g'risidagi dasturi (YuNEP)
YUNESKO
BMQOT (FAO)
TMXU (MSOP)
XMT (IMO)
BST (VOZ)
AEXA (MAGATE)
XMT (BMO)
Menyuga chiqish

Илова №3

Савол - жавоб:

1. Экология нимани ўрганади?
2. Экологик онг деган нима?
3. Меъморчилик ва шаҳарсозликда қанақа мақсадлар асос ҳисобланади?
4. Атроф мухитга урбанизациянинг таъсир қилишига мисоллар келтиринг.
5. Сув хавзаларини ифлослантирадиган асосий манбаларни атанг.
6. Оқова сувларини тозалаш самарасизлигининг асосий сабабларини атанг.
7. Шаҳарларда ташқи шовқин манбаларини атанг.
8. Урбанизацияни бошқариш жараёни ўзида нимани намаён этади?
9. «Глобал экология» ўзида нимани намаён этади?
10. Биотехносфера дегани нима?
11. Шаҳарсозлик экологияси ўзида нимани намаён этади?

Илова №4

Таянч иборалар:

Миграция беланчаги. Мегополис. Сув ва энергитека. Атроф мухит.

7 - амалий машғулот

7-МАВЗУ	**Машқ “Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш” кўп қаватли бинолар, коттеджлар, дала ховлиси шаклидаги қурилиш уйлари. Шаҳар қурилиш худудлари асосларини шакллантириш излаш.**

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси (машғулот модели)

Ўқув соати – 4 соат	Талабалар сони: 20 та
Ўқув машғулот шакли	Амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1.Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш; 2. Шаҳар қурилиш худудлари асосларини шакллантириш излаш.
Ўқув машғулотининг мақсади: Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш.	
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
“Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш” усуллари билан таништирди.	Талабалар “Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш” билан танишадилар;
“Шаҳар қурилиш худудлари асосларини шакллантиришни излаш” муаммоларини ечиш жараёнида кетма – кетликни тушунтириб беради.	Талабалар “Шаҳар қурилиш худудлари асосларини шакллантиришни излаш” муаммоларини тўлиқ ечимини аниқлай оладилар.
Ўқитиш воситалари	А3 қоғоз варақлари, ўқув материаллари, скотч, маркер.
Ўқитиш усуллари	Кластер, синквейн.
Ўқитиш шакллари	Фронтал, кичик гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, гуруҳларда ишлаш усулини қўллаш мумкин бўлган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки саволлар.

Машқ “Ахолини яшаш худудидаги муаммоларни ечиш” кўп қаватли бинолар, коттеджлар, дала ховлиси шаклидаги қурилиш уйлари. Шаҳар қурилиш худудлари асосларини шакллантириш излаш мавзусининг технологик харитаси

Иш босқич лари	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Тингловчи фаолиятининг мазмуни
1-босқич Кириш (20 мин)	1.1. Амалий машғулот мавзуси, режаси, кутиладиган натижалар билан таништиради.	Тинглайдилар.
2 -босқич Асосий бўлим (50 мин)	2.1. Талабаларга кўп қаватли бинолар, коттеджлар, дала ховлиси шаклидаги уйларни қуришда ШНК 2.07.01-03 нормаларидан фойдаланиш орқали тушунтиради. Мисоллар оркали (1 - илова) 2.2. Гуруҳлар ишини бошқаради, ташкилий масалалар бўйича саволларга жавоб беради, талабаларни йўналтиради.	Нормативлар билан танишадилар. Гуруҳда муҳокама этилган саволлар юзасидан гурух сардори томонидан ҳимоя қилинади.
3-босқич Якунловчи (10 мин)	3.1.Машғулот бўйича якунловчи хулоса чиқаради.	Бажарадилар

Илова №1.

ШНК 2.07.01-03

Турар жой қурилиши

20. Яшаш мухити турар жой бирлиги (хонадон), уй, уй атрофлари, яқин атрофдаги турар жой ва жамоат бинолари, умумий фойдаланиш кўчатзор худудлари – яъни ичида инсон-нинг кундалик маданий-маиший эхтиёжлари қондириладиган худудларнинг ўзаро боғлиқ худудий ва майдон-макон бирлиги деб қаралиши лозим.

Турар жой районлари ва мавзелар худудлари қурилиши лойихаларини тузишда, турар жой тузилмаларининг таркиби ва сиғимини хисоблашда, турар жой қурилишининг қаватлилигини, турар-жой уйлари ва

хонадонлари турини танлашда тадқиқотлар билан аниқланадиган ахолининг ижти-моий-демографик хусусиятларини хисобга олиш лозим.

21. Турар жой қурилишида шахарсозлик, демографик, табиий-иқлимий ва бошқа шароитларга мувофиқ холда қуйидаги қурилиш турлари қўллани-ши керак: кам қаватли, ховлилик, кам қаватли зич, ўрта қаватли (4-5 қаватли), баланд қаватли (9-12-16 қаватли).

Қурилиш турини танлашда ер захираларидан қўшимча худудларга бўлган эхтиёжларнинг олдини олувчи ёки қисқартирувчи энг самарали фойдаланишни кўзда тутиш зарур.

22. Баланд қаватли турар жой иморатлари (9-12 қаватли) тегишли асосланишлар билан қурилиши керак.

Камқаватли зич қурилиш юқори қурилиш зичлигига эришиш талабларини айни пайтда унинг қаватлилигини чеклаш билан уйғунлаштириш зарур бўлган барча шахарсозлик вазиятларида қўлланиши мақсадга мувофиқ.

Кам қаватли ховлилик қурилиш ўрта ва кичик шахарларда устивор қурилиш тури сифатида фойдаланилиши мумкин.

Ховли ер участкалари ўлчамлари шахарсозлик вазиятининг хусусиятларига боғлиқ холда 300-600 м^2 бўлади.

Катта ва йирик шахарларда қурилишнинг асосий тури сифатида ўрта қаватли турар жой уйлари қўлланилиши лозим.

23. Турар жой районлари ва мавзелар худудида уй-жой фондининг хисоб зичлигини 3- ва 4-жадвалларга кўра қабул қилиш лозим.

3-жадвал

Турар жой фондининг зичлиги, м^2 умумий майдони 1 га мавзе худудига											
Турар жой уйлари қаватлилиги	Ер участкалари билан турар жой уйлари		Кўп хонадонли турар жой уйлари								
	1-2 ховлилик	2 блокли.	2	3	4	5	6	7	8	9	12
Турар жой фонди-нинг зичлиги, камида	1200	1800	2200	3900	4200	4800	5100	5400	5700	6300	6700

Изохлар: 1. Шахар ахоли пунктларининг худудида қурилиш ва қайта қуриш амалга оширилаётганда турар жой фондининг зичлиги тегишли асослаш билан ўзгартирилиши мумкин.

2. Турли хил қаватли бинолар қурилишида турар жой фондининг зичлиги ўрта гармоник формулага кўра қабул қилиниши керак:

$$\frac{100}{a_1/n_1 + a_2/n_2 + a_3/n_3 + \ldots},$$

бу ерда a1, a2, a3 - лойихада қабул қилинган қаватлиликдаги турар жой уйларининг умумий майдони, мавзенинг барча турар жой уйлари умумий майдонидан фоизларда;

n_1, n_2, n_3 – турар жой фондининг қабул қилинган бинолар қаватлилигига боғлиқ бўлган, 3-жадвалдан аниқланадиган зичлиги, м^2/га.

3. Бир мавзе учун белгиланган сонидан камроқ ахолиси бўлган ахоли пунктларида турар жой фондининг зичлигини аниқлашда хизмат кўрсатиш муассасалари ва корхоналари, шунингдек, умуман

ахоли пункти учун мўлжалланган яшил ўсимликлар билан банд бўлган ер участкалари хисобга олинмайди.

4-жадвал

Турар жой фондининг зичлиги, $м^2$ умумий майдони 1 га турар жой райони худудига											
Турар жой уйлари қаватлилиги	Ер участкалари билан турар жой уйлари		Кўп хонадонли турар жой уйлари								
	1-2 ховлилик	2 блокли.	2	3	4	5	6	7	8	9	12
Турар жой фондининг зичлиги, камида	700	1200	2200	2600	2800	3100	3200	3400	3500	3700	3900

Изохлар:

1. Турар жой фондининг зичлигини хисоблашда турар жой райониниг майдонидан унда жойлашган хизмат кўрсатиш муассасалари ва корхоналари, автомобилларга техник хизмат кўрса-тиш корхоналари ва бошқа умумшахар ахамиятидаги объектларнинг участкалари чиқариб ташланади.
2. Турар жой районини магистрал кўчалар чегаралаб турган холларда турар жой райониниг майдонига уни чегаралайдиган магистрал кўчаларнинг ярим эни киритилади.

24. Олдиндан таркиб топган капитал турар жой қурилиши устивор бўлган районларни қайта қуришда таянч қурилишнинг бузилиши хажми худуд ривожланишининг шахарсозлик шароитларидан келиб чиқиб, хисоблаб аниқланади.

25. Турар жой қурилишида ижтимоий хизмат кўрсатиш объектлари мажмуаси билан бирлаштирилувчи турар жой бирликлари махаллаларни ажратиш керак.

“Махалла маркази” тусидаги бирламчи хизмат кўрсатиш блокининг тахминий таркиби лойихалаштириш топшириғи билан аниқланади.

26. Турар жой ва жамоат бинолари орасидаги масофалар сифатида қуёш тушиши ва ёритиш, асосий турар жой бинолари ва хонадонлар ёнидаги ховлиларнинг кўриниш чегараланиши нормалари, шунингдек ёнғинга қарши талаблар кабиларга мувофиқ келадиган энг кам масофалар қабул қилиниши лозим.

Турар-жой ва жамоат биноларини жойлаштириш ва мўлжаллаш, турар-жой биноларига 22 мартдан 22 сентябргача бўлган даврда кунига 2,5 соат давомида, ётоқхона, ўйин ва болалар мактабгача тарбия муассасаларида 3 соат давомида узлуксиз қуёш тушиб туришини таъминлаши керак.

Қайта қуриш шароитида хоналарга қуёш тушиши вақти 0,5 соатга қисқариши мумкин.

4-қаватли биноларнинг узун томонлари орасидаги масофа камида 25 м, 9-қаватли бинолар учун эса камида 40 м қабул қилиниши лозим.

Изох: Томорқа участкалари бўлган шахсий қурилиш жойларини қуришда қуйидаги талаблар қондирилиши лозим:

1. Лойиханинг қўшни участка эгалари билан келишилиши.
2. Турар жой уйи ва хўжалик биноларининг қўшни участкалардан кўриниш паналиги таъминланиши.
3. Ўз худудидан мухандислик тармоқларини киритиш.
4. Пиёда-транспорт ва мухандислик алоқалари, шунингдек умумий фойдаланиш кўчатзорларининг сақланишини таъминлаш.
5. Қўшнининг турар жой уйига қуёш тушиши нормаларини таъминлаш.

27. Тез, тўхтовсиз харакат мавжуд ва йўл харакати бошқариладиган магистрал кўчаларнинг қизил чизиғидан узоқлик масофаси шовқин даражасига қараб ҚМҚ 2.01.08-96 “Шовқиндан сақланиш”га мувофиқ қабул қилиниши лозим.

28. Биринчи қаватида хонадонлар бўлган турар жой уйларини турар жой кўчаларининг қизил чизиғидан камида 3 м узоқликда жойлаштириш лозим.

Қизил чизиқ бўйича ичига жамоат жойлари қурилган ёки улар қўшиб қурилган турар жой уйларини жойлаштириш мумкин.

29. Мавзелар ва дахалар худудига транспортда кириб бориш, мавзелар худудида жойлашган турар-жой уйлари гурухларига, хизмат кўрсатиш муассасалари ва корхоналарига кириб бориш йўллари, гаражлар ва автомобилларни қўйиш жойларини жойлаштириш 155-банд кўрсатмаларига мувофиқ кўзда тутилиши керак.

30. Магистраллараро худудни (мавзе) лойихалашда турли мақсадлардаги умумий фойдаланиш майдончаларини жойлаштиришни кўзда тутиш лозим, уларнинг ўлчамлари ва улардан турар жой ва жамоат биноларигача бўлган масофалар 5-жадвалга кўра қабул қилиниши керак.

5-жадвал

Майдончалар	Майдончалар нисбий ўлчамлари, $м^2$/киши	Майдончалардан турар-жой ва жамоат биноларигача масофалар
Мактабгача ва кичик мактаб ёшидаги болалар ўйини учун	0,7	12
Катталар дам олиши учун	0,1	10
Жисмоний тарбия маш¼улотлари учун	2,0	10-40
Хўжалик мақсадлари учун	0,3	20*
Автомашиналар тўхташ жойлари	0,8	44-жадвалга кўра

Изохлар: 1. * Кир қуритиш майдончаларигача бўлган масофа нормаланмайди.

2. Ахлат йиғиш майдончаларидан жисмоний тарбия майдончаларигача бўлган масофа камида 20 м деб қабул қилиниши лозим.

3. Ит сайр қилдириш майдончаларидан турар жой ва жамоат биноларигача масофа - камида 40 м.

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу *(раками)* *8-мавзу* ***(номи)*** **<u>Шаҳар ва қишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш ва социал интеграция йўллари</u>**

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	Маъруза
Маъруза режаси ўқув машғулотининг тузилиши	1. XXI асрнинг янги технологияларини меъморчилик -шахарсозлик мухитида қўллашнинг янги имкониятлари ташкиллаштириш. 2. Шаҳарсозликда муҳандислик инфратузилмаси. 3. Шахарнинг мухандислик коммуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш концепцияси.
Ўқув машгулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда “Шаҳарсозликда муҳандислик инфратузилмаси” тўғрисида тўлиқ фикрга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолиятининг натижалари:*
“XXI асрнинг янги технологияларини - меъморчилик - шахарсозлик мухитида қўллашнинг янги имкониятлари ташкиллаштириш” мавзуси билан таништириш;	Талабалар олган билимларни мухокама киладилар;
“Шаҳарсозликда муҳандислик инфратузилмаси” хақида маълумот беради;	Талабалар янги маълумот билан танишадилар;
*Шахарнинг мухандислик коммуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш концепцияси*ни кенрок очиб беради.	Талабалар мавзуни бирма – бир очиб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, блиц – сўров, таркатма материаллар.

Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар
Мониторинг ва бахолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш боскичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машгулотига кириш (10 дақиқа)	1.1. «Шаҳар ва қишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш ва социал интеграция йўллари» мавзуси билан таништиради. *Максад:* Шаҳар ва қишлоқларни шакллантиришнинг қисқача тавсифи билан танишиш. *Натижа:* Шахарнинг мухандислик коммуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш концепцияси хакида маълумотга эга бўлинди. 1.2. Мавзу бўйича тушунчаларни беради; (Илова №1) 1.3. Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхатини айтади. (Илова №2) 1.4. ҚМҚ (Қурилиш меъёри ва қоидаларидан) фойдаланилади. (Илова №3)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниклаштирадилар. Саволлар берадилар. ҚМҚ дан фойдаланадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Б/БХ/Б жадвали оркали билимларни фаоллаштиради. (Илова №4)	Жавоб берадилар. Гурухларда ишлайдилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги муҳимлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1.

Мавзу бўйича тушунчалар

Шаҳар ва қишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш ва социал интеграция йўлларида амалга ошириладиган ишлардан келиб чиқиб, шаҳар Архитектурасида ахоли яшаш пунктларини жойлаштириш анча мураккаб ҳолатга келиб қолганини кўришимиз мумкин. Шаҳар худудидаги уйлар ораликларига қўшимча уйлар қуриш умуман мумкин эмас ҳолатга келиб қолганини кўришимиз мумкин.

Бу муаммоларнинг ечиш учун шахар ва кишлоқларнинг аҳолини яшаш учун янгидан шакиллантиришимиз зарур.

Парадигма (грекча сўздан олинган бўлиб Paradeigma-мисол, намуна) хар тамонлама аниқ тасаввурларга эга бўлган қандай терминлардан иборатлиги, бахоланган ва илмий асосланган йиғиндисидан иборат бўлган қурилма.

Фундаментал илмий аҳамиятга эга бўлган қурилма тизими.

XXI асрнинг янги технологияларини- меъморчилик- шахарсозлик муҳитида қўллашнинг янги имкониятлари ташкиллаштиришда фалокат ёқасидан олиб чиқиб кетиш максадида ва архитектурани ривожлантиришимиз учун янги жаҳон амалиётидаги ва миллий меъморчилик ғояларини илгари суришимиз зарур.

2010-2030 йй.янги технологиялар натижалари албатта кўринади бино ва иншооатларнинг органик ва биогенних тузилиши, бино конструкциялар ва меъморчилик материалларда нанотехнологияларни боғлаш орқали қўллашни ривожлантириш зарур.

2010-2030 й.й. бино иншоатларнинг краска таркибига тозалаш қоришмаларини куллаш, қурилиш метериалларнинг ва турли антитеррор холатларга чидамлилигини ва мустахкамлигини ошириш.

2015-2030й.й. аҳоли талаб ва эҳтиёжларин қондириш мақсадида ҳамда нано технологияларни қўллаш асосида нанотрубаларни юк кутармайдиган деворларда яъни каркас сифатида қуллаш орқали коллона ва балкалардан озод қилинади. Шахарсозлик-архитектурасида компютерлар асосида моделлаштиришни қўллаш.

Кинетик ва бионический архитектуранинг ривожланиш тендинцияси.

Шахар архитектураси фақат кўриниши билан эмас балки физик ва динамик силжимайдиган куч, лекин архитектура массаси жойлашган жойда функционал харакатга келади.

Бионический архитектура-инновацион архитектура усули табиий ҳолатдан фойдаланиш, рельеф, контур, шакллардан иборат. Бутун дунёга машхур архитектура хисобланади ва кенг тарқалган усул хисобланади: Шанхай, Австралия, Нидерландия, Япония давлатларида музей, банк ва опера театри каби биноларда қўлланилган.

Бионический архитектура биноларнинг ички тарафида одамларга завқ бағишлайди (чорчоқ чиқади, дам олади, эстетик завқ бағишлайди кайфият кўтарилади).

Келажакда бионически уйлар асосан хар томонлама экоуйлар-энергоэффектив, комфорт бинолар, ўзини – ўзи комплекс мухандислик

асосида таъминлайдиган экоархитектура тўғридан-тўғри экология билан боғланган бўлиши зарур.

2. Шаҳарсозликда муҳандислик инфратузилмаси.

Шахарсозлик кодексида вилоятларда аҳолини жойлаштиришни тартибга солиш билан чекланмасдан балки, шахар қурилишининг лойихалаш, уларнинг **мухандислик, транспорт ва соц.инфраструктураси ривожлантириш асосан:** тарихий маданий обидаларни, табиий атроф-мухитни муҳофаза қилиш аҳолига хизмат кўрсатиш ва бутун ахолини яшаш шароитларининг яхшилашни ривожлантиришдан иборат.

Шахарнинг мухандислик инфраструктураси-сув хўжалиги, электр таъминоти тизими ва алоқа инфраструктурасидан иборат. Хар қандай шахарнинг бош режасида мухандислик инфраструктураси сифатига қаралади, сув иншоотларини янгиликлар билан боғлаш чиқинди сув (канализация), иссиқ сув таъминоти, электр таъминоти, мухандислик коммуникацияларини алмаштириш асоси ҳисобланади.

Сув хўжалиги комплекси инфраструктураси – ўз ичига сув таъминоти ва окава сувларни (комунал ва ёмғир сув).

Сув таъминоти схемаси лойихасида шахарнинг чегараси аник курсатилади.поселка ахолиси шахарга кушилиши саноат кишлоқ хужалик ва ишлаб чиқариш учун ва ахолиси учун ичимлик суви барчаси хисобга олинади. Водопроводлар шахардаги барча суғориладиган майдонларни ишлаб чиқариш корхоналарни хаммасини нормалар асосида хисоб китоб қилинади.

Оқава сув (канализация) тизими алохида ёки қисмларга бўлинган холатда бўлади бўлиб табий шарт-шароитлар (рельеф) асосида ер усти окава сувларини қочириш ва йўлларда транспорт харакатига таъсирини, сув босиши каби масалалар тўлиқ режалаштирилади. Бу масалалрни ечиш учун ер остида ёпиқ қумирлар орқали оква сувлар 2-3 даражали замонавий тозалаш иншоатларидан фойдаланиш талаб этилади.

Энергетик инфраструктура комплексида – ўз ичига иссиқлик, электр, ва газ таъминотини олади.

Иссиқлик таъминотини - янгидан куриш ва фаолият кўрсатаётганларини қайта таъмирлаш.

Турар –жой микрорайонлари учун иситиш котелларини қуриш ва таъминлаш.

Иссикликни сақлаш лойихалари асосида иссиклик йўқолишини камайтириш.

Иссиқлик трассаиссиклик йўқолиш характеристикасини кўтариш.

Иссиклик таъминотининг чидамлилигини узайтириш.

Газ таъминоти – бутун шахар бўйича ёки айрим қисми шахар зонаси ўз ичига олади. Тармоқлар асосан катта босимда айлана, боши берк (тупиковой) ва аралаш бўлиши мумкин.

Алока инфраструктураси- телефон, телевизор ва радиоузатув тармоқлари хисобланади.

Шахарнинг мухандислик комуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш концепцияси.

Барча шахарлардаги янгиликларни ўз вақтида ахолига етказишдан иборат, лекин бу талаб даражасида ривожланмасдан йиллар давомида муаммо бўлиб келмоқда. Шахарсозлик концепциясида мухандислик коммуникациясини ягона шахар тизимини яратиш устида ишлар қилинмоқда.

Шахардаги хар хил аварияларни олдини олиш, камайтириш, фавқулотда вазиятда холатлар олдини олиш ва иш жойларида фойдаланиш каби мақсадларда фойдаланиш зарур.

Корхоналарда хисоблаш марказлари ни ташкил килиш.

Шахарнинг мухандислик комуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш концепцияси махсус техник-норматив талаблар асосида махсус ахборотларни тўплаш ва сақлаш асосий муаммолардан хисобланади.

Шахарсозликда мавжуд бўлган ахборат ресурсларидан ва локал тармоқлардан барча-барча ахборот технологияларидан кенг фойдаланиши зарур.

Шаҳарсозлик тизимини ўзгартирувчи омиллардан бири бу алоқа билан аҳолининг таъминланиши ва иштироки.

Ахолининг ерга нисбатан мулоқати, ёки барча шахар худудида жойлашган ресурсларга нисбатдан қандай мулоқотда бўлиш, ахоли билан бундай масалаларни хамжахатликда биргаликда фаол иштирокида олиб боришимиз зарурлигини аниқлайди. Тезликда давлат қонунларини шахарсозлик кодексларин ривожлантиришга каратишимиз зарур.

Махаллий хокимият қўлида шахарни ривожлантириш учун хуқуқ йўқ шу давлат томонидан кўрсатилган дастур асосида бажарилади, бу ишларни амалга ошириш учун керакли норматив кўрсатмалар ишлаб чиқишимиз керак.

Шахарлар учун зарур бўлган кундалик талаб эхтиёжларимизга керакли ёқилғи, иссиқлик энергия манбалари тугамоқда.

Бу шахарсозликдаги бу муммоларни бартараф этишимиз учун шахар ахолиси билан хамжихат биргаликда харакат қилишимиз зарур.

Илова №2.

Мустакил ишлаш учун адабиётлар рўйхати:

1. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2003.
5. "Шахарсозлик асослари" Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.
6. "Градостроительное проектирование" Л.Н Авдотьин, Игг. Летава, И.М Смоляр, М.Стройиздат 1989 г.
7. "Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест" А.В Иконников М, Высш.школа 1982 г (уч. Пособие)

Илова №3.

ШАХАРСОЗЛИК НОРМАЛАРИ ВА КОИДАЛАРИ

ШНК 2.07.01-03

15. Шахар ахоли пунктларида обод худуднинг қуйидаги тузилма қисмларини шакллантириш керак:

худудида пиёда етишнинг 500 м масофасида кундалик хизмат кўрсатиш муассасалари жойлашган, транспорт кўчалари ва йўллари билан бўлиб ташланмаган, одатда, 60 гектаргача майдонни эгаллайдиган магистраллараро худуд ёки мавзе;

худудида бир нечта мавзе ёки даха ва пиёда етишнинг 1500 м масофасида хизмат кўрсатувчи жамоат маркази жойлашган, 500 гектаргача майдонни эгаллайдиган турар жой райони;

обод худуднинг ўта йирик таркибий қисми бўлган, 2-4 минг га майдонли режалаштириш тумани, одатда, фақат йирик ва ўта йирик шахарларда қўлланилади ва ўз ичига бир неча турар жой районларини ва жамоат марказларини олади.

74. Шахар ахоли пунктлари манзара-дам олиш тизимини шахар атрофи худудларининг тузилма-режавий ечими билан уйғунликда лойихалаштириш керак.

Шахар атрофи дам олиш зоналарига транспорт етиш вақти 2,5 соатдан ошмаслиги керак.

172. Яшаш жойи ёки ишхонадан оммавий йўловчи транспортининг энг яқин бекатигача пиёда етишнинг узоқлиги 400 м дан ошмаслиги керак. ўта йирик, йирик ва катта шахарлар-нинг шахсий қурилиш жойларида бу миқдор 600 м гача, ўрта ва кичик шахарларда эса – 800 м гача оширилиши мумкин.

ўта йирик ва йирик шахарларнинг умумшахар марказида оммавий йўлов-чи транспорти бекатларигача пиёда етишнинг узоқлиги 250 м, оммавий дам олиш ва спорт зоналарида – 800 м дан ошмаслиги керак..

Мураккаб рельеф шароитида бу миқдор босиб ўтиладиган паст-баландликнинг 10 метри учун 50 м га қисқартирилиши керак.

333. Маданий мерос объектларидан транспорт ва мухандислик коммуни-кацияларигача масофалар камида бўлиши лозим:

тез ва тўхтовсиз харакат магист-ралларининг қатнов қисмлари, саёз қурилган метрополитен линияларигача

мураккаб рельеф шароитида - 100 м;

текис рельефда - 50 м;

сув қувурлари, оқава тармоғи ва иссиқлик таъминоти тармоқларигача (тақсимловчиларидан ташқари) –15 м;

бошқа ер ости мухандислик тармоқларигача - 5 м.

Илова №4.

Б/БХ/Б жадвали – Биламан/Билишни хохлайман/Билиб олдим. Мавзу, матн, булим буйича изланувчанликни олиб бориш имконини беради. Тизимли фикрлаш, тузилмага келтириш, тахлил килиш куникмаларини ривожлантиради.

Шахарнинг мухандислик инфраструктураси – сув хўжалиги, электртаъминоти тизими ва алоқа инфраструктурасидан иборат. Хар қандай шахарнинг бош режасида мухандислик инфраструктураси сифатига қаралади, сув иншоотларини янгиликлар билан боғлаш чиқинди сув (канализация), иссиқ сувтаъминоти, электртаъминоти, мухандислик коммуникацияларини алмаштириш асоси хисобланади.

Сув хўжалиги комплекси инфраструктураси – ўз ичига сувтаминоти ва оқава сувларни (комунал ва ёмгир сув).

Сув таминоти схемаси лойихасида шахарнинг чегараси аник курсатилади.поселка ахолиси шахарга кушилиши саноат кишлоқ хужалик ва ишлаб чиқариш учун ва ахолиси учун ичимлик суви барчаси хисобга олинади. Водопроводлар шахардаги барча суғориладиган майдонларни ишлаб чиқариш корхоналарни хаммасини нормалар асосида хисоб китоб қилинади.

Оқува сув (канализация) тизими алохида ёки қисмларга бўлинган холатда бўлади бўлиб табий шарт-шароитлар (рельеф) асосида ер усти оқава сувларини қочириш ва йўлларда транспорт харакатига таъсирини, сув босиши каби масалалар тўлиқ режалаштирилади. Бу масалалрни ечиш учун ер остида ёпиқ қумирлар орқали оква сувлар 2-3 даражали замонавий тозалаш иншоатларидан фойдаланиш талаб этилади.

Энергитек инфраструктура комплексида – ўз ичига иссиқлик, электр, ва газ таъминотини олади.

Иссиқлик таъминотини - янгидан куриш ва фаолият кўрсатаётганларини қайта таъмирлаш

Турар –жой микрорайонлари учун иситиш котелларини қуриш ва таъминлаш.

иссикликни сақлаш лойихалари асосида иссиклик йўқолишини камайтириш.

иссиқлик трассаиссиклик йўқолиш характеристикасини кўтариш.

Газ таминоти – бутун шахар бўйича ёки айрим кисми шахар зонаси ўз ичига олади.тармоқлар асосан катта босимда айлана, боши берк (тупиковой) ва аралаш бўлиши мумкин.

Алока инфраструктураси- телефон, телевизор ва радиоузатув тармоқлари хисобланади.

<u>Матнни белгилаш тизими</u>

Б/БХ/Б жадвали

Биламан	Билишни хохлайман	Билиб олдим

Ўқув машғулотида таълим технологияси модели

Мавзу *(раками)* *9-мавзу* ***(номи)*** **<u>Шахарсозликда саноатни шакллантириш.</u>**

Вақт 4 соат	Талабалар сони: 40та
Ўкув машғулотининг шакли ва тури	Маъруза
Маъруза режаси ўқув машғулотининг тузилиши	1.Ўзбекистонда айрим демографик холатлар билан боғлиқ саволлар. 2. Йирик шаҳарлар. Янги шаҳарлар. 3. Шаҳарсозликни сеза билиш.
Ўқув машгулоти максади:	Ўқув машғулотининг максади талабаларда “Йирик шаҳарлар, Янги шаҳарлар” тўғрисида тўлиқ маълумотга эга бўлиши.
Педагогик вазифалар: *“Ўзбекистонда айрим демографик холатлар билан боғлиқ саволлар”* мавзуси билан таништириш; *“Йирик шаҳарлар. Янги шаҳарлар”* хақида маълумот беради; *“Шаҳарсозликни сеза билиш”*ни кенгроқ очиб беради.	*Ўқув фаолиятининг натижалари:* Талабалар олган билимларни мухокама киладилар; Талабалар янги маълумот билан танишадилар; Талабалар мавзуни бирма – бир очиб берадилар.
Таълим усуллари	Маъруза, блиц – сўров, таркатма материаллар.
Таълим шакли	Оммавий, жамоавий
Таълим воситалари	Маъруза матни
Таълим бериш шароити	Гурухларга ишлашга мўлжалланган хоналар
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки сўров: тезкор-сўров.

Ўқув машғулотининг технологик харитаси

Иш боскичлари ва Вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	Таълим олувчилар
1-боскич. Ўқув машғулотига кириш (10 дақиқа)	1.1. «Шахарсозликда саноатни шакллантириш» мавзуси билан таништиради. *Максад:* Йирик шахарлар ва янги шахарлар хақида қисқача танишиш. *Натижа: "Шахарсозликни сеза билиш"* хакида маълумотга эга бўлинди. 1.2. Мавзу бўйича тушунчаларни беради; (Илова №1)	Тинглайдилар, ёзиб оладилар. Аниклаштирадилар.
2-боскич. Асосий (60 дақиқа)	2.1. Мустақил ишлаш учун адабиётлар рўйхатини айтади. (Илова №2) 2.2. Савол – жавоб (Илова №3);	Жавоб берадилар.
3-боскич Якуний (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича якунлайди, қилинган ишларни келгуси касбий фаолиятларида аҳамиятга эга эканлиги муҳимлигига талабалар эътибори қаратилади.	Савол берадилар

Илова №1.

Мавзу бўйича тушунчалар

Бугунги кунда ҳаммага **урбанизация** сўзи таниш ва маълум бўлиб қолди. **Урбанизация- (**урбанус (латин суз.)-"шахар")-жамланмаси, йиғиндиси, шахарда барча аҳоли ва саноатлар фаолиятларининг бир жойга тўпланишидан иборат.

Кейинги йилларда шахарда тартибсиз бино ва иншоатлар курилиши, транспорт сонининг ошиб бориши натижасида жуда кўплаб қатор муаммолар келиб чиқаётганлиги хеч кимга сир эмас.

Ўзбекистонда айрим демографик холатлар билан боғлиқ саволлар.

Шахарда транспорт сонининг шахсий автомобиллар хисобидан тухтавсиз ўсиб бориш, гаражлар, автоуловлар тухташ жойларининг етишмаслиги, трангспорт харакатининг тартибсизлиги, йўл харакати хавсизлигини таминлаш, бино ва иншоотларни миёрий талаблар (ШНК) асосида лойихалаштириш, санитария химоя зоналарини, боғлар ва кукаламзорларни купайтириш каби талайгина масалаларига қаттиқ эътибор беришимиз зарур.

Ободонлаштириш бщйича меъморий уйлар, ўйингохлар, спорт майдончалари ва маданий марказлари қурилиши зарур.

Бу масалаларнинг ечилмас экан шахарда аҳолини яхши шароитлар яратиб бера олмаймиз, биринчи навбатда аҳолининг маданий маънавий ва ижтимоий -иктисодий талабларини қондиришимиз зарар деб хисоблаймиз.

Йирик шаҳарлар. Янги шаҳарлар

Асосан аҳоли яшаш пунктларида аҳоли сони ва келажакда нима билан шуғилланиши асосий рол ўйнайди. Шахарда аҳоли яшаши учун сарфланадиган капитал харажатларни: сувтаъминоти, энергиятаъминоти, канализация ва йўл, каби бошқа ободонлаштириш йўлларини хар томонлама иқтисод қилишимиз зарур.

Шахар - бу йирик аҳоли пункти, аҳоли зичлиги юқори бўлган бир-бирлари билан боғлиқ бўлган турли хил корхона ва заводлар мажмуасидан иборат. Ҳар куни шаҳар минглаб тонна хом-ашё ва озиқ-овқатлар истеъмол қилади. Минглаб тонна саноат ва бошқа чиқиндиларни чиқаради. Шаҳар – бу қудратли муҳандислик хўжалиги. Бу сон-саноқсиз бино ва иншоотлар, юзлаб км сув ўтказгич қувурлари, электр қуввати билан таъминлаш, ўчоқхоналар, оқава сувларини тозалаш иншоотлари, йўл транспорт иншоотлари каби муҳандислик иншоотлари демакдир.

Шаҳар алоқа тизими – транспорт, почта, телеграф алоқаси, радио ва телевидение.

Шаҳар – бу моддий ва маънавий маданият дурдоналари яратилиб келинган тараққиёт бешигидир. Шу билан бир қаторда ҳозирги замон шаҳарларининг бирор – бир воқъелиги ўз – ўзича мавжуд бўлмасдан, балки бутун бошқа нарсалар билан ажралмайдиган бир бутунликни ташкил этади. Шаҳар ўзининг кўп қиррали бўлишига қарамай олдимизда бутун бир ҳаётий организм сифатида намоён бўлади. Шаҳар организм қандай тузилганлигини ва унда шаҳарсозлик ва архитектурасига нима тегишли эканлигини тушунишни талаб қилади.

Йўлдош-шаҳарлар аҳоли жойлашиши ва ишлаб чиқаришнинг келажакда жойлаштиришнинг ўзаро боғлиқлиги. Ушбу мавзунинг бундан кейинги баёнида “Аҳоли жойлашиши” сўзи орқали мамлакат ҳудудида шаҳарлар ва бошқа аҳоли яшаш жойларининг биргаликда, ўзаро боғлиқ ҳолда фазовий – ҳудудий жойлашиши тизими тушунилади. Бошқача сўз билан айтганда “аҳоли жойлашиши” деганда мавжуд аҳоли яшаш жойларини ривожлантириш ва янгиликларини барпо қилиш орқали ҳудудларда аҳолининг тақсимлаш жараёни тушунилади. Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;
- кичик шаҳар – 50 минггача.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ, Бекобод, Красногорск ва бошқалар). Саноат "якуний" тармоқлари (машинасозлик, химия, радио - электроника) эса, катта, йирик ва энг йирик шаҳарларда кўпроқ ривожланади. Тадқиқотлар умуман шаҳарларнинг ўсиши билан уларда саноат тўпланишининг даражаси ортиб боришини кўрсатади. Каттта, йирик ва энг йирик шаҳарлар аҳолисининг кўпайиши билан бир вақтда уларнинг сони ҳам кўпайиб бориши кузатилган.

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Йирик шахарлардан Тошкент шахри хисобланади аҳолиси 2млн. 700 минг одамдан иборат. Аввиация, темир йўл ва транспорт тармоқлари билан хамда сиёсий, маданий, иқтисодийва илмий марказватанимизда. Тошкент шахри асосан 11 туманга бўлинади. СНГ давлатлари орасида катталиги бўйича Москва, Киев, Санк –петрбург шахарларидан сунг 4 чи уринда туради.

Йирик шахарлардан Самарканд-362,3 минг одам, Наманган-362,3 минг одам,Андижон -319,9 минг одам.

Катта шахарлардан Бухура-238, минг одам, Нукус-191,2 минг одам, Қарши-190 минг одам, Фергана-182,3 минг одам.

Хозирги кунда асосоий муаммолардан янги шахарлар қуриш Йўлдош шахарлар ёки мустақил шахарлар бунёд қилиш муаммо бўлиб турибди.

Бундай шахарларни қуришда ўзига яраша муаммолари мавжуд, катта миқдорда аҳоли бўлиши керак биринчи навбатда янги принцип ва шароитларда, одамларни манавий-маданиятни кутаришлар асосида XXI асрда эришишимиз мумкин.

Шаҳарсозликни сеза билиш.

Шахарсозлик – бу амалиётда шахар аҳолиси турар-жойларини ва режалаштиришдан иборат бўлиб, яъни социал иктисодий, соц техника, бадиий –меъморий, хамда санитария гегиеник каби муамоларни уз ичига олган мураккаб мажмуадан, системадан иборат.

Аҳолини ташқи муҳит билан хар томонлама боғлиқлигини билдириш уларнинг онгига жойлаштириш ўргантиш ва барча шахардаги маълумотларни хар кандай шароитда хам аниқ сеза билиш маъсулиятини хис қила билиш ўргантиш зарур.

Шахар хар доим янгиланиб қолмайди, доимий равишда янги ўзгаришлар томон интилиб талаб қилиб боради.

Шахарсозлик барча жавхаларда тинимсиз харакатда ўзгаришда бўлиб туради:

Архитектура, инженерлик, социал, геолог, агрономи, рассомлар билан мулоқотда бўлишлари зарур, бу зса ўз навбатида ер қобиғининг юзасини геологик шароитини ўзгартиради.

Шахарсозлик - табий мухитга ўз таъсирин кўрсатади (грунт, сув, шамол, ўрмон, ўсимлик ва хайвонот дунёси), умумий омиллар (Ерга, саноат ва савдо) сиёсий омиллар, ва охиригиси бадиий бутун шахардаги одамзоднинг барча жавхалардаги фаолиятларидаги зарарлари хисобланади.

Шахар аҳолисининг принциплар "бир киши хаммага қарши эмас" унинг шиори "бир киши хамма билан бирга хамжихат" шиори остида фаолият кўрсатиши хамда шахарнинг қийматини кўз билан бахолай олиши зарур.

Келажакда шаҳарни ривожланишида социал-аҳолини ўсиши.

Бугун биз XXI аср шаҳарсохлиги ҳақида, ақл ва билим билан ўйлашимиз лозим. Бу фақат келажак учунгина эмас, балки бизнинг ҳозирги кун амалиётимиз учун ҳам муҳимдир. Шаҳарларимиз бош тархлари 25 йил муддатга тузилади. Ҳозирги замон шаҳарсозлиги бу фақатгина санъат эмас, балки фан ва техника бирлиги ҳамдир. Билимнинг кўп соҳалари ютуқларини шаҳарсозликчалик юқори даражада бирлаштирадиган илм йўқдир. Бу ерда ҳозирги замон шаҳарсозлиги муаммолари мажмуаларини ҳал этишда кучли компьютерлардан фойдаланиш талаб этилади.

Шаҳарлар муаммоларини бирор – бир билим доирасида тушуниш, баҳолаш ва ҳал қилиш мумкин эмас. Шаҳарларни ўрганиш ва лойиҳалаш турли фанлар ёндошишлари ва қарашларини интеграция қилишни, шаҳарни ҳозирги дунёнинг феномени деб англашни талаб этади. Катта шаҳарлар ва агломерацияларнинг ҳамда ерда тўхтовсиз ўсиши бу ҳодисаларнинг ички қонуниятлари ва сабаблари ҳақида ўйлашга аҳоли жойлашуви бундай шаклларнинг камчиликларини аниқлашга ва уларнинг ҳақиқий қийматларини баҳолашга мажбур этади.

Урбанизация - бу ишлаб чиқариш асосида кўчаларнинг ривожланиши ва тўпланиши, ижтимоий алоқалар шакллари, шаҳар турмуш тарихининг аҳоли яшаш жойларининг барча тармоқларига ёйилиши билан боғлиқ бўлган кўпқиррали, кенг (яъни бутун дунёни қамраб олган) ижтимоий – иқтисодий жараён. Бу сўзнинг бирорта тор тушунчалари, яъни шаҳарларнинг ҳам шаҳар аҳолисининг ўсиши, умум аҳоли сонида шаҳар аҳолиси саломатлигининг ортиши ва ҳоказо, уни тавфсифлаш учун етарли эмасдир. Шаҳар сонининг ва шаҳар аҳолисининг ортиши шаҳар аҳолиси салмоғининг камайишида ҳам юз бериши мумкин. Мамлакат ёки регион уларнинг урбанизацияланиш даражасига қарама – қарши қўйилиши мумкин, яъни бутун аҳоли яшаш тизимида шаҳар аҳолисининг салмоғи ошганлиги, лекин урбанизациялашиши даражаси юқори бўлиши керак.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ,

Бекобод, Красногорск ва бошқалар). Саноат “якуний” тармоқлари (машинасозлик, химия, радио - электроника) эса, катта, йирик ва энг йирик шаҳарларда кўпроқ ривожланади. Тадқиқотлар умуман шаҳарларнинг ўсиши билан уларда саноат тўпланишининг даражаси ортиб боришини кўрсатади. Катта, йирик ва энг йирик шаҳарлар аҳолисининг кўпайиши билан бир вақтда уларнинг сони ҳам кўпайиб бориши кузатилган.

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Ижтимоий меҳнатнинг бўлинишида кичик ва ўрта шаҳарлар катта ўрин эгаллайди. Улар абсолют кўпчиликни ташкил этадилар. Ҳозирги кунда кичик ва ўрта шаҳарларнинг ўсиши, келажак ривожланиши, уларнинг архитектура – режавий ечимлари сифатини ошириш муаммолари мавжуд. Уларда эркин меҳнат ресурсларини ижтимоий меҳнатга жалб этиш муаммоси катта ўрин эгаллайди.

Шундай қилиб, аҳоли жойлашиши усули ишлаб чиқариш кучларининг ривожланиши, ижтимоий меҳнат бўлиниши, жамиятнинг ижтимоий тузилиши, унинг маданияти ва дунёқараши билан белгиланади, табиий – географик шароитлар унинг шаклланишига таъсир кўрсатади.

Архитектура – бино ва иншоотларни; саноат, яшаш ва умумий бинолар комплексини лойихалашдан иборат.

Шахарсозлик- билимли кенг маънода фикрлашга эга булиши, шахарни шакллантирувчи факторларни илгаб олувчи, экологик иктисодий тушунчаларни тулик тасаввур қилиш, системани бошқарувчи, лойихани аниқ кўра биладиган, транспорт, ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш, бино ва иншоотларни жойлаштириш каби билан шуғулланади.

Шахар – ягона социал бирдай тизим, яъни одамга танлаш учун шароит яратувчи имкон (билим, иш, яшаш тарзи).

Давлатнинг биринчи вазифаси - давлатда шахарсозлик сиёсатини ишлаб чиқариш. Аосий шахарсозлик сиёсати – давлатда ривожланиш мухитин шакллантириш, аҳолини кўчиб келишини белгиланган меъёрда таъминлаш, тартибга солиш орасида боғлиқлиқни таъминлаш. Ягона сиёсатимиз хар бир одамга қулай мухит ва шарт–шароит яратишдан иборат.

Шахарни социал–демографик, иқтисодий, экологик ва фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш муаммолар асосида шаҳарларни келажакда ривожланиши лойихаларини тузиш.

Шахарни социал–демографик, иқтисодий, экологик ва фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш муаммолар асосида шаҳарларни келажакда ривожланиш лойихалари тузиш

Шахарни социал–демографик, иқтисодий, экологик ва фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш муаммолар асосида шаҳарларни келажакда ривожланиш лойихалари тузиш, яшаш жойи, дам олиш бу 3 та масалани ечиш асосан кундалик одатий хол булиб қолганяъни собиқ совет

шахарсозлиги даврида шахар ва мехнат. Саноат ва ишлаб чиқариш кузда тутилган максада бажарилган. Шахарсозлик вазифаларидан келиб чиқиб бу функцияни унумли бирлаштириш шахарнинг ягона организми бўлади.

Шахардаги барча омилларни хисобга олиш зарур бўлади; маиший-маданий хизмат курсатиш, аҳоли яшаш пунктлари,микрорайон турара жойлар хизмат курсатиш муссаларини ва саноат зоналари махсус химоя зоналарини хисобга олган холда жойлаштирилади.

Шахарнинг янги **функцияси аҳоли, табиат, иш ва яқинлашиш.** Бу асосан аҳолини яшаш жойи билан саноатга хизмат курсатувчи ва социал-маданий функция ишлаб чиқариш билан аҳоли яшаш худудини бирлашмасидир.

Илова №2.

Мустакил ишлаш учун адабиётлар рўйхати:

1. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2003.
2. “Шахарсозлик асослари” Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.
3. “Градостроительное проектирование” Л.Н Авдотьин, Игг. Летава, И.М Смоляр, М.Стройиздат 1989 г.
4. “Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест” А.В Иконников М, Высш.школа 1982 г (уч. Пособие)

Илова №3.

Савол - жавоб:

1. Урбанизация деганда нимани тушунасиз?
2. Шахарни социал–демографик, иқтисодий, экологик ва фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш муаммолари.
3. Келажакда шаҳарни ривожланишида социал-аҳолини ўсиши.

ТЕСТЛАР

1. Шахар алоқа тизими бу-?
A. транспорт
B. почта, телеграф алоқаси
C. радио ва телевидение
D. барча жавоб тўғри

2. Шаҳарсозлик – бу ?
A. ижтимоий–иқтисодий, санитария – гигиеник
B. транспорт ва архитектура – бадиий масалаларни биргаликда ҳал этувчи шаҳар ва аҳоли яшаш жойларини режалаштириш.
C. техник – қурилиш
D. барча жавоб тўғри

3. Урбанизациянинг белгилари – бу?
A. маданий ва сиёсий функцияларининг ривожланиши
B. меҳнат ҳудудий бўлинишининг чуқурлашуви
C. шаҳарларда индустриянинг ўсиши
D. барча жавоб тўғри

4. Шаҳар агломерацияси" лотинча agglomerate – яъни қандай маънони билдиради?
A. санитария – гигиеник
B. қишлоқ қўшилиб кетмоқ
C. транспорт ва архитектура – бадиий масалалари
D. техник – қурилиш

6. Агломерация сўзи нимани билдиради?
A. саноат корхоналарининг бир жойда тўпланиши
B. ҳудудий қўшилиб кетиши
C. Тўғри жавоб A ва B.
D. транспорт ва архитектура – бадиий масалалари

7. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов шаҳар, район, шаҳар типидаги поселкалар ва қишлоқ турар-жойларини бош режаларини тузиш 2005-2010 йилларга мўлжалланган дастури қачондан ишга тушди?
A. 30 август 2005 йилдан
B. 5 июль 2007 йилдан
C. 18 май 2001 йилдан
D. 25 март 2010 йилдан

8. Урбанизациянинг белгилари – бу?
A. транспорт
B. қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга оқиб келиши
C. телевидение
D. телеграф алоқаси

9. Йирик шаҳарлар – неча минг кишини ташкил этади?
A. 50-100 минг киши
B. 250-500 минг киши
C. 100-250 минг киши
D. 50 минггача

10. Катта шаҳар – неча минг кишини ташкил этади?
A. 150-300 минг киши
B. 50 минггача
C. 100-250 минг киши
D. 2500-3000 минг киши

12.Ҳозирги кунда аҳоли жойлашишининг неча хил шакли мавжуд?
A. автоном шакли
B. гуруҳли шакли
C. Тўғри жавоб А ва В.
D. шахарсозлик

13. Ҳудуд танланганда нималар инобатга олинади?
A. жойнинг табиий шароитлари, атроф – муҳит муҳофазаси
B. шаҳар асосий зоналарининг ўзаро жойлашиш шартлари, қурилиш иқтисодиёти талаблари.
C. ҳудуд сифатига саноат, турар–жой, транспорт ва қурилишни бошқа турларининг қўядиган талаблари
D. барча жавоб тўғри

14. Аҳоли яшайдиган зоналарга нима киради?
A. турар–жой туманлари, микрорайонлар
B. майдонлар, йўллар
C. порт иншоотлари
D. автовокзаллар, дарё ва денгиз вокзаллари

15. Саноат зонасига нималар киради?
A. маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари
B. аэрогромлар, кўчалар
C. йўллар, кўкаламзорлар
D. Тўғри жавоб А ва С.

16. Ташқи транспорт зонага нималар киради?
A. темир йўл тармоқлари ва бекатлари
B. порт иншоотлари
C. автовокзаллар
D. барча жавоб тўғри

17. Коммунал – омборхона зонасига нималар киради?
A. омборхоналар
B. трамвай, троллейбус ва автобус парклари
C. ичимлик сув иншоотлари
D. барча жавоб тўғри

18. Курорт саёҳат туманларининг асосий масалалари?
A. курорт ва шифобахш ресурсларини аниқлаш
B. ҳудудларни функционал қисмларга ажратиш
C. ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш
D. барча жавоб тўғри

19. Концепция тушунчаси–лотин сўзидан олинган бўлиб- (тушунча, тизим) деган маънони англатади, бу -?
A. етакловчи фикр
B. илмий
C. бадиий ва амалий акс этади
D. барча жавоб тўғри

20. Шаҳарни эмас, мамлакат худудини етарли даражада тенг тақсимлаш таклифини олға сурган олим ким?
A. Шарль Фурье
B. Роберт Оуэн
C. Тўғри жавоб A ва B.
D. Клод Николя Леду

21. Эбенезер Говард қандай ғоя муаллифи?
A. Қуёшли шаҳар
B. Шаҳар-машина
C. Боғ-шахар
D. Индустриал шаҳар

21. Антонио Сант-Элиа қандай ғоя муаллифи?
A. Шаҳар-машина
B. Индустриал шаҳар
C. Боғ-шахар
D. Қуёшли шаҳар

22. Тони Гарнье қандай ғоя муаллифи?
A. Боғ-шахар
B. Индустриал шаҳар
C. Қуёшли шаҳар
D. Шаҳар-машина

НАЗОРАТ УЧУН САВОЛЛАР
ЖОРИЙ НАЗОРАТ

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича жорий назорати
Вариант №1

1. Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш
2. Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатлари хсобга олиш.
3. Шахарнинг бош режаси тузилиши хакида тушунча.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №2

1. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий –бадиий кўринишини асраш ва ривожлантирищдан максад нима?
2. Утопик лойиҳалар ҳақида тушунчалар
3. Шахарсозликда Мегополислар тушунчаси ва хозирги холатлари.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №3

1. Шахарсозликда туманлар хакида тушунча беринг.
2.“Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
3. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг жойлаштириш

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №4

1. Хозирги замон шахарсозликлари хакида.
2. Сузиб юрувчи шахарлар хакида тушунча
3.Ўзбекистон Республикасининг шаҳарсозлик кодекси қисмлари.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №5

1. Фаннинг мақсади бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
2. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
3. Шахар ахолиси ва ахоли сони хакида тушунчалар

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №6

1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
2. “Индустриал шаҳар” Тони Гарнье хакида тушунчалар бошқа шахарлардан афзаллиги.
3.Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №7

1. Шахар ва шахарсозлик тушунчалари хамда фарқи.
2. Шахар худудини лойихалашда куришда кандай факторларни хисобга олиш зарур.
3.Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатларини тугри ташкиллаштириш.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №8

1. Шахарларни лойихалашда транспорт системасини шакллантириш.
2. Вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
3.Шахарнинг бош режа тузилиши хакида тушунча беринг.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №9

1. Шахарни лойихалашда ва Қурилишда шамолнинг роли
2. “Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
3. Шаҳарнинг режавий тузилишидаги ва талабларини кўрсатинг.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №10

1. Дастлабки тарихий шахарлар хакида тушунчалар
2. Идеал шаҳар нима?
3.Шахар худудини зоналарга бўлишда рельефнинг роли

ОРАЛИҚ НАЗОРАТ

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №1

1. Хозирги замон шахарсозликлари хакида.
2. Сузиб юрувчи шахарлар хакида тушунча
3.Ўзбекистон Республикасининг шаҳарсозлик кодекси қисмлари.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №2

1. “Боғ-шахар”Э.Говарда хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
2.Европа шахарсозлик ғоялари хакида тушунча.
3. Республикамизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №3

1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
2. Осиё давлатлари шахарсозлиги ғоялари хакида тушунчалар.
3. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар-жой пунктларининг жойлаштириш.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №4

1. Фаннинг мақсади бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
2. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
3. Шахар ахолиси ва ахоли сони хакида тушунчалар

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №5

1. Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш
2. Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатлари хсобга олиш.
3.Шахарнинг бош режаси тузилиши хакида тушунча.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №6

1.Агломерация тушунчаси ва хозирги замонда роли холати.нима
2. Вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
3. Шахар худудини районлаштиришда (зоналарга бўлишда) иклимнинг роли

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №7

1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
2. “Индустриал шаҳар” Тони Гарнье хакида тушунчалар бошқа шахарлардан афзаллиги.
3.Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №8

1. Шахар ва шахарсозлик тушунчалари хамда фарқи.
2. Шахар худудини лойихалашда куришда кандай факторларни хисобга олиш зарур.
3.Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатларини тугри ташкиллаштириш.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №9

1. Шахарларни лойихалашда транспорт системасини шакллантириш.
2. Вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
3.Шахарнинг бош режа тузилиши хакида тушунча беринг.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №10

1. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий –бадиий кўринишини асраш ва ривожлантиришдан максад нима?
2. Утопик лойиҳалар ҳақида тушунчалар
3. Шахарсозликда Мегополислар тушунчаси ва хозирги холатлари.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №11

1. Шахарни лойихалашда ва Қурилишда шамолнинг роли
2. “Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
3. Шаҳарнинг режавий тузилишидаги ва талабларини кўрсатинг.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №12

1. Дастлабки тарихий шахарлар хакида тушунчалар
2. Идеал шаҳар нима?
3.Шахар худудини зоналарга бўлишда рельефнинг роли

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №13

1. Шахарсозликда туманлар хакида тушунча беринг.
2.“Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
3. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг жойлаштириш

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича оралиқ назорати
Вариант №13

1. Шахар узи нима ва кандай ташкил топади.
2. Шахарларни лойихалашда транспорт транспорт системаси.
3. Хаёлпарас шахарсозлар хақида тушунчалар ва уларнинг барча турлари

ЯКУНИЙ НАЗОРАТ

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №1

1. Фаннинг мақсади ва бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
2. Ҳозирги замон шаҳарсозлиги ҳақида тушунча беринг.
3. Вилоят ҳудудларини районлаштириш лойиҳалари.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №2

1. Фаннинг вазифалари ва бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
2. Ўзбекистон Республикасининг шаҳарсозлик кодекси қисмлари.
3. Аҳоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №3

1. Республикамизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.
2. Европа шаҳарсозлик ғоялари ҳақида тушунча.
3. Осиё давлатлари шаҳарсозлиги ғоялари ҳақида тушунча.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №4

1. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар-жой пунктларини жойлаштириш.
2. Ўзбекистон шаҳарларида транспорт ҳаракатларини ҳисобга олиш.
3. Шаҳарнинг бош режаси тузилиши ҳақида тушунча.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №5

1. Саноат ва аҳоли турар-жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш.
2. Агломерация тушунчаси ва ҳозирги замондаги роли нима.
3. Шаҳарнинг режавий тузилиши ва талаблари.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №6

1. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий-бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
2. Шаҳарларни лойиҳалашда транспорт тизими.
3. Шаҳарсозликда Мегаполислар тушунчаси ва ҳозирги ҳолатлари. Шаҳар ҳудудини танлашда ва лойиҳалашда географик шарт-шароитларни ҳисобга олиш.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №7

1. Аҳоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
2. Саноат ва аҳоли турар-жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш .
3. Ўзбекистон шаҳарларида транспорт ҳаракатларини тўғри шакллантириш.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №8

1. Вилоят ҳудудларини районлаштириш лойиҳалари.
2. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий-бадиий кўринишини асраш ва ривожлантиришдан кўзда тутилган мақсад нима.
3. Шаҳарларни лойиҳалашда транспорт системасини шакллантириш.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №9

1. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар-жой пунктларини жойлаштириш.
2. Шаҳар ҳудудини лойиҳалашда, қуришда қандак факторларни ҳисобга олиш зарур.
3. Шаҳарнинг режавий тузилишидаги ва талабларини кўрсатинг.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №10

1. Шаҳарнинг бош режа тузилиши ҳақида тушунча беринг.
2. Дастлабки тарихий шаҳарлар ҳақида тушунчалар.
3. Шаҳарни лойиҳалашда ва қуришда шамолнинг роли.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №11

1. Шаҳарсозликда туманлар ҳақида тушунча беринг.
2. Утопик лойиҳалар ҳақида тушунчалар.
3. Шаҳар ўзи нима ва у қандай ташкил топади.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №12

1. Республикамизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.
2. Шаҳар ва шаҳарсозлик тушунчалари ҳамда уларнинг фарқи.
3. Шаҳар ҳудудини районлаштиришда (зоналарга бўлишда) иқлимнинг роли.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №13

1. Шаҳар ҳудудини зоналарга тақсимлашда рельефнинг роли.
2. “Боғ-шаҳар” Э.Говард ҳақида тушунчалар ва бошқа шаҳарлардан фарқи ва афзаллиги.
3. Шаҳар аҳолиси ва аҳоли сони ҳақида тушунча.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №14

1. “Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли ҳақида тушунча ва бошқа шаҳарлардан фарқи ва афзаллиги.
2. Америка шаҳарсозлик назарияси нималардан иборат.
3. Сузиб юрувчи шаҳарлар ҳақида тушунча.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №15

1. Идеал шаҳар нима.
2. “Шаҳар машина” Антонио Сант-Элиа ҳақида тушунча ва бошқа шаҳарлардан фарқи ва афзаллиги.
3. Урбанистик назариянинг асосчилари ва келиб чиқиш тарихи.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №16

1. Миллий шаҳарсозлик ғоялари ҳақида умумий тушунча.
2. “Индустриал шаҳар” Тони Гарнье ҳақида тушунчалар ва бошқа шаҳарлардан афзаллиги.
3. Экуменалполис, Мегаполис, Конситантино Доксиадис назарияси ҳақида тушунча.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №17

1. Хаёлпараст шаҳарсозлар ҳақида тушунчалар ва уларнинг барча турлари.
2. Шаҳарсозлик назариялари ҳақида умумий тушунчалар.
3. Агломерация сўзига тушунча ва мисоллар келтиринг.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №18

1. Ўзбекистонда ҳозирги замон шаҳарсозлари ҳақида ғоялар.
2. Шаҳарсозлик концепцияларида Кендзо Танге метаболизми назарияси.
3. Осиё давлатлари шаҳарсозлиги ғоялари ҳақида тушунча.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №19

1. Социал шаҳарсозлик асосларининг яратилиши.
2. Бутун шаҳарсозлик системасининг ривожланиш йўллари тарихи .
3. Шаҳарларнинг бош режаси шакли яратилишида ҳисобга олинадиган факторлар.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №20

1. Шаҳарсозлик ва ҳуқуқ, шаҳарсозлик ва ҳукумат, шаҳарсозлик ва жамият каби концепциялар тушунчаларига изоҳ беринг.
2. Шаҳар бош режаси қанча муддатга мўлжалланиб тузилади.
3. Шаҳарсозликнинг келажакда ривожланишини белгилашнинг илмий асослари.

Кафедра мудири доц. Хотамов А.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №21

1. Шаҳарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши.
2. Социал морфологик ривожланишнинг меъморий шакли. Иқтисодий, экологик, эстетик ва маданий муаммолар.
3. Ўрта Осиёда сув ва энергетика муаммолари.

Кафедра мудири доц. Қосимова С.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №22

1. Ҳозирги замон шаҳарсозлик ғоялари концепциялари ҳақида тушунча.
2. Шаҳарсозлик системасини ривожлантириш йўллари.
3. Тарихий, маданий ва мемориал ёдгорликларни қайта таъмирлаш ва сақлаб қолиш усуллари .

Кафедра мудири доц. Қосимова С.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №23

1. Йирик шаҳарларда (агломерация) аҳолини кўчиб келишини ривожлантириш сиёсати.
2. Янги техника ва технологияларни шаҳарсозликка тадбиқ этиш тушунчаси.
3. Шаҳар ҳудудларида реконструкция ишларини олиб бориш ҳақида тушунча.

Кафедра мудири доц. Қосимова С.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №24

1. Функционал зоналар бўйича шаҳар лойиҳасини тузиш ва жойлаштириш принциплари.
2. Шаҳарсозликда “еросты фазосидан фойдаланиш” нима дегани.
3. Ўрта Осиё давлатларида Орол денгизининг қуриб бориш ҳалокати ҳақида.

Кафедра мудири доц. Қосимова С.Т.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича якуний ёзма иш
Вариант №25

1. Ўзбекистон Республикаси аҳолиси ва уларнинг жойлашиш шарт-шароитлари ҳақида.
2. Ўрта Осиё ҳудудида энергетика ва сув муаммоларини бартараф этиш йўллари.
3. Шаҳар атрофидаги очиқ майдонларда олиб бориладиган қурилиш ишлари ҳақида.

Кафедра мудири доц. Қосимова С.Т.

УМУМИЙ САВОЛЛАР

1. Фаннинг мақсади бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
2. Республикамизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.
3. Ўзбекистон Республикасининг шаҳарсозлик кодекси қисмлари.
4. Хозирги замон шахарсозликлари хакида.
5. Европа шахарсозлик ғоялари хакида тушунча.
6.Осиё давлатлари шахарсозлиги ғоялари хакида тушунчалар.
7. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
8. Вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
9. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг жойлаштириш.
10. Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш
11. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
12. Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатлари хсобга олиш.
13. Шахарларни лойихалашда транспорт транспорт системаси.
14. Шаҳарнинг режавий тузилиши ва талаблари.
15. Шахарнинг бош режаси тузилиши хакида тушунча.
16. Агломерация тушунчаси ва хозирги замонда роли холати.нима
17. Шахарсозликда Мегополислар тушунчаси ва хозирги холатлари.
18. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
19. Вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
20. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг жойлаштириш
21.Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш.
22. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий –бадиий кўринишини асраш ва ривожлантиришдан максад нима?
23. Шахар худудини лойихалашда куришда кандай факторларни хисобга олиш зарур.
24.Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатларини тугри ташкиллаштириш.
25. Шахарларни лойихалашда транспорт системасини шакллантириш.
26. Шаҳарнинг режавий тузилишидаги ва талабларини кўрсатинг.
27. Шахарнинг бош режа тузилиши хакида тушунча беринг.
28. Шахарсозликда туманлар хакида тушунча беринг.
29. Шахар ва шахарсозлик тушунчалари хамда фарқи.
30. Шахарни лойихалашда ва Қурилишда шамолнинг роли
31. Утопик лойиҳалар ҳақида тушунчалар
32. Шахар ахолиси ва ахоли сони хакида тушунчалар
33. Дастлабки тарихий шахарлар хакида тушунчалар
34. Шахар узи нима ва кандай ташкил топади.
35. Шахар худудини районлаштиришда (зоналарга бўлишда) иклимнинг роли
36. Шахар худудини зоналарга бўлишда рельефнинг роли
37. “Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;

38. “Шаҳар-машина” Антонио Сант-Элиа хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
39. “Боғ-шахар” Э.Говарда хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
40. “Индустриал шаҳар” Тони Гарнье хакида тушунчалар бошқа шахарлардан афзаллиги.
41. Идеал шаҳар нима?
42. Хаёлпарас шахарсозлар хақида тушунчалар ва уларнинг барча турлари
43. Сузиб юрувчи шахарлар хакида тушунча
44. Шаҳарсозлик назариялари хакида умумий тушунчалари
45. Шаҳарсозликда динополис, мегополис тушунчалар ва шахарларнинг ривожланишидаги роли
46. Экуменалполис, мегополис Конистантиноса Доксиадиса назарияси хакида тушунча.
47. Шаҳарсозлик Концепцияларида Метаболизма Кендзо Танге назарияси
48. Америка шахарсозлик назарияси нималардан иборат
49. Агломерация сузига тушунча ва мисоллар келтиринг
50. Урбанистик назариясининг асосчилари ва келиб чиқиш тарихи
51.Урбанистик шахарлар хакида мисоллар келтиринг
52.Ўзбекистонда хозирги замон шахарсозлари хакида ғоялар
53. Миллий Шаҳарсозлик ғоялари хақида умумий тушунча
54.Социал-шахарсозлик асослариниг яратилиш
55. Шахарсозлик ва хуқуқ; шахарсозлик ва хукмат; шахарсозлик ва жамият каби консепциялари тушунчаларига изохлар беринг.
56. Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши.
57. Бутун шахарсозлик системасининг ривожлантириш йўллари тарихи.
58. Ҳозирги замон шахарсозлик ғоялари концепцимялари хакида тушунча
59. Шахарсозликнинг келажакда ривожланишини белгилашда илмий асослари
60.Социал морфологик ривожланишнинг меъморий шакли. иктисодий, экологик, эстетик ва маданий каби муаммолар.
61.Шахарларнинг бош режаси шакли яратишда хисобга олинадиган факторлар.
62. Шахар бош режаси канча муддатларга мўлжалланилади.
63. Шахарсозлик системасини ривожлантириш йулларида
64. Йирик шахарларда (агломерации) ахолини кучиб келишини ривожлантириш сиёсати.
65. Функционал зоналар бўйича шахарни лойихасини тузиш ва жойлаштириш принциплари.
66. Шахар атрофидаги очиқ майдонларда –қандай қурилиш қилинади.
67. Шахар худдуларида реконструкция ишларини олиб бориш хакида тушунча.
68. Тарихий маданий ва меъмориал ёдгорликларни қайта таъмирлаш ва сақлаб қолиш усулари.
69. Шахар худудини комплекс соғломлаштириш деганда нимани тушунасиз?

70. Янги техника ва технологияларни шахарсозликка тадбик этиш тушунчаси нима.
71. Шахар худудини танлашда ва лойихалашда географик шарт-шароитларларни хисобга олиш.
72. Шахарсозликда ер ости фазосидан фойдаланиш дегани нима.
73. Ўрта Осиё давлатларида Орол денгизини қуриб бориш ҳалокати (катострофаси) хакида.
74.Ўзбекистон республикаси ахолиси ва жойлашиш шарт-шароитлари хакида.
75. Ўзбекистонда шахарларида ахоли зичлиги кўрсатинг.
76. Ўзбекитонда шахарлари ахолисининг жойлашиши ва сони
77. Ўрта осиёда сув ва энергитека муаммолари
78. Ўрта Осиёда худудида энергитека ва сув муаммоларининг ечиш ва бартараф этиш йўллари.
79. Биотехносфера ҳақида тушунчалар ва мисоллар келтиринг.
80. Орол денгизининг йўқолиб кетиши сабаблари ва унниг Ўрта Осиё шахарларига таъсири.

ТАРҚАТМА МАТЕРИАЛЛАР

БОКОВОЙ ФАСАД МАСШТАБ 1:100

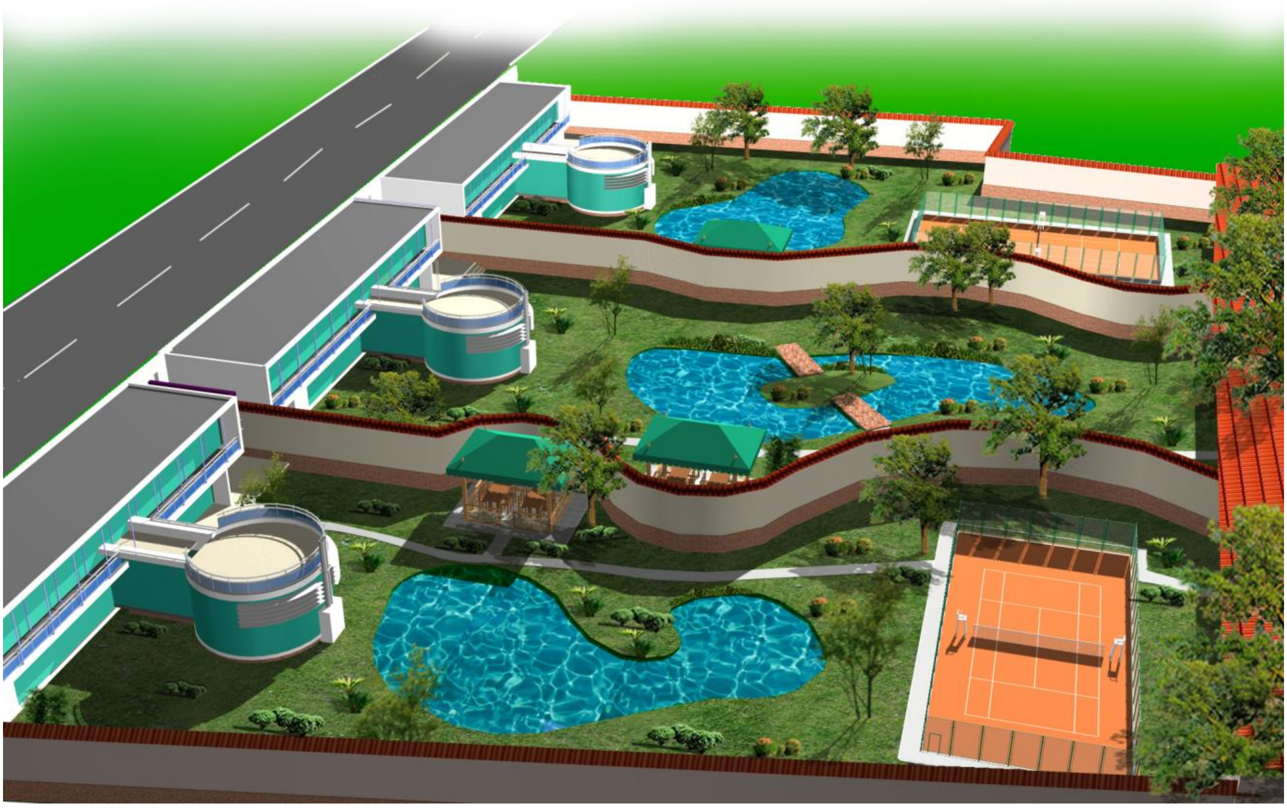

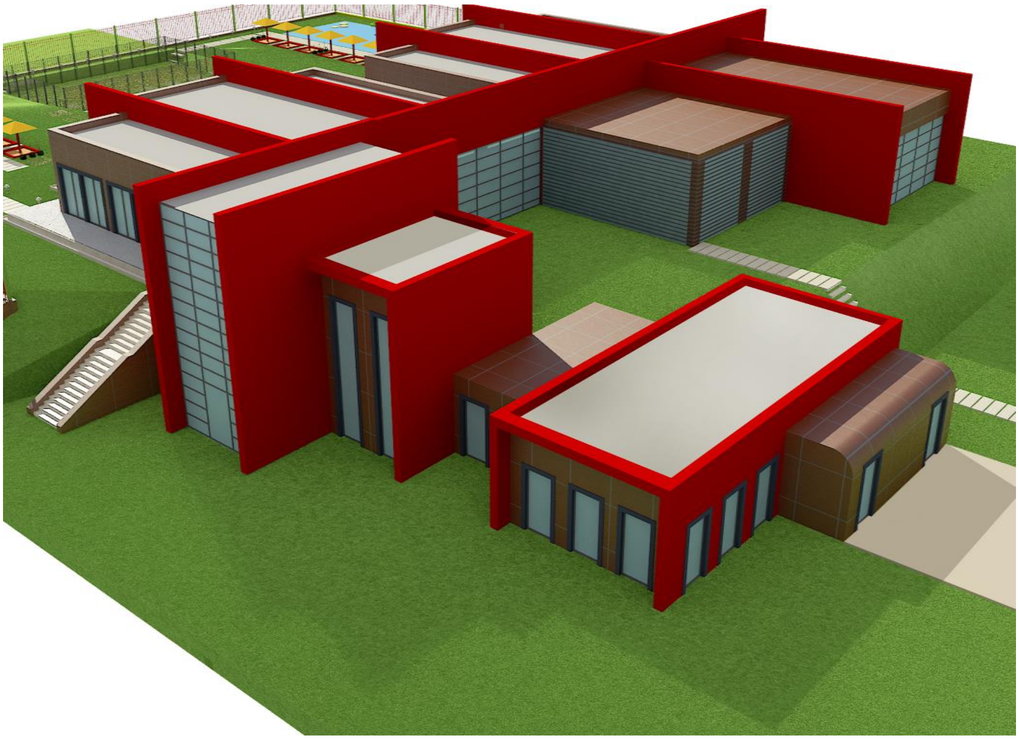

ГЛОССАРИЙ

Шахарсозлик – шахарлар, шахар агломерациялари, қишлоқ ва бошқа турар – жойлар, айрим объектларни режалаштириш ва қуришнинг назария ва амалиёти, у меъморий – бадиий, ижтимоий – иқтисодий, санитар – гигиеник, инженерлик – транспорт масалаларини комплекс хал этишга қаратилгандир.

Шахар агломерацияси – шахарлар ва ахоли жойларининг марказий ва шахар атрофидаги тартибсиз тўплами.

Қурилиш агломерацияси – бутун вазифавий-жойли пункт хосил қилувчи айрим-айрим ахоли пунктларининг ўзаро фаолияти.

Шахар бош тархи – шахарнинг келажак меъморий – композицион, функционал-маконий, транспорт-инженерлик ривожланишини белгилаб берувчи лойихавий хужжат.

Турар жойларнинг бош режаси – асосий меъморчилик-шахарсозлик хужжати. Унда қуйидагилар кўрсатилади: шахар чизиғи, қаватлилик ва сон бўйича нохия ва микрорайонларга зоналанган яшаш территориялари, маъмурий-жамоат бинолари жойлашуви; шахар транспорти тармоғи, асосий транспорт магистраллари жойлашуви, кўчалар ва бошқалар.

Қурилиш лойихаси – шахарсозликни лойихалаштиришдан бино ва иншоотлар лойихалаштиришга ўтишни амалга оширади.

Инфратсруктура – ўзаро боғланган объект, элементларнинг (транспорт, мухандислик тармоқлари, маданий-маиший хизмат муассасалари ва бошқалар) тармоқланган кенг кўламли тизими.

Магистралларaро худуд – турли синфдаги магситрал кўчалар билан чегараланган худуд.

Миграция – ахолининг бир жойдан иккинчи жойга кўчиши.

Мегаполис – агломерацияларнинг ўсиб, бир-бири билан қўшилиб кетишидан хосил бўлган, катта урбанизациялашган худудларни қамраб олган бирикма.

Шамоллар гули - кўп йиллик кузатишлар бўйича берилган жойда шамол эсиш тартибини кўрсатувчи вектор диаграммаси. Шамол гули ахоли жойларини режалашда хисобга олинади.

Урбанизация – ишлаб чиқариш кучлари хамда ижтимоий мулоқот шаклларининг ривожланиши ва концентралланиши, шахар хаёт тарзининг барча ахоли жойларига ёйилиши билан боғлиқ бўлган кўп қиррали, улкан ижтимоий – иқтисодий жараён.

“Урбанизациянинг белгилари” – шахарларда индустриянинг ўсиши, уларнинг маданий ва сиёсий функцияларининг ривожланиши, мехнат худудий бўлинишининг чуқурлашуви.

“Сохта урбанизация” – шахар орбитасига қишлоқ мигрантларининг секин – аста тортилиши, кўпгина ривожланган мамлакат шахарлари атрофида шаклланган кенг “қашшоқлик майдонларида” олдинги турмуш тарзининг узоқ сақланиши.

Қизил чизиқ – кўча, парк, майдон, магистрал билан қурилмалар орасидаги ажратиб турувчи, чегараловчи чизиқ.

ҚМҚ – қурилиш меъёрлари ва қоидалари.

ШНК – шахарсозлик нормалари ва қоидалари.

РЕФЕРАТ МАВЗУЛАРИ

1. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.
2. Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий – бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
3. Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими.
4. “Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанелли;
5. “Шаҳар-машина” Антонио Сант-Элиа;
6. “Боғ-шахар” Э.Говарда;
7. “Индустриал шахар” Тони Гарнье.
8. Шахарсозлик назарияси.
9. Россиянинг Миллий шахарсозликлари ҳақида.
10. Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар
11. Шахарсозликда саноатни шакллантириш.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. «Шахарсозлик кодекси – шахарсозлик фаолиятининг хуқуқий замини», проф. Латипов Д.В., Тошкент,ТАҚИ 2007й.

2. “Шахарсозлик асослари” Д.У.Исмухамедова, Ўқув қўлланма, ТАҚИ 2000й.

3. ШНК 2.07.01 – 03 Градостроительство. Планирование развития и застройки территорий городских и сельских населенных пунктов. – Т.: Госкомархитектстрой РУз., 2003.

ТАЯНЧ КОНСПЕКТ

ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ АРХИТЕКТУРА ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ

МУХАНДИСЛИК ҚУРИЛИШ ИНФРАСТРУКТУРАСИ ФАКУЛЬТЕТИ

“ШАХАР ҚУРИЛИШИ ВА ХЎЖАЛИГИ” кафедраси

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ фанидан

Маъруза матни

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300 - “Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича
Маъруза- №1
Режа:

1. Кириш
2. Фаннинг мақсади, унинг ўқув режаси билан биргаликда 5340300 - “ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
3. Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.
4. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси

Бизнинг планетамизда биринчи шаҳар қаерда, қачон пайдо бўлганлиги тўғрисида аниқ маълумотлар йўқ. Лекин тарихий археологик қазилмаларга таяниб биринчи яқин шарқда Месопотамияда, Шумер давлатида эрамиздан аввал 4 мингчи йил охирида, Египтда ва Нил дарёси водийси қуйилиш охирида Ҳиндстонда шаҳарлар пайдо бўлган. Ўрта Осиёда Буюк ипак йўли бўйлаб, атрофида Фарғона водийси, Самарқанд, Бухора ва Хоразм шаҳарлари энг қадимги шаҳарлар сирасига киради.

Шаҳар – бу бир-бирлари билан боғлиқ бўлган кўп турли корхона ва заводлар мажмуасидан иборат. Ҳар куни шаҳар минглаб тонна хомашё ва озиқ-овқатлар истеъмол қилади. Минглаб тонна саноат ва бошқа чиқиндиларни чиқаради. Шаҳар – бу қудратли муҳандислик хўжалиги. Бу сон-саноқсиз бино ва иншоотлар, юзлаб километр сув ўтказгич қувурлари, электр қуввати билан таъминлаш, ўчоқхоналар, оқава сувларини тозалаш иншоотлари, йўл транпорт иншоотлари каби муҳандислик иншоотларидан демакдир.

Шаҳар алоқа тизими – транспорт, почта, телеграф алоқаси, радио ва телевидение.

Шаҳар – бу моддий ва маънавий маданият дурдоналари яратилиб келинган тараққиёт бешигидир. Шу билан бир қаторда ҳозирги замон шаҳарларининг бирор – бир воқъелиги ўз – ўзича мавжуд бўлмасдан, балки бутун бошқа нарсалар билан ажралмайдиган бир бутунликни ташкил этади. Шаҳар ўзининг кўп қиррали бўлишига қарамай олдимизда бутун бир ҳаётий организм сифатида намоён бўлади. *Шаҳар организм* қандай тузилганлигини ва унда шаҳарсозлик ва архитектурага нима тегишли эканлигини тушунишни талаб қилади.

Данияда шаҳар деб, аҳолиси 250 кишидан ортиқ бўлган аҳоли яшаш жойига айтилади. Японияда - 30 минг, собиқ Иттифоқ Республикаларида пастки чегарасида 5 -12 минг кишини ташкил этади. Месопатамияда бир неча минглаб одамлар яшаган, 1-2 асрларда буюк Рим шаҳрида 1,5-2 млн. аҳоли яшаган.

Шаҳарга таъриф беришда турли мамлакатларда турлича мезонлардан фойдаланилади, аҳоли сони, аҳоли ёки қурилиш зичлиги, аҳолининг кўпчилиги банд бўлган меҳнат тури, шаҳарнинг тарихан шаклланган мавқьеи, маъмурий функциялар ва бошқа мезонлар ёки уларнинг қўшилмалари. Собиқ Иттифоқ Республикаларида шаҳар тушунчаси мезонлари қонунларида кўзда тутилган эди. Масалан: Россияда у ёки бу

аҳоли яшаш жойини шаҳар тоифасига киритиш учун аҳолиси энг камида 12 минг кишини ташкил этиши керак, шу билан бир қаторда аҳолисининг 75% дан кўпроғи қишлоқ хўжалигидан бошқа иш билан машғул бўлиши шарт.

Аҳоли яшаш жойи – доимий аҳолисининг тўпланиши моддий фондлар (бинолар, иншоотлар, йўллар, муҳандислик тармоқлари ва бошқалар) билан мустаҳкамланган ҳудуднинг бир қисмидир.

Шаҳарсозлик – бу ижтимоий–иқтисодий, санитария – гигиеник, техник – қурилиш, транспорт ва архитектура – бадиий масалаларни биргаликда ҳал этувчи шаҳар ва аҳоли яшаш жойларини режалаштириш ва қурилиш назарияси ва амалиёти тўғрисидаги тушунча.

Ижтимоий – иқтисодий масалалар шаҳар ва қишлоқ ривожланишининг келажагини, табиий ва ҳудудий ресурсларни иқтисодий самарали фойдаланишни, аҳолининг ўсишини, аҳолига оптимал маданий – маиший хизмат кўрсатишни ташкил қилишни ҳисобга олган ҳолда аҳоли жойлашуви тизимини танлашда ҳал қилинади.

Техникавий – қурилиш масалалари аҳоли яшаш жойлари қурилиши учун танланган ҳудудларнинг муҳандисона-геологик ва географик шароитларини (шамол, температура, намлик, шамол йўналиши халк хўжалиги учун ҳамда денгиз, кўл ёки дарё каби сув заҳиралари бўлиши шарт) ўрганиш, қурилиш техникасининг даражаси ва замонавий воситаларни аниқлаш, транспорт ва пиёдалар алоқаларининг рационал тизимини ҳал этиш, ҳудудларни муҳандисона тайёрлаш ва муҳандисона ободонлаштириш (ичимлик суви етказиш, оқава сувлар ўтказгич, иссиқ сув, совуқ, газ ва электр таъминоти ва бошқалар) ва ҳоказоларни ҳал қилиш билан боғлиқдир.

Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;
- кичик шаҳар – 50 минггача.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ, Бекобод, Красногорск ва бошқалар).

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставвал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Бугун биз XXI аср шаҳарсозлиги ҳақида ўйлашимиз лозим. Бу фақат келажак учунгина эмас, балки бизнинг ҳозирги кун амалиётимиз учун ҳам

муҳимдир. Шаҳарларимиз бош тархлари 25 йил муддатга тузилади. Ҳозирги замон шаҳарсозлиги бу фақатгина санъат эмас, балки фан ва техника бирлиги ҳамдир. Билимнинг кўп соҳалари ютуқларини шаҳарсозликчалик юқори даражада бирлаштирадиган илм йўқдир. Бу ерда ҳозирги замон шаҳарсозлиги муаммолари мажмуаларини ҳал этишда кучли компьютерлардан фойдаланиш талаб этилади.

Тарихий манбалар транспорт, шовқин, атроф – муҳит ифлосланиши каби муаммолар ўтмишда ҳам мавжуд бўлгандигидан гувоҳлик беради.

Масалан: Қиролича Елизавета даврида Лондонда тошкўмир ёқиш таъқиқланган, бунинг учун жазолашган. Бундан шу нарса кўринадики, транспорт ва экология муаммолари фақатгина шаҳар катталашувигагина боғлиқ бўлмасдан, балки уларни ҳал қилиш учун жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий, иқтисодий, техник ва технологик воситаларга ҳам боғлиқ экан.

Урбанизация - бу ишлаб чиқариш асосида кўчаларнинг ривожланиши ва тўпланиши, ижтимоий алоқалар шакллари, шаҳар турмуш тарихининг аҳоли яшаш жойларининг барча тармоқларига ёйилиши билан боғлиқ бўлган кўпқиррали, кенг (яъни бутун дунёни қамраб олган) ижтимоий – иқтисодий жараён. Бу сўзнинг бирорта тор тушунчалари, яъни шаҳарларнинг ҳам шаҳар аҳолисининг ўсиши, умум аҳоли сонида шаҳар аҳолиси саломатлигининг ортиши ва ҳоказо, уни тавсифлаш учун етарли эмасдир. Шаҳар сонининг ва шаҳар аҳолисининг ортиши шаҳар аҳолиси салмоғининг камайишида ҳам юз бериши мумкин. Мамлакат ёки регион уларнинг урбанизациялашиш даражасига қарама – қарши қўйилиши мумкин, яъни бутун аҳоли яшаш тизимида шаҳар аҳолисининг салмоғи ошганлиги, лекин урбанизациялашиши даражаси юқори бўлиши, ривожланаётган мамлакатларда эса, аксинча шаҳар аҳолисининг даражаси паст бўлиши мумкин.

Урбанизациянинг белгилари – шаҳарларда индустриянинг ўсиши, уларнинг маданий ва сиёсий функцияларининг ривожланиши, меҳнат ҳудудий бўлинишининг чуқурлашуви. Урбанизация белгиларидан яна бири – бу қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга оқиб келиши.

“Шаҳар агломерацияси” лотинча agglomerate – қишлоқ қўшилиб кетмоқ маъносини билдиради. Ишлаб чиқариш саноатида технологиясида агломерация “майда руда” ва чангсимон материаллардан эритиш йўли билан йирик бўлаклар яратиш маъносини билдиради.

Экологик адабиётларда **“агломерация”** сўзи саноат корхоналарининг бир жойда тўпланиши ҳудудий қўшилиб кетишини билдиради. Маълум маънода бу сўз аҳоли яшаш жойларининг тўпланиши ва қўшилиб кетиши орқали шаклланган ва тузилиши жиҳатдан турлича бўлган бирлашмаларни ташкил этишига ҳам таълуқлидир. Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва тўпланиши таъсири остида агломерацияларнинг бир – бирларига яқинлашуви ва қўшилиб кетиши “мегаполис”ларнинг шаклланишига олиб келади. Мегаполис кенг ҳудудларини қамраб олувчи урбанизациялашган зоналардир. АҚШда Атлантика океани соҳили бўйлаб Бостон ва Вашингтон оралиғида мегаполис вужудга келган. Буюк кўллар ҳудудида - Чикаго ва Питтербург оралиғида, Калифорнияда – Сан-Диего ва Сан–

Франсиско оралиғида, Англияда (Ливерпул - Лондон), Японияда (Токио - Осако) вужудга келган.

Тошкент агломерацияси (Тошкент, Чирчиқ, Янгийўл)нинг аҳолиси 2,9 млн кишини ташкил этади. Фарғона агломерацияси (Фарғона, Марғилон, Кегайли)нинг аҳолиси 360 минг кишини ташкил этади. Дунёда 66та мегаполислар мавжуд бўлиб, уларнинг умумий аҳолиси 1,4 миллиард кишини ташкил этади. 2000 йилга келиб мегаполиялар сони 160 тани ташкил этиб, уларда дунё аҳолисининг 40-50% истиқомат қилмоқда.

2. Фаннинг мақсади, унинг ўқув режаси билан биргаликда 5340300-“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бошқа фанлар билан боғлиқлиги.

Замонавий шаҳарсозлик концепциялари фани Ўзбекистон Республикасининг Замонавий шаҳарсозлик программалари асосида ахолимиз учун ҳар томонлама қулай хизмат кўрсатадиган иқтисодий, социал, экологик каби муаммоларни ечадиган лойиҳаларни лойиҳалаштириш ҳамда шаҳар келажагини ривожлантиришдан иборат.

Бу учун қуйидагиларни белгилаб олишимиз керак:

“Шаҳарсозлик концепцияси”, “Шаҳарнинг лойиҳа тузилмаси” каби тушунчаларни очишимиз зарур;

Тошкент шаҳрининг 2015 йил мўлжалланган ривожланишининг бош режаси билан танишиш;

Тарихий шаҳарларимизнинг ривожланиш концепциялари билан танишиш
“бор шаҳарлар мисолида”;

Асосий шаҳарсозлик назариялари тушунчаларини тасаввур қилишимиз;

Асосан талабалар замонавий шаҳарлар қурилишида аҳоли яшаш жойларида долзарб муаммолардан экологик, энергитека, транспорт ва мухандислик муаммоларини билиши ҳамда шаҳар қурилишини лойиҳалашни билиши тасаввур қилиши зарур.

5340300-“ШҚХ” бакалавриат йўналишидаги бу фан алоҳида 1-курс талабалар учун алоҳида дарс ҳисобланади, бундан кейин курсларда “Шаҳар худудини ободонлаштириш асослари”, “Меъморчилик ва шаҳарсозлик асослари”, Шаҳарларни ва биноларни таъмирлаш, лойиҳлаш”каби фанлар ўрганилади. Бу фан барча махсус топшириқлар амалий дарслар ва мустақил шуғулланишлар асосида мустаҳкамлаб бориш учун хизмат қилади.

3. Мамлакатимизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.

Бизнинг асосий вазифамиз мамлакатимизда аҳоли учун ҳар томонлама қулай бино ва иншоотлар қуришдан иборат. Шу мақсадда мамлакатимизда қатор буйруқ ва қарорлар ишлаб чиқилди. Бутун жаҳон иқтисодий кризисни бир тараф этиш мақсадида шаҳарсозлар олдига қатор вазифалар белгилаб қўйилганини қуришимиз мумкин аҳоли талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, ахоли яшаш худудларида ободонлаштириш,

биноларни капитал ремонт қилиш, биноларни қуриш ва таъмирлаш ишларини кенг оммавий олиб бориш каби масалаларда тўхталиб ўтди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов шаҳар, район, шаҳар типидаги поселкалар ва қишлоқ турар-жойларини бош режаларини тузиш 2005-2010 йилларга мўлжалланган дастури 30 август 2005 йилдан ишга тушди.

Биргина 2009 йил давомида қишлоқларда қурилган тнамунавий лойиҳа асосида қурилган уйлар сонини хисоблаганимизда 847 уй, 2010 йил бу кўрсатгич 213 та (1154,8 га) ер участкаси 159 тумандан ажратилди, 6800 намунавий уйлар қурилмоқда.

Шаҳарларимизнинг кенгайтириш ривожлантириш бўйича мамлактимизда янада қатор қарорлар қабул қилинмоқда: 2009 йил 9-декабр баркамол келажак авлод йили давлат дастурида, 26 апрел 2000 йилдаги буйрукларини қуришимиз мумкин, бу дастурлар ҳаммаси Ўзбекистон Республикасида аҳолини яшаш шароитларини яхшилашдан иборатдир.

Қатор лойиҳалар қуриш режалар посёлкалар, хиёбон, дам олиш масканлари қуриб битказилиб фойдаланишга топширилмоқда.

4. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси

Шаҳарсозлик кодекси Ўзбекистон Республикасининг 04.04.2002 йил №353-II буйруғи чиққан ва Олий мажлиснинг 04.04.2002 йил №354-II қарори билан тасдиқланган.

Боб 1. Умумий қоидалар (модда 1-11)

Боб 2. Шаҳарсозлик фаолияти объектлари ва субъектлари 12-16

Боб 3. Давлат органларининг шаҳарсозлик фаолияти соҳасидаги ваколатлари 17-25.

Боб 4. Шаҳарсозлик хужжатлари. Давлат шаҳарсозлик кадастри 26-28.

Боб 5. Ўзбекистон Республикасининг худудини ривожлантиришнинг шаҳарсозлик жиҳатидан режалаштирилиши 29-39.

Боб 6.Ахоли пунктлари ва шахар атрофи зоналар худудларидан фойдаланиш 40-56.

Боб 7. Якунловчи қоидалар 57-59.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. И.А.Каримов “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари”-Т.:Ўзбекистон , 2009 йил.

2. И.А.Каримов “Асосий вазифамиз-Ватанимиз тарраққиёти ва халкимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир” “Халк сўзи” газетаси, №21,30.01.2010.

3. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси.- Тошкент, 2004йил.

Саволлар

1. Фаннинг мақсади, вазифалари бошқа фанлар билан боғлиқлиги.
2. Республикамизда шаҳарсозликни ривожлантиришда қабул қилинган дастурлар.
3. Ўзбекистон республикасининг шаҳарсозлик кодекси қисмлари.
4. Хозирги замон шахарсозликлари хакида.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300 - “Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича
Маъруза- №2
Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари

Режа:
1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими
2. Республикава вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
3. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг тадбиқ этиш
4.Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш
5. Ўзбекистон шаҳарларининг асил меъморий –бадий куринишини асраш ва ривожлантириш

1. Бугун биз XXI аср шаҳарсозлиги ҳақида ўйлашимиз лозим. Бу фақат келажак учунгина эмас, балки бизнинг ҳозирги кун амалиётимиз учун ҳам муҳимдир. Шаҳарларимиз бош тархлари 25 йил муддатга тузилади. Ҳозирги замон шаҳарсозлиги бу фақатгина санъат эмас, балки фан ва техника бирлиги ҳамдир. Билимнинг кўп соҳалари ютуқларини шаҳарсозликчалик юқори даражада бирлаштирадиган илм йўқдир. Бу ерда ҳозирги замон шаҳарсозлиги муаммолари мажмуаларини ҳал этишда кучли компьютерлардан фойдаланиш талаб этилади.

Шаҳарга таъриф беришда турли мамлакатларда турлича мезонлардан фойдаланилади, аҳоли сони, аҳоли ёки қурилиш зичлиги, аҳолининг кўпчилиги банд бўлган меҳнат тури, шаҳарнинг тарихан шаклланган мавқеи, маъмурий функциялар ва бошқа мезонлар ёки уларнинг қўшилмалари. Собиқ иттифоқ Республикаларида шаҳар тушунчаси мезонлари қонунларида кўзда тутилган эди. Масалан: Россияда у ёки бу аҳоли яшаш жойини шаҳар тоифасига киритиш учун аҳолиси энг камида 12 минг кишини ташкил этиши керак, шу билан бир қаторда аҳолисининг 75% дан кўпроғи қишлоқ хўжалигидан бошқа иш билан машғул бўлиши шарт.

Аҳоли жойлашиши ва туманни режалаштириш. Аҳоли жойлашиши ва ишлаб чиқаришнинг келажакда жойлаштиришнинг ўзаро боғлиқлиги. Ушбу мавзунинг бундан кейинги баёнида “Аҳоли жойлашиши” сўзи орқали мамлакат ҳудудида шаҳарлар ва бошқа аҳоли яшаш жойларининг биргаликда, ўзаро боғлиқ ҳолда фазовий – ҳудудий жойлашиши тизими

тушунилади. Бошқача сўз билан айтганда “аҳоли жойлашиши” деганда мавжуд аҳоли яшаш жойларини ривожлантириш ва янгиликларини барпо қилиш орқали ҳудудларда аҳолининг тақсимлаш жараёни тушунилади. Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;
- кичик шаҳар – 50 минггача.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ, Бекобод, Красногорск ва бошқалар). Саноат “якуний” тармоқлари (машинасозлик, химия, радио - электроника) эса, катта, йирик ва энг йирик шаҳарларда кўпроқ ривожланади. Тадқиқотлар умуман шаҳарларнинг ўсиши билан уларда саноат тўпланишининг даражаси ортиб боришини кўрсатади. Катта, йирик ва энг йирик шаҳарлар аҳолисининг кўпайиши билан бир вақтда уларнинг сони ҳам кўпайиб бориши кузатилган.

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставвал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Аҳоли яшаш жойларининг регионал ва гуруҳли тизимлари. Аҳоли яшаш жойларининг шаклланган кўринишлари ва шакллари хусусиятларини қўриб чиқамиз. Мамалакатимиз ҳудудида узоқ муддат давом этган меҳнатнинг бўлиниши жараёнида аҳоли жойлашишининг бир нечта кўринишлари ва турлари тарихан шаклланади.

Ахоли жойлашишининг кўриниши аҳоли яшаш жойлари иқтисодий базасининг хусусиятлари ва уларнинг катталиги билан белгиланади. Аҳоли жойлашишнинг шакли аҳоли яшаш жойлари турининг зичлиги, маълум бир ҳудуд чегарасида ўзаро жойлашиши хусусиятларига ҳамда аҳоли яшаш жойлари орасидаги алоқа турларининг ривожланиш даражасига боғлиқ.

Ҳозирги кунда аҳоли жойлашишининг иккита асосий кўринишни ажратиш мумкин:

Шаҳар кўриниши – шаҳарлар ва шаҳар туридаги қишлоқларнинг вужудга келиши ва ривожланиши билан боғлиқ.

Қишлоқ кўриниши – турли қишлоқ аҳоли яшаш жойларининг ривожланиши билан боғлиқ. Ҳар бир асосий кўриниш ***ичида иқтисодий, табиий, демографик ва бошқа ўзига хос шароитларга боғлиқ*** ҳолда бир қатор турларни ажратиш мумкин. Шаҳар аҳоли жойлашиши турининг ичида аҳолининг энг йирик, йирик ва катта шаҳарларда тўпланиши билан

ажралиб турадиган шакли; ҳамда аҳолининг кўпчилик қисми ўрта, кичик ва шаҳар туридаги қишлоқ жойларига тарқалганлиги (тарқоқ).

Ҳозирги кунда аҳоли жойлашишининг 2 хил шакли мавжуд:

- **автоном шакли** – бунда қўшни аҳоли яшаш жойлари бир–бирларидан узоқ жойлашган бўлиб, улар орасидаги транспорт алоқалари кучсиз ривожланган. Аҳоли яшаш жойлари бир–биридан ажралган ҳолда ҳоли ривожланади.
- **гуруҳли шакли** –бунда қўшни аҳоли яшаш жойлари орасида ишлаб чиқариш соҳасида ва аҳолининг меҳнати, турмуши ва дам олиши соҳасида кучли алоқалар мавжуд.

Аҳоли жойлашиши ва табиий муҳит. Аҳоли жойлашишга таъсир кўрсатувчи асосий омиллар:

- иқлим, тупроқ ва гидрогеологик шароит;
- саноат ишлаб чиқариши учун база ҳисобланган фойдали қазилмалар ва ёқилғи энергетика ресурслари;
- транспорт коммуникацияларининг ривожланиши белгилаб борувчи табиий шакл.

Инсонлар ҳаёти ва меҳнатига таъсир этувчи табиий иқлим омиллари катта аҳамият касб этади. (Ҳарорат, шамол ва намлик, ичимлик суви билан таъминланганлик, ер рельефи, қурилишнинг геологик шароитлари, сейсмик ҳолат, абадий музлик, сел, замин чуқувчанлиги ва ҳоказолар).

Ер юзасида аҳолининг дастлабки жойлашиши ибтидоий жамоа билан табиий муҳит ўртасидаги ўзаро алоқа билан белгиланган. Табиий шароитларнинг жуда қулайлиги қадимги ***шаҳар маданиятининг иқтисодий асосини ташкил этувчи йирик суғориладиган ерлар тизими***ни шакллантириш имконини берган. Бундай ерлар тизими Мисрда Нил дарёсининг қуйи оқимида, Месопотамияда Тигр ва Ефрот дарёлари қуйи оқимида, Ҳиндистонда, Ҳинд ва Ганга дарёлари соҳиларида вужудга келган.

Аҳоли яшаш жойи – доимий аҳолисининг тўпланиши моддий фондлар (бинолар, иншоотлар, йўллар, муҳандислик тармоқлари ва бошқалар) билан мустаҳкамланган ҳудуднинг бир қисмидир.

Шаҳарсозлик – бу ижтимоий – иқтисодий, санитария – гигиеник, техник – қурилиш, транспорт ва архитектура–бадиий масалаларни биргаликда ҳал этувчи шаҳар ва аҳоли яшаш жойларини режалаштириш ва қурилиш назарияси ва амалиёти тўғрисидаги тушунча.

2.3. Шаҳарларни функционал – режавий ташкил этиш.

Мавжуд шаҳарларнинг кенгайиши ва янги шаҳарларнинг қурилиш учун ҳудуд танланади. Шаҳарнинг режалаш лойиҳасини ишлаш унинг қурилиш учун ҳудуд танлашдан бошланади. Шаҳар кенгайганда турар–жой қурилиши ва бошқа қурилишлар учун янги ҳудудлар танланади. Янги шаҳар қурилаётганда эса бутун шаҳарни жойлаштириш учун ҳудуд изланади.

Ҳудуд танланганда қуйидагилар инобатга олинади:

- жойнинг табиий шароитлари;

- атроф – муҳит муҳофазаси;
- ҳудуд сифатига саноат, турар–жой, транспорт ва қурилишни бошқа турларининг қўядиган талаблари;
- шаҳар асосий зоналарининг ўзаро жойлашиш шартлари;
- ҳудудларни муҳандисона тайёрлаш ва муҳандисона жиҳозлаш талаблари;
- қурилиш иқтисодиёти талаблари.

Шаҳар режавий лойиҳаси қурилиши олиб бориладиган ҳудудларни шаҳарсозлик таҳлил қилиш маълумотларига асосланади.

Шаҳарнинг режавий тузилиши. Қулай шаҳар муҳитини яратиш даставвал қурилаётган шаҳар учун пухта ўйлаб жой танлашга боғлиқ. Шаҳарда яшаётган одамларнинг меҳнат қилиши, турмуш ва дам олиши унинг асосий функционал мазмунини ташкил этади.

Шаҳар ҳудудида унинг функционал жиҳатдан фойдаланишга қараб қуйидаги зоналарга (қисмларга) бўлинади:

- **аҳоли яшайдиган зона:** бунда турар–жой туманлари, микрорайонлар аҳолига маданий–маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, маъмурий жамоа ташкилотлари, кўкаламзорлар, умумфойдаланадиган спорт иншоотлари, кўчалар ва майдонлар, зарарсиз бўлган айрим саноат ташкилотлари, омборхоналар, ташқи транспорт қурилмалари ва захира ҳудудлар жойлашади.

- **саноат зонаси** – бунда саноат ташкилотлари, маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, кўчалари, майдонлар, йўллар, кўкаламзорлар жойлашади.

- **ташқи транспорт зонаси** - бунда темир йўл тармоқлари ва бекатлари, порт иншоотлари, аэрогромлар, автовокзаллар, дарё ва денгиз вокзаллари жойлашади.

- **коммунал – омборхона зонаси -** бунда омборхоналар, уларга хизмат қилувчи темир йўл тармоқлари, трамвай, троллейбус ва автобус парклари, ичимлик сув иншоотлари, оқава сувлар иншоотлари, шаҳар коммунал хўжалик иншоотлари жойлашади.

- **аҳоли дам олиш зоналари** - бу алоҳида функционал зона ҳисобланади. Унинг унсурлари (элементлари) шаҳарда аҳоли яшаш жойларида, саноат зонасида ва улардан ташқарида, яъни алоҳида дам олиш зонаси сифатида жойлашади; Шаҳардан ташқарида қисқа муддатли (дам олиш кунлари) ва узоқ муддатли (таътил пайтида) дам олиш жойлари ташкил этилади. (пансионатлар, ўқувчилар оромгоҳлари, боғдорчилик жойлари).

- **санитария – ҳимоя зонаси.** Туруржой зоналарини саноат ташкилотлари ва транспорт қурилмаларидан ажратади. Бу кўкаламзорлар ва очиқ майдонларидан иборат.

Турар-жой туманларини режалаштириш ва қуриш. Шаҳарнинг энг асосий қисмларидан (зоналари) бири бу аҳоли жойлашган зона ҳисобланади. Унда турар-жой туманлари, жамоат марказлари, боғлар ва шаҳарнинг бошқа унсурлари (элементлари) жойлашади.

Аҳоли жойлашган туман - бу шаҳарнинг йирик унсури бўлиб, шаҳар тузилиши билан узвий боғлайдиган маълум минтақавий чегаралар билан чекланган.

4. Турар-жой туман - шаҳар аҳоли жойлашган зонаси режавий тузилишнинг асосий унсури ҳисобланади. Унинг функцияси аҳолига юқори қулайлик яратиш, санитария – гигиена меъёрларига амал қилган ҳолда қурилишнинг ифодали архитектуравий қиёфасини яратиш

Мамлакатимизда туман режалаштириш бўйича лойиҳа ишларининг 2 тури шаклланган:

- туман режалаштириш шартли чизмаси:
- туман режалаштириш лойиҳаси:

Туман режалаштириш шартли чизмаси вилоятлар, ўлкалар, автоном республикалар учун тузилади.

Туман режалаштириш лойиҳаси ҳудудларини ва аҳоли жойлашишни ташкил қилиш бўйича умумий иқтисодий ва режавий масалаларга эга бўлган алоҳида маъмурий туманлар ёки улар гуруҳи учун ишланади. Туман режалаштириш шартли чизмалари ва лойиҳалари бюртмачи томонидан берилган лойиҳалаш топшириғи асосида бажарилади ва чизмалар, ҳамда тушунтириш ҳатидан иборат бўлади.

Саноат туманлари. Саноат иқтисодий туманлар шаклига кучли таъсир кўрсатувчи омиллардан ҳисобланади.

Саноат туманларини режалаштирш асосий масалалари қуйидаги омилларни ҳисобга олган ҳолда ҳудудларни ташкил этиш:

- қувват ва хом ашё манбаларига яқинлик;
- маҳсулот истеъмолчиларига яқинлик;
- меҳнат кадрлари билан таъминланганлик;
- юк ташишни осонлаштирувчи қулай транспорт алоқалари;
- аҳоли учун турар жой ва иш жойлари туманлари ўртасида қулай алоқани таъминлаш;
- шаҳар аҳолисини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш учун шаҳар атрофи қишлоқ хўжалиги базасини ташкил этиш;
- атроф- муҳит муҳофазаси бўйича тадбирлар.

Қишлоқ хўжалиги туманлари. Қишлоқ хўжалиги туман режалаштириш улар ишлаб чиқаришнинг ўзига хос томонларини инобатга олиш билан боғлиқдир. Ерларни ва яйловларни яхшилаш тадбирлари муҳим масаладир (ободонлаштириш, сув омборларини қуриш ва ўрмон ҳимоя зонаси).

Курорт саёҳат туманлари. Асосий масалалар:

- курорт ва шифобахш ресурсларини аниқлаш (иқлим, денгиз, тоғлар, шифобахш минерал сув манбалари, шифобахш балчиқ ва ҳоказо).
- ҳудудларни функционал қисмларга ажратиш.
- ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш радиуслари масалаларини ҳал этишда қуйидаги иқтисодий масалаларни эътиборга олиш лозим:

6. Ташкилотларни биргаликда жойлаштириш.
7. Транспорт алоқалари.
8. Маҳсулотни истеъмол қилувчи туманларга яқинлиги. Кўп маҳсулотларин уларни истеъмол қиладиган жойларда ишлаб

чиқариш мақсадга мувофиқдир. Масалан: машинасозлик, енгил ва озиқ-овқат саноатларининг тайёр маҳсулотларини хом-ашёга қараганда ташиш қийинроқдир;

9. Қувват омили туманнинг ўзига хослигини белгилайди ва уларда корхоналар жойлаштиришга таъсир этади. Қуввати катта электростанциялар атрофида ҳар доим кўп электр қуввати сарфловчи ишлаб чиқариш корхоналари жойлаштирилади.
10. Меҳнат ресурслари билан таъминланганлик.

Дунё миқёсида Ўзбекистон республикаси худудида жойлашган тарихий обидаларимизни хисобга оладиган бўлсак бу мавкеи жуда катта. Ўзбекистон республикаси худудида жами бўлиб тарихий меъморчиликка бой бинолар сони 4000 тадан ортиқ кўплари бутун дунё хамжамияти ЮНЕСКО га киргизилган. Бу шаҳарлар асосан Бухора, Самарқанд ва Хоразм шахарлари ҳисобланади. “2004 йил Самарканд шаҳарларини ўрганиш бўйича Япония ва Ўзбекистон ўртасида битим шартнома тузилди, 2005 йил талабалар ва аспирантлар орасида тузилди. Янги шаҳарларни қуришда биз асосан эски меъморий обидаларни саклаб қолишимиз зарур.

Саволлар

1. Ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими.
2. Вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари.
3. Бош режага шаҳар ва қишлоқ турар жой пунктларининг жойлаштириш.
4. Саноат ва аҳоли турар жой туманларида транспорт системаларини лойиҳалаш.
5. Ўзбекистон шаҳарларининг асил меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш.
6. Ўзбекистон шаҳарларида транспорт харакатлари хисобга олиш.
7. Шахарларни лойихалашда транспорт транспорт системаси.
8. Шаҳарнинг режавий тузилиши ва талаблари.
9. Шахарнинг бош режаси тузилиши хакида тушунча.
10. Шахарсозликда туманлар хакида тушунча.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300 - “Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича
Маъруза- №3
Шаҳарсозликда аҳолини жойлаштиришнинг умумдавлат тизими.

1. Ўзбекистон шаҳарларида аҳолини жойлаштиришнинг умумдавлат тизими
2. “Шаҳарсозлик концепциялари” тушунчаси.
3. Шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча.
4. Тошкент шахрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши.

Собиқ иттифоқ даврида шаҳарсозликнинг ривожланиши асосан социализм концепциялари асосида ва раҳбарият билан келишилган ҳолда

саноат завод, фабрикаларни ҳисобга олган ҳолда аҳоли тақсимлаб жойлаштирилган. Шаҳарни ташкил қилувчи омиллардан бири бу саноат ишлаб чиқариш ва аҳоли хисобланган ишчиларини фаолиятини хисобга олган холда кучириш ёки жойлаштиришлари амалга оширилган. Тўпланган аҳоли асосида эса янги турар-жойлар, хизмат кўрсатиш муассалари каби бошқа худудлари яратилган.

Аҳоли яшаш жойларини регионал жойлаштиришни саноат худуди бўйича ягона тизим ишлаб чиқариш ва махсулотни тарқатишга хўжаликда – ишлаб чиқариш тизими асосида битта қилиб мослаб қурилган бунга:

а) Саноат "ядроси"ни партия ташкилоти рахбарияти билан бошқариш бир бири билан боғлик холда мослаштирилган, ишлаб чиқариш тизимларини раҳбарият хар томонлама таъминлаб туради.

б) Индустриал саноатда ишлаб чиқаришга атрофдаги қишлоқ аҳолисини жалб қилади, транспорт билан хом-ашё билан раҳбарият таъминлайди.

в) Шахар худудий зоналарга (қисмларга) аҳолини жойлаштириш тизими ва бошқалардан иборат.

Аҳоли яшаш жойларини регионал жойлаштириш, соц яшаш, соц жойлашиш бу ягона умумдавлат дастури булган, бошидан ўйлаб қилинган бу тизим кейинчалик бўшашган холатга келди (1920-1930 йй).

Энг мухими хозирги кунда ҳам саноатни социал жойлаштириш, соц ахолини жойлаштириш, соц шаҳарсозлик назарияси ва таклифларидан фойдаланилмокда.

Мустақиллигимизнинг 19 йил даврида ахолимиз шаҳарларда яшаш шароитлари анча яхшиланди. Умумдавлат, ахолини жойлаштириш тизими ривожланиш режаси, минтакавий, махаллий ва ёппасига ички имкониятлар асосидаги режаси билан алмаштирилди. Шаҳарларда ахолини жойлаштириш индустриал тизими ўрнини бюджет ва бозор муносабатлари механизмлари асосида фойдаланишга ўтилди. Марказлашган хўжалик тарғиботларидан бозор иқтисодиётига ўтмокда. Бу тизим асосан мавжуд ички имкониятлар шароитлар асосида минтақани худудий ривожлантириш, шаҳарнинг тарихий шаклланиши асосларида ахолини жойлаштириш тизимидан иборат.

Хозирги замонда минтақавий лойиҳалашда янги усулларни ва янги статистик маълумотларни ўрганиш ва амалга ошира оладиган билимли лойихачиларни талаб қилади.

Замонавий шаҳарларни кўришда биз асосан шаҳарларнинг юқорига караб (фазовий ривожланишдан) фойдаланишимиз зарур. Янги фазовий ривожланиш статистикаси – минтақавий ривожлиниш тизими асосида ўзгаради.

Минтакавий ривожлантириш тизими жуда мураккабдир 1-чи навбатда бутун ривожланиш тизимини келажагининг ривожлантириш факторлари олинади: иктисодий-экологик ва (демографик) шаҳарнинг ўсиши каби барча омилларини ўз ичига оладиган тизим ҳисобланади.

Шаҳарсозлик талаби, Республикамизнинг барча минтакаларида ахолини жойлаштириш муамолари режалаштирилган ва лойиҳаланган хамда хаётда синаб қўлланилмокда.

2. Шахарсозлик концепцияси хакида тушунча

Шахарсозлик концепцияси хакида тушунча- шаҳар тузилиш концепцияси –бу шундай таклифки донишманднинг миясида жамланган фикр, янгилик, етакчилик ғояси уни олға суради ва шаҳарнинг аник лойиҳаси устида ишлашга ундайди.

Концепция тушунчаси–лотин сўзидан олинган бўлиб- (тушунча, тизим) етакловчи фикр, илмий, бадиий ва амалий акс этади. Баъзи бир нарсаларнинг уйлар асосидаги янги бир аник ечимининг топилиши, бунга асосан яқин термин “идея” бирор бир режани ўйлаш, фикрлаш ва чуқур ўйлаб янги бир ғоя ва таклиф бериш демакдир.

Шахарсозлик концепцияси биргина шаҳар билан чекланмасдан бутун барча факторларни кенг қамровли холда ўз ичига олади.1960-1970 йилларда шаҳарларни группа-группа ахоли тақсимланган холда жойлаштирилган бу эса ўз навбатида – Агломерация дейилади (Саноатни ва қишлок хўжалигини тўпланиши ва бир-бирига қўшилиб кетиши). Сузиб юрувчи шахарлар (1000-300м кемалар, чизиқли шахарлар).

3. Шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча

Шаҳарнинг режавий тузилиши. Қулай шаҳар муҳитини яратиш даставвал қурилаётган шаҳар учун пухта ўйлаб жой танлашга боғлиқ. Шаҳарда яшаётган одамларнинг меҳнат қилиши, турмуш ва дам олиши унинг асосий функционал мазмунини ташкил этади.

Шаҳар ҳудудида унинг функционал жиҳатдан фойдаланишга қараб қуйидаги зоналарга (қисмларга) бўлинади:

- **аҳоли яшайдиган зона:** бунда турар-жой туманлари, микрорайонлар аҳолига маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, маъмурий жамоа ташкилотлари, кўкаламзорлар, умумфойдаланадиган спорт иншоотлари, кўчалар ва майдонлар, зарарсиз бўлган айрим саноат ташкилотлари, омборхоналар, ташқи транспорт қурилмалари ва захира ҳудудлар жойлашади.
- **саноат зонаси** - бунда саноат ташкилотлари, маданий – маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари, кўчалари, майдонлар, йўллар, кўкаламзорлар жойлашади.
- **ташқи транспорт зонаси** - бунда темир йўл тармоқлари ва бекатлари, порт иншоотлари, аэродромлар, автовокзаллар, дарё ва денгиз вокзаллари жойлашади.
- **коммунал – омборхона зонаси -** бунда омборхоналар, уларга хизмат қилувчи темир йўл тармоқлари, трамвай, троллейбус ва автобус парклари, ичимлик сув иншоотлари, оқова сувлар иншоотлари, шаҳар коммунал хўжалик иншоотлари жойлашади.
- **аҳоли дам олиш зоналари** - бу алоҳида функционал зона ҳисобданади. Унинг унсурлари (элементлари) шаҳарда аҳоли яшаш жойларида, саноат зонасида ва улардан ташқарида, яъни алоҳида дам олиш зонаси сифатида жойлашади; Шаҳардан ташқарида қисқа муддатли (дам олиш кунлари) ва узоқ муддатли (таътил пайтида) дам олиш жойлари

ташкил этилади. (пансионатлар, ўқувчилар оромгоҳлари, боғдорчилик жойлари).

- **санитария –ҳимоя зонаси.** Турур-жой зоналарини саноат ташкилотлари ва транспорт қурилмаларидан ажратади. Бу кўкаламзорлар ва очиқ майдонларидан иборат.

Асосий функционал жараёнларни шаҳар ҳудудида фазовий такомиллаштириш анча мураккаб масаладир. Шаҳарнинг айрим қисмида қолган олти функционал зона бўлиб, у монофункцияли зонага айланади. Айрим қисмларда бир нечта асосий функция қўшилиб кетиб, улар полифункционал зонани ташкил этади. Шаҳарнинг жамоат маркази полифункционал зонани ташкил этади.

Илмий йўналишдаги шаҳарларда унинг асосий зоналари қаторига илмий – тадқиқот институтлари ва конструкторлик бюролари зонаси қўшилади. Курорт шаҳарларда эса курорт зонаси қўшилади. У ерда даволаш – соғломлаштириш ва улар билан боғлиқ бўлган хизмат кўрсатиш ташкилотлари (Чортоқ, Хумсон ва бошқалар) жойлашади.

4. Тошкент шахрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши

Хозирги вактда Тошкент шаҳри ахолиси **2 млн 700 минг одамни** ташкил қилади. 2015 йилга бориб бу курсатгич яна **0,5 млнга** купайиш эхтимоли бор. Шахар худуди албатта ўз навбатида шаҳар атрофига қараб ўсишини кенгайишини кўрсатади. Бу эса уз навбатида қатор муаммоларни келтириб чиқаради: транспорт муамоларини ечиш зарур бўлади, автотранспорт сони 1990 йилга нисбаттан 2 баробар ўсди. 3-халка йўлини қуриш талаб қилинади, хозирги вактда 34 км узунликка эга бўлган кичик халка йўлини камчиликлари тугатилмокда. (3 одамга 1 машина)

Тошкент шахрида барча таъмирлаш ишлари килинмокда кўкаламзорлаштириш ишлари кенгайтирилмоқда, чет-эл малакаларидан фойдаланилмоқда. Иклим шароитларимизга мос келадиган уйлар қуриш (9-12 қаватли уйлардан юкори уйлар қурмаслик чоралари ишлаб чиқилди.

Тошкент шахри атрофидаги худудлардан транспорт айлана йўллари, парк зоналар ташкиллаштириш-кўкаламзолар асосида лойихаланмокда, бу эса экологик санитария –иклимни яхшилайди.

Саволлар

1.Ўзбекистон шаҳарларида аҳолини жойлаштиришнинг умум давлат тизими

2. "Шаҳарсозлик концепциялари" тушунчаси.

3. Шаҳарнинг режавий тузилиши ҳақида тушунча

4. Тошкент шаҳрининг 2015 йилгача бўлган бош режаси тузилиши

5.Хозирги замонда минтақавий лойиҳалашда янги усулларни жорий қилиш

6.Тошкент шаҳрининг келажагдаги кутиладиган шахарсозлик курсатгичлари

7 Шаҳарнинг режавий тузилишда хисобга олинадиган курсатгичлар.

8.Агломерации тушунчасига мисоллар келтиринг

9. Соцрасселения тушунчаси ва шахарсозликда роли

10.Шаҳарларни режалаштириш қандай маълумотлар асосида амалга оширилади?

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-шаҳар қурилиши ва хужалиги йўналиши бўйича
Маъруза- №4
“Идеал шаҳарларда” Шаҳарсозлик концепциялари.

1. Утопик лойиҳалар:
2.“Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанеллы;
3.“Шаҳар-машина ” Антонио Сант-Элиа;
4.“Боғ-шахар”Э.Говарда;
5.“Индустриал шаҳар” Тони Гарнье.

Идеал шаҳарлар. Шаҳар худудини тақсимлашда атроф-муҳит ҳолатини ҳисобга олган ҳолда аҳолини социал тенг тақсимлаб жойлаштирилган шаҳарлар идеал шаҳарлар деб аталади. Идеал шаҳарнинг барча концепциясига доир масалалар, иқтисодий-сиёсий соцмаданий шароитлари, иқлим шароити ва минтақанинг урф-одатлари каби омиллар ҳисобга олган ҳолда идеал шаҳар лойиҳаланади.

Қадимда “Идеал шаҳар” биринчи бўлиб Платон билан боғлиқ даврда (эрамиздан аввал 427-342й.й.пайдо бўлган таклиф этилган элементлари Атлантида оролида бунёд этилган) бу таклиф ва мулоҳазаларни меъморчилик назарияларига асос қилиб социал утопиклар ривожлантирди.

Танилган Утопислардан Томас Мор Утопик ороли (1478 -1535),

Томмазо Компанелло (1568-1639) ва унинг “Қуёш шаҳри” ва Френсиса Бэкона (1561-1626)“Янги Атлантида”.

Шарль Фурье (1772-1837) ва **Роберт Оуэн (1771-1858)** шаҳарни эмас, мамлакат худудини етарли даражада тенг тақсимлаш таклифини олға сурди.

Клод Николя Леду (1736-1806) Француз архитектори лойхани хисоб китоблари ёзуви асосида кенг қилиб тайёрлади.

Эбенезер Говард (1850-1928й.) даврида 1902 йил йирик шаҳарларда саноат корхоналарнинг ривожланиши натижаси янги экологик муаммолар келиб чиқди ва бу муаммони ечиш учун архитектурлар ва шаҳарсозлар ўз ҳаракатларини бошлаш мақсадида “Туғри чизиқли шаҳарлар”, “Боғ шаҳар, “Соц шаҳар”, “Индустриал шаҳар” каби шаҳарсозлик концепциялари ишлаб чиқди.

Эбенезер Говард “Шаҳарларда –келажакдаги боғлар” китобида 30 минг одамга мўлжалланган шаҳар таклиф қилди.

Инженер Сориа-и Мата (1882) хаттоки Мадрид шаҳрида “Тўғри чизиқли шаҳарлар”, биринчилардан бўлиб қуришни бошлаган транспорт магистрал йўли атрофида энсиз шаҳар қурган, аҳолиси 30 минг атрофида одамга мўлжалланган.

Ле Корбузье Швецария архитектори 1956 йилда Ҳиндистонда Чандигарх шаҳрини қурди. Бразилия пойтахтини Бразилия шаҳрини жуда ҳам кенг фикрлар тасаввурлар асосида идеал шаҳар қилиб қурди.

1959 йилда Франк-Ллойд Райт 1500 м. баландлик эга бўлган 1,5 млн аҳолига мўлжалланган шаҳар **Эллис оролида қуриш** лойиҳасини тайёрлади.

Ер ости фазосидан фойдаланиш максадида архитекторлар А.Спиллахаус, Б.Шривер, инженер Б.Фуллерлар лойихаларини таклиф этди.

Жюль Верна **"сузиб юрувчи шахарлар"** раманида барча қулайликларга эга бўлган шахар ҳақида ёзилган. Америка компаниялар шу асарлар туртки бўлиб, бир неча минг кишига мўлжалланган **"сузиб юрувчи шаҳарлар"** лойиҳаларини тайёрлади.

идеал шаҳарлар, шаҳар қалъасимон (юлдузча шаклида)
утопик шаҳар (адабиётларда яратилган келтирилган идал шаҳар)
боғ –шаҳри
индустрал шаҳарлар (шаҳар –завод)
чизиқли шаҳар
булажак шаҳарлар(20 асир бошларида)
шаҳар –шакли
янги шаҳарлар

Йирик шаҳарлар тузилишининг (структурасининг) ривожланиши

Қадимий шаҳарлар ва қишлоқларнинг ўсиши секин юз берган. Уларнинг ҳудудлари одатда марказий ядро атрофида ҳалқа шаклидаги қурилиш қатламларининг юзага келиши натижасида катталашиб борган. Ўрта аср шаҳарларининг ташқи чегараси мудофа иншоотлари тизимлари билан аниқланган. Улар ичкарисидаги ҳудуд тўлганидан сўнг, унинг ташқарисидаги ҳимояланган ҳудудларда қурилиш бошланган. Янги мавзеларни вақт ўтиши билан мудофа иншоотларининг янги ҳалқаси билан ўралган. Шундай қилиб, катта шаҳарларнинг ўсиши дарахт танасининг кўндаланг кесимидаги йиллик ҳалқа чизиқларига ўхшаш бўлган. Бундай шаклда кенгайган шаҳарларга Вена (Австрия), Юрлинген (Германия) ва Москва (Россия) киради.

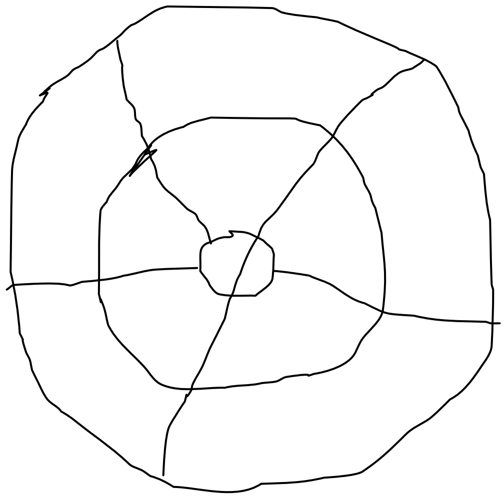

1.1. – расм. Ҳалқасимон – радиал шаклдаги шаҳар тузилиши.

Радиал – ҳалқа шаклидаги тузилишга эга бўлган шаҳарлар Марказий Осиё ҳудудидаги шаҳарларда бўлган.

Шаҳарнинг дастлаб ярим оролда жойлашиши ёки релъеф қийинчиликлари унинг бирорта бир йўналишда кўпроқ ўсишига олиб келади, бундай ўсиш кўпинча комета думини эслатади. Фин ярим оролида жойлашган Хелсинки ва Россиянинг Тюмен шаҳарлари ҳам шулар қаторига киради. Баъзан шаҳарнинг миқдорий ўсиши унинг тузилишини сифат томон ўзгаришга олиб келган. Масалан, қадимги Рус шаҳри Псков дарёнинг қуйилишида вужудга келган. Шаҳар аҳолисининг ўсиши унинг ҳудудини кенгайишига ва 1375 йили тўрт қатор ҳимоя деворлари қурилишига олиб келди. Сўнгра шаҳар Псков дарёсининг кейинги қирғогига ҳам ўтиб кетди. Псков шаҳарининг тузилиши ҳалқа шаклига ўзгариб, унда Кремл девори, Хитой девори, “Бульвар” ҳалқаси девори ва “Садовая” ҳалқаси пайдо бўлди.

Воровитск тепалигида, Москва ва Неглинная дарёлари қуйилишида вужудга келган, Москва шаҳри ҳам шундай ривожланиш йўлининг босиб ўтган. Псков шаҳри каби Москва ҳам даставвал Кремлдан тарқалувчи ҳалқали-радиал шаклидаги кўчалар бўйлаб кенгайган. Сўнгра бу тизимга Негменная дарёси кейинги қирғоғидан мавзелари қўшилади. XVI аср охирига келиб вужудга келган бутун мавзе ҳимоя девори билан ўралади. (оқ шаҳар XIXасрда Бульвар ҳалқаси). Шаҳарнинг тақасимон шакли Москва дарёсига келиб тақалади. Кремл энди Марказий ўрнини эгаллайди. Сўнгра шаҳар Москва дарёсининг кейинги қирғоғида ривожлана бошланади XIX асрда Садовая ҳалқа йўли билан уралади.

Утопик шаҳарлар утопия -бу фантастика, хаётда учрамайдиган орзулар асосидаги шаҳар лойиҳаси куринишларидан иборат. Утопик шаҳарсозлар асосан ҳаёлан тасаввур қилади фақат баландлик орзуси билан яшайди ёки инсоният тарихида биринчи **Вавилон башняси** ҳақидаги афсона утопик архитектурлар тамонидан яратилган.

“Қуёш шаҳри” Италия файласуфи Томмазо Кампанелло аҳолини социал тенглигини ҳар тамонлама қуллайдиган, ифода этадиган таклифлар беради. Шу учун шаҳарда ҳар бир киши қишлоқ хўжалик ва ҳарбий ишлар билан шуғиланишига тўғри келадиган идеал шаҳар тузиш таклифини олға суради.

“Шаҳар машина” Антонио Сант-Элиа - 20-асир бошларига келиб янги хар томонлама мужассамлашган шахарсозликнинг мукаммал лойихалари устида ишлаш концепциялари пайдо бўлди.

1914 й. Миллан шахрида Янги тенденции Кургазма (Виставка) замонавий янги шахарлар хакида **“Янги шахар, Милан-2000” очилди.** Бунда асосан Сант Элиа лойихаси умуман янгича ёндашишлар асосида қилинган лойиха эди. Бу лойихада самолет ва поездлар учун янг станция, метрополетен қурилиши учун янги бир калит булди. баланд уйлар, хар хил баландликдаги автотрассалар электростациялар архитектура элементлари ва хар хил иншоатлар бир-бири билан мужассамлиги келтирилган.

Сант Элиа ўз Маърузасида биринчилардан бўлиб янги шахарларнинг модернизация қилиш катта метрополетенлар куриш, аэропорт, темир йул, электростанция ва саноат иншоатларини куриш. метрополетен

курилишида электр ва комуникация асосий элемент хисобланади, архитектура конструкциясида асосий материал цемент ва темир хисобланиши каби масалалари хакида Маърузасида такидлаган. Ҳамда келтирилган жадвал ва графикларида бир қанча иншоотларнинг бир-бири билан чамбарчас боғланганлиги шахар мухитини тушунган холда килинганлиги авторнинг лойихасида ўз аксини топган.
Баланд иморатлар устига хар хил лозингларга реклама ленталари куйиш каби мосламалар билан безатилган экранлар келтирилган эди .

1920 йил Сант Элиа архитектура чизмалари халқаро "Стил" журналида, Германиянинг "Штурм" журналида кенг оммага эълон қилинди. Сант Элиа ғоялари асосида Утопик шахарсозлар тамонида Ле Корбюзье 3 млн кишилик шахар (1923й). Урбанистик лойиха, Баланд бинолар шахри (1924), каби ғоялар илгшари сурилди.

2-жахон уришидан кейин Француз архитектури Ж.Кандилис бутун дунёда 2 йуналишни битта аспектда яъни шахарсозлик ва архитектура асосида ривожлантириш таклифини берди. Бутун европада ёппасига микрорайон ва массивлар куриш оммовий тус олди.
"Янги шахарлар таклифлари (идеалари)"60-70 йилларда Парижда Дефансномли эксперментал шахар курилди баланд зич урбанизациялашган шахар бунед этилди.

Шахар-бог Э.Говарда.

Шахар–боғ – шахарсозлик концепциясига 20 аср бошларида кириб келди. Англия утопислари тамонидан бу таклиф 1898 й. биринчи "Булажак-боғ шахари" номли китоб шаклида чиққан **(Эбензером Говард)** 32000 киши мулжалланган шахарбулиб ёнидаги йулдош шахарлар ахолиси билан биргаликда 250минг кишига мулжалланган шахар.

Шахарнинг марказида парк атрофида ахоли яшаш зонаси, паст каватли бинолар дала хавлилари шаклидаги уйлар курилган, хизмат курсатиш оралик мософаси 1км дан ошмайди.

Иккинчи жахон уришидан кейин Англия давлатининг пойтахти Лондон шахри атрофида 1млн ахолига мулжалланган 18та янги шахар лойихаланиб куриш режалаштирилган эди.
Бог- шахарлар 20 асирнинг иккинчи яримида жуда ананавий тусга кирди Росияда Барнаулда, Ростов-на –Донда, Красний город-сад курилди.
Белгияда Район-сад Ле-Ложи Брюссел комунаси.Германия.
Испаниянинг Барселонда парклар курилди.
20 асрнинг 2чи яримига келиб бог шахарлар ананавий тусинийукотди. Шахар четида куриш богларни дала хавлиси шаклидаги курилишлар кескин тус олди.

"Индустриал шахар" Тони Гарнье

Индустриал шахар консепциясини француз шахарсози Тони Гарнье (1869-1948й.) яратган.бунда асосий муаммо шахарнинг усиши ва саноат корхоналарининг ифлослантириши.
Гарнье 1917 йил индустриал шахар номли катта мехнатини босиб чиқарди. 35 минг кишига мулжалланган шахар хакида эди. Бу унча катта булмаган шахарда барча саноат комплекси, уй печлар, судокурилиши, автомобиль,

авиация, к\хмашиналари ишлаб чиқарадиган заводлар ва хизмат курсатиш обектлари курилган.
Гарнье 1917 йил францияниг жанубий-шаркий кисмида 4 та функционал зонага бўлиб: яшаш зонаси, саноат, маданий –хизмат курсатиш ва қ\х хаёти фаолияти билан боғлик бўлган транспорт тармоклар билан чамбарчас боглиқ холда табий ландшафтни саклаш-ер релифи, куёш,хаво ва сувни мумкин кадар кулай фойдаланиш масалараиндан фойдаланилган шахар курилди.
Асосий курилиш материаллари бу темирбетон булиши зарур.

Саволлар

1. Утопик лойиҳалар:
2.“Қуёшли шаҳар” Томазо Кампанеллы хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
3.“Шаҳар-машина”Антонио Сант-Элиа хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
4.“Боғ-шахар”Э.Говарда хакида тушунчалар бошқа шахарлардан фарқи ва афзаллиги;
5.“Индустриал шаҳар” Тони Гарнье хакида тушунчалар бошқа шахарлардан афзаллиги.
6. Идеал шаҳар нима?
7. хаёлпарас шахарсозлар хақида тушунчалар ва уларнинг барча турлари
8.Сузиб юрувчи шахарлар хакида тушунча

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-шаҳар қурилиши ва хужалиги йўналиши бўйича
Маъруза- №5
Шаҳарсозлик назарияси

1. Кириш
2. Шаҳарсозлик динополис (бир чизикли текис ривожланган шахарлар - мегополис дейилади) (экуменалполис) Конистантиноса Доксиадиса назарияси
3. Шаҳарсозлик Концепцияларида Метаболизма Кендзо Танге назарияси
4. Амерка шахарсозлик назарияси

Шахарсозлик назарияси–бу амалиётда шахар ахолиси турар жойларини ва режалаштиришдан иборат бўлиб, яъни социал иктисодий, соц техника, бадий –меъморий, хамда санитария гегиник каби муамоларни уз ичига олган мураккаб мажмуадан, системадан иборат.

1950 йилларга келиб бўлажак шахарлари хакида куплаб ўзига хос шахарсозлик фантазиялари яратилди.
Шахарларнинг соц гегиник , соц экологик, соц техник космик карабил, метал каркас асосларидаги шахарлар яратиш хакида гоялар пайдо бўлди.

1.Ниҳоят Грек шаҳарсозлик Урбанистик назариячиси Конистантиноса Доксиадисанинг фантазияси олга сурилди. Машҳур грек урбанисти К.Доксиадиса “одам шаҳарларда мағлубиятга учрайди, агарда шаҳар

муаммосига янгича ёндашиш йўллари топилмаса, унда бизни ҳалокат кутмоқда. Архитекторлар, жуғрофиячилар, иқтисодчилар, демографлар ва бошқа кўп фан намояндалари катта шаҳарлар ва урбанизм муаммолари билан шуғулланмоқдалар, ҳамма битта оқимга ташланмасдилар, фақат қирғоқнинг турли қисмларидан" - деган эди.

К.Доксиадиса 1974 йил биринчи бўлиб инсон ва табиат ўртасида муаммолар асосида экологимя фанидан "экологик тенгликнинг долзарблиги" маколасини ёзди. Шахар худудини 1 та зонага ажратиб 80% табий мухитга кукаламзорларга, 10% Қишлоқ хўжалигигава ўрбанизациясаноатини ривожлантиришга ажратган.

Бу назария асосан 4 та хил йуналишида бўлиб:

1.Бир йўналиш бўйича ривожланиш (динополис)

2.Хар тамонга бир хил ривожланиш (динометрополис)

3.Гигант шахарлар (динамегополис)

4.Шахарсозлик хакидаги фанлар ва Статистик маълумотлар асосида ривожлантириш. (экуменалполис) (динамегополис)

Экологик адабиётларда **"агломерация"** сўзи саноат корхоналарининг бир жойда тўпланиши ҳудудий қўшилиб кетишини билдиради. Маълум маънода бу сўз аҳоли яшаш жойларининг тўпланиши ва қўшилиб кетиши орқали шаклланган ва тузилиши жиҳатдан турлича бўлган бирлашмаларни ташкил этишига ҳам таалуқлидир. Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши ва тўпланиши таъсири остида агломерацияларнинг бир–бирларига яқинлашуви ва қўшилиб кетиши "мегаполис" ларнинг шаклланишига олиб келади. Мегаполис кенг ҳудудларини қамраб олувчи урбанизациялашган зоналардир. АҚШда Атлантика океани соҳили бўйлаб Бостон ва Вашингтон оралиғида магаполис вужудга келган. Буюк кўллар ҳудудида - Чикаго ва Питтербург оралиғида, Калифонияда – Сан-Диего ва Сан – Франсиско оралиғида, Англияда (Ливерпул Лондон), Японияда (Токио - Осако) вужудга келган.

Тошкент агломерацияси (Тошкент, Чирчиқ, Янгийўл) нинг аҳолиси 2,9 млн кишини ташкил этади. Фарғона агломерацияси (Фарғона, марғилон, Кегайли) нинг аҳолиси 360 минг кишини ташкил этади. Дунёда 66 та мегаполислар мавжуд бўлиб, уларнинг умумий аҳолиси 1,4 миллиард кишини ташкил этади. 2000 йилга келиб мегаполиялар сони 160 тани ташкил этиб, уларда дунё аҳолисининг 40-50% истиқомат қилмоқда.

Катта шаҳарлар ва катта **агломерациялар** (шахар ва кишлокларнинг қўшилиб яқинлашиши) муҳим камчиликлари маълум, булар қуйидагилардан иборат:

- муҳандисона жиҳозлашнинг қимматлашуви;
- транспорт муаммоларининг қимматлашуви;
- атроф – муҳитнинг ифлосланиши;
- катта шаҳарлар аҳолисининг табиатдан узоқлашуви ва бошқалар.

Француз шаҳарсозлигида ва илмий манбаларда "Француз сахроси" деган тушунча мавжуд. Бу бутун мамлакат ҳаётий кунининг Париж **агломерациясига жалб** этишни билдирада. Шунга қарамасдан бирликда улкан иқтисодий, илмий ва интеллектуал потенциал яратувчи катта

қисмининг бир жойда тўплашнинг самараси жуда улкан бўлиб, уларнинг ўсишини рағбатлантиради.

Шундай қилиб, катта шаҳарлар ва шаҳарлар агломерацияларининг ривожланишида уларнинг манбаларидан фойдаланиш, ҳамда камчиликларини камайтириш мумкин. Бу масалаларни ҳал қилишдан олдин "Ҳақиқатда ҳам XX аср катта шаҳарлари ўтмиш шаҳарларига нисбатан яшаш учун ноқулайроқми?" деган саволни таҳлил қилиш ўринлидир. Тарихий манбалар транспорт, шовқин, атроф – муҳит ифлосланиши каби муаммолар ўтмишда ҳам мавжуд бўлгандигидан гувоҳлик беради.

Масалан: **Қиролича Елизавета** даврида Лондонда тошкўмир ёқиш таъқиқланган, бунинг учун жазолашган. Бундан шу нарса кўринадики, транспорт ва экология муаммолари фақатгина шаҳар катталашувигагина боғлиқ бўлмасдан, балки уларни ҳал қилиш учун жамиятда мавжуд бўлган ижтимоий, иқтисодий, техник ва технологик воситаларга ҳам боғлиқ экан.

Урбанизация - бу ишлаб чиқариш асосида кўчаларнинг ривожланиши ва тўпланиши, ижтимоий алоқалар шакллари, шаҳар турмуш тарихининг аҳоли яшаш жойларининг барча тармоқларига ёйилиши билан боғлиқ бўлган кўпқиррали, кенг (яъни бутун дунёни қамраб олган) ижтимоий – иқтисодий жараён. Бу сўзнинг бирорта тор тушунчалари, яъни шаҳарларнинг ҳам шаҳар аҳолисининг ўсиши, умум аҳоли сонида шаҳар аҳолиси саломатлигининг ортиши ва ҳоказо, уни тавфсифлаш учун етарли эмасдир. Шаҳар сонининг ва шаҳар аҳолисининг ортиши шаҳар аҳолиси салмоғининг камайишида ҳам юз бериши мумкин. Мамлакат ёки регион уларнинг урбанизациялашиш даражасига қарама – қарши қўйилиши мумкин, яъни бутун аҳоли яшаш тизимида шаҳар аҳолисининг салмоғи ошганоиги, лекин урбанизациялашиши даражаси юқори бўлиши, ривожланаётган мамлакатларда эса, аксинча шаҳар аҳолисининг даражаси паст бўлиши мумкин.

3. Шаҳарсозлик Концепциялари Метаболизм Кендзо Танге назарияси

Табиий организмнинг атроф-мухит билан модда алмашинуви хақидаги янги фан эколгия тушунчаларини биринчи бўлиб шахарсозликка тадбиқ этган япон архитектури **Кендзо Танге** баланд иморатлар устида дарахтлар ўтқазиш ва устириш усулларини қуллаган.бу ўсул 1960 йилларда дунёга "Токио -60" лойиҳаси тозалаш утопияси билан танилди 1980 йил оммавий кенг тарқалди. Токио шахрида сув хавзваларида суний ороллар ва парклар қурила бошлади бу эса шахарларни ривожланишига янгича ёндашиш даври бошланди.

4. Амерка шахарсозлик назарияси Канурбация (лотин сўздан олинган – соп-бирга ва урвс -шахар) шахар агломерациянинг ярим марказлашган усули бўлиб бир канча катта –кичик ядроларнинг сифатида шахарсозлик агломерациясининг синоними бўлиб Ерик шахарлар ичида алохида группаларини ташкил қилади. (метро, вокзал, яшаш массиви, аэропортлар**)** бунга Германия, Белгия, Нидерландия давлатларида кенг тарқалган.

Демак, бундан маълум бўлдики шахарсозлик тарихи назариясининг ривожланиши турли давлат назариячилари олимлари тамонидан бойитилган ва қадимдан инсон ва табиат орлиғида чамбарчас боғлиқликлар шахарсозликда биринчи уринда турганлигидан далолат беради.

Саволлар

1.Шаҳарсозлик назариялари хакида умумий тушунчалари

2. Шаҳарсозлик динополис (бир чизикли текис ривожланган шахарлар - мегополис дейилади) (экуменалполис) Конистантиноса Доксиадиса назарияси

3. Шаҳарсозлик Концепцияларида Метаболизма Кендзо Танге назарияси

4. Амерка шахарсозлик назарияси нималардан иборат

5. Агломерация сузига тушунча ва мисоллар келтиринг.

6. Урбанистик назариясининг асосчилари ва келиб чиқиш тарихи.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ

5340300-шаҳар қурилиши ва хужалиги йўналиши бўйича

Маъруза- №6

Россияда Миллий Шаҳарсозлик ғоялари

1.Социал-шахарсозлик асослари

2.Шахарсозлик ва хуқуқ; шахарсозлик ва хукмат; шахарсозлик ва жамият каби консепциялари тушунчалари.

3. Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши.

4. Бутун шахарсозлик системасининг ривожлантириш йўллари.

1. Бугунги кунда Росия шахарсозлик гояларини илмий асосланган ишланмалари асосида шахарсозликнингт иқтисодий, социал куп укладли усуллвари ишлаб чиқилмокда.

Ўз навбатида шахарларнинг бир бирига боғлик мажмуаларни ягона килиб бирлаштиради ва шахарнинг кел ажакдаги социал ривожланиши аниқлаб беради. бу ғояларни куллашдан максадшахарнинг келажакда ривожлаиш йули ва уларнинг фаолиятини аниқлашдан иборат.бу гоялар Россия федрациясида стратегик ахамият максадида:- ахолини шахарга купроқ кўчиб келишини қўллаб қувватлаш (расселания) сиёсатида фодаланилмоқда.

2. Шахарсозлик ва хукук; шахарсозлик ва хукумат: шахарсозлик ва жамият каби 3та бир-бирига боглик бўлган концепциялар асосида тайанган холда шахарсозлик ривожлантирилади.

Бозар иктисоди шароитида шахарнинг иктисодий мустахкамлигини саклаб қолиш, социал кенгайтириш ва ижтимоий ривожлантиришга йуналтириш зарур. Биринчи навбатда шахс ва жамият фикирини демакратик тамойилларни конун ва бошқарув асосида олиб бориш зарур.

Демакратик бошқариш - бу шахар тизимини туғри бошқариш хисобланади.

Ижтимоий баҳолаш – (соц. расселения) ахолини кучиб келиши ва жойлаштириш ва жиноятлар, касалликлар, каби муаммоларни ечишда ижтимоий ва соц. Шахарсозлик усуллари кенг фойдаланилади.

Шахарсозликнинг асосий вазифаси шахар ахолисини хар тамонлама минтаритини кутариш ва обруйини конунлар асосида химоя килишдан иборат.

Концепциянинг асосий вазифаси - Шахарсозлик таркибидаги барча фаолиятларни тўғри ташкиллаштиришдан иборат.

Россияда концепция , ягона социал, иқтисодий, қонуний ва бошқаришни ташкиллаштиришнинг янги шахарсозлик алгоритими хисобланади.

Хукумат ва шахарсозлик бошқариши бу бир –бирига боғлиқ холда куп йиллик тажриба асосида бажариладиган ва келажакда ўз натижасини берадиган шахарнинг шакли хисобланади.

Хукумат ва шахарнинг умумийлиги ; шахарсозликни хукумат таркибида конуний ривожланишини мустахкамлайди (РосФед 1998йил).

Шахарни демакратик кону н асосида бошкаришда Шахар лойихасини ривожлантириши хукуматнинг ўз кулида янгиликасосида, илмий назарий амалицй курсатмалар асосида шахарсозликда фаолияти ни олиб бориш зарур.

3.Шахарсозлик гоялари: шахарсозликнинг келажакда ривожланишини белгилашда илмий асослар, социал марфологик ривожланишнинг меъморий шаклига иктисодий , экологик, эстетик ва маданий каби муаммолар хисобга олган холда шахарнинг режаси шакли яратилади **(шахар режаси 25-30 йилга мулжалланган).** Шу фикир ва таклифлар маълумотлар асосида курилган шахарсозлик сиёсати куп йилларга хизмат қилади.

4. Шахарсозлик системасини ривожлантириш йулларида янги шахарсозлик концепция ва ғояларини таклиф этади:

1.Ерик шахарларда (агломерации) ахолини кучиб келишини ривожлантириш сиёсати

2.функционал зоналар бўйича шахарни лойихасини тузиш жойлаштириш.

3.шахар атрофидаги очиқ майдонларда –қурилиш қилиш.

4. шахарнин маълум бир худдуларида реконструкция ишларини олиб бориш.

5.тарихий маданий ва мемориал ёдгорликларни кайта тамирлаш ва саклаб қолиш.

6.шахар худудини комплекс соғломлаштириш.

7.Янги техника ва технологияларни шахарсозликка тадбик этиш.

Куп тармоқли майиший хизмат курсатиш биноларини, ерик бинолар қуриш, ва ер ости фазосидан фойдаланиш.

XXI-асрнинг 1960-70 йилларида биноларни қайта қуриш ишларини амалга ошириш, янги замонавий уйлар қуриш,эколгик эстетик холатларини хисобга олиб қуриш режалари шахарсозликнинг Демакратик масалардан бири бўлиб хисобланади.

Саволлар

1 Миллий Шаҳарсозлик ғоялари хақида умумий тушунча

2.Социал-шахарсозлик асослариниг яратилиш

3. Шахарсозлик ва хуқуқ; шахарсозлик ва хукмат; шахарсозлик ва жамият каби консепциялари тушунчаларига изохлар беринг.

4. Шахарсозлик фаолиятида концепция системаси тузилиши.
5. Бутун шахарсозлик системасининг ривожлантириш йўллари тарихи.
6. шахарсозликнинг келажакда ривожланишини белгилашда илмий асослари 7.социал марфологик ривожланишнинг меъморий шакли. иктисодий , экологик, эстетик ва маданий каби муаммолар
8 Шахарларнинг бош режаси шакли яратишда хисобга олинадиган факторалар.
9 шахар бош режаси канча муддатларга мулжалланилади.
10. Шахарсозлик системасини ривожлантириш йулларида
11.Ерик шахарларда (агломерации) ахолини кучиб келишини ривожлантириш сиёсати
12.функционал зоналар бўйича шахарни лойихасини тузиш ва жойлаштириш принциплари.
13.шахар атрофидаги очиқ майдонларда –қандай қурилиш қилинади.
14. шахар худдуларида реконструкция ишларини олиб бориш хакида тушунча.
15.тарихий, маданий, архитектура ёдгорликларни қайта тамирлаш сақлаб қолиш усулари.
16.шахар худудини комплекс соғломлаштириш деганда нимани тушунасиз.
17.Янги техника ва технологияларни шахарсозликка тадбик этиш тушунчаси нима.
18.Шахарсозликда ер ости фазосидан фойдаланиш дегани нима.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-шаҳар қурилиши ва хужалиги йўналиши бўйича
Маъруза- №7

Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар ва уларни шахарсозлик-меъморчилик мажмуалари асосида ечиш.

1.Ўзбекистонда долзарб экологик ва энергетик муаммолар
2. Ўзбекистон ахолисининг кўпайиш холатига изох бериш
3 Планета ахолисининг кўпайиш холатига изох бериш
4.Минтакада сув-энергитека муаммолари
5. Минтакада сув-энергитека муаммоларини ечиш йуллари
6. Шахарнинг шакилланишда ахолини сониниг ўсиши ва купайишида биосфера билан хажахатлик принциплари.

Бугунги куннинг долзарб экологик ва энергетик муаммолар ва уларни шахарсозлик-меъморчилик мажмуалари асосида ечиш. Бу Ўрта Осиё минтакасини назарда тутган холда айниқса Ўзбекистон шароитидан келиб чиққан ҳолда эътибор қаратишимиз зарур.

1.Ўзбекистонда долзарб экологик ва энергетик муаммолар

2009 йил 28 апрель Алмата шахрида Арол қутқариш Халқаро фонди давлат рахабарлари билан ўзора учрашув бўлиб ўтди. Унда хурматли президентимиз И.А.Каримов ўз докладларида Арол денгизининг қуриб бораётганлигини бу эса дунёда энг катта фалокат эканлигини такидлади хамда охирги 50 йил ичида Орол денгизи қисқаган худуд яъни куриган сув

майдони 4 мартага, сув микдори хажми 10 мартага ва туз миқдори бир қанчага кутарилди.
Атрофидаг шахарлар Казахистон рес. Кизил-Орда вилояти, туркменистоннинг Дашховуз вилояти, ҚҚАРес, Хоразм, Навоий, Бухара вилоятлар ва бўтун Ўрта Осиё минтақаси хавф остида турибди.
Орол денгизи таъсирида асосий сув захираларимиз бўлган Памир ва Тянь-Шань доимий музликларимиз хам камайиб бормоқда.
Бугунги кунда Орол денгизининг куриш ва таъсири бутун дунёда экологик-иқлим, иқтисодий – социал ва аҳолини купайиши каби голабал муаммолардан бири бўлиб қолди.

2. Ўзбекистонда ахолининг кўпайиш холатига изоҳ бериш.

2009 йил 1- январ маълумотларига асосан 27,5 млн одам яшамоқда. Ахолининг ўртача зичлиги 52,4 одам км^2 га тўғри келади.Ахоли асосан тоғли ва тоғ олди , чул зоналарда жойлашган. Чул зоналарда ахолини жойлашиш зичлиги жуда кам. ҚҚАРес.-8,1, Навоий-6,5 одам хар км^2.
Андижон вилояти -452,1 одам км^2 га тўғри келган, Союз даврида Андижон области ахолисининг зичлиги бўуича 5 республикада биринчи уринда турган.Бу курсатги хаттоки Москва вилоятида -334,5 км 2 ни ташкил қилган. Андижон вилояти Ўзбекистон вилоятининг 1% ери майдонини ташкил қилсада лекин Ўзбекистон Рес.ахолисининг 9% ушбу вилоятда яшайди. Тошкен вилоятида ахолиси - 279,3км^2 одам бу эса колган вилоятларга нисбатдан 6 марта куп. Албатта завод фабрикалар жойлшаганлиги хисобиг катта бўлиб Тошкент шахри Ўрта Осиёда ягона Ерик шахарлардан хисобланади.
Ўзбекистон 2015 йилда кутилаётган ахолиси сони 38 млн кишига етади.
Қишлоқ ахолиси сони асосан -63 %, шахар ахолиси 37 % етади.
Ериклашган шахарлар хисобига Самарқанд-365минг, Наманган-362,3, Андижон-319,9, Бухара-238,2, Нукус-191,2, Қарши-190,0, Фарғона-182,3 .
Ахоли ўртасида мехнатга лойиқлиги 39%,мехнат ёшидагилар-54%, Катталар орасида мехнатга лойиқлиги 7% ташкил қилади.
Миграция жараёнлари (Аҳолининг кўчиш жараёнлари). Миграция жараёнлари ҳозирги кунда жуда мураккаблашган. Миграция оқимларини меҳнат ресурсларига талаб жойларга (Мирзачўл, Жиззах) йўналтиришнинг иложи ҳар доим бўлмаган. Шу билан бир қаторда миграцларнинг кўпчилик қисми меҳнат ресурслари билан нисбатан таъминланган туманларга интилиши кузатилган.

Меҳнат ресурсларининг оқувчанлиги одамларнинг оммавий мақсадга номувофиқ миграциялари, борган жойларида ўрната олмаганликларидан кейин у жойларни ташлаб кетишлиги, уларнинг ўрнига мигрантларнинг яна янги гуруҳларнинг келиши “миграция беланчаги” деган ном олган.

3. Планета ахолисининг кўпайиш холатига изох бериш

XX асрда инсонлар планетаси катта шаҳарлар планетасига айланди. Шаҳарлар аҳолисининг айниқса катта шаҳарлар аҳолисининг усиши кейинги ўн йилларда ниҳоятда тезлашиб бормоқда. Ер шари аҳолиси умумий устини жадалашган бир неча марта тез юз бермоқда.
2009 йилга келиб шаҳар аҳолиси сонинг салмоғи:

Америкада - 80% Шимолий Америкада - 83%
Европада - 80% Австралия ва Оксонияда - 01%
Осиёда - 50% Жануби Осиёда - 50% Африка - 40% ташкил этганлигини илмий мтатистик маълумотлар кўрсатмоқда.
1900 йили дунёда 10 та миллионер шаҳарлар бўлна бўлса. 1975 йилга келиб – 175 та, 2008 йилда эса улариннг сони 400 дан ортиқ ва уларда ер юзи аҳолисининг 25 млрд. яшаши кутилмоқда.

1900 йилда ер юзида аҳолиси 10 млн.дан ортиқ бўлган шаҳарлар бўлмаган эди, ҳозирги кунда уларнинг сони 17 та. 2008 йилга келиб эса уларнинг сони бир нечта ўнта ни ташкил этмоқда.

БМТ маълумотларига кўра 1985 йилда Токиода – 25,2мин, Нью – Йоркда – 18,8 млн (2000 йилда – 22,6 млн), Мехикода – 17,9 млн (2000 йилда 31 мил), Сан -Паулода – 16,8 млн (2000 йилда 25,2 млн), Шанхайда – 14,3 млн (2000 йилда 22,7 млн), Лос Анжелесда - 13,7 млн, Калкуттада - 12,1 млн, Бомбейда – 12,1 млн, Пекинда – 12 млн, Осакада – 11,8 млн, Буенес Айресда – 11,7 млн, Қоҳирада – 10 млн, Москвада – 9 млн аҳоли яшайди. Собиқ совет иттифоқида 1926-1938 йиллар давомида шаҳар аҳолиси 162 млн кишига кўпаяди, булардан 57 млн.ни табиий ўсиш ҳисобига, 105 млндан ортиғи эса қишлоқлардан шаҳарларга кўчиб ўтганлар.

Европа миллатларининг ҳудуди ва аҳолисининг сони

№	Мамалакатнинг номи	Ҳудуди, км^2	Аҳолисини сони млн.киши (1996йил)
1	Буюк Британия	244100	57,0
2	Испания	304700	38,9
3	Италия	301200	57,3
4	Франция	501600	55,7
5	Швецария	41300	8,5
6	Швеция	450000	3,4

Демографик омиллар. Шаҳарлар ва аҳоли жойлашиши лойиҳалари учун демографик жараёнларнинг келажакда қандай бўлиши ҳақидаги кутилаётган маълумотлар муҳим омиллардан ҳисобланади.

XXасрда ер юзида аҳолининг ўсиши жуда тезлаши:
1950 йил – 2527 млн.киши
1960 йил – 3060 млн.киши
1970 йил – 3728 млн.киши
1930 йил – 4417 млн.киши
1990 йил – 5242 млн.киши
2000 йил – 6119 млн.киши

Шундай қилиб, ер юзи аҳолиси биринчи миллиардга 50000 йил давомида етган бўлса, иккинчи миллиардга – 130 йилда (1930 йил), учинчи миллиардга – 30 йилда (1960 йил), тўртинчи миллиардга – 15 йилда

(1975 й), бешинчи миллиардга 12 йилда (1987 й), олтинчи миллиардга -11 йилда (1993 й) етди.

1980 йилларнинг бошларида Ер юзида аҳоли ўсиши суръати жуда тезлашиб кетди: бир кунда 21 минг кишига, бир йилда эса 72 млн. кишига кўпаяди. Аҳоли сонининг бундай тез ўсиши суръати "Демографик жорийлаш" номини олди.

Ҳозирги кунда ривожланган мамалакатларда янги жараён ривожланмоқда - аҳоли сони ўсишнинг секунлашуви (туғилишнинг камайиши, ўлимнинг камайиши). Бу жараён "демографик киш" номини олган.

Аҳолининг табиий ўсиши

Мамлакатлар	Йиллар					
	1940	1950	1960	1970	1980	1988
Россия	12,4	16,8	15,8	5,9	4,9	5,3
Эстония	0,9	4	6,1	4,7	2,7	4,1
Узбекистан	20,6	22,1	33,8	28,1	26,4	28,3

Аҳоли жойлашишининг гуруҳли тизими. - бу бир – бирлари билан ривожланган ҳудудий ишлаб чиқариш алоқалари, умумий муҳандислик инфраструктураси, ижтимоий – маданий хизмат кўрсатиш марказлариинг яхлит тури билан бирлашган турли катталикдаги халқ хўжалиги соҳасидаги шаҳар ва қишлоқ аҳоли яшаш жойларининг мажмуасидир. Аҳоли жойлашишини гуруҳли тизими йирик ва энг йирик, ҳамда туманлараро ва вилоят марказлари функцияларини бажарувчи ўрта ва катта шаҳарлар таъсири зонасида шаклланади.

Аҳоли жойлашишининг гуруҳли тизимида уларнинг марказигача транспортда етиб бориш вақти 1,5 – 2 соатни ташкил этади. Марказ шаҳарнинг катталигига қараб аҳоли жойлашишнинг гуруҳли тизимининг учта турини фарқлашади:

- йирик – марказ шаҳар аҳолиси 500 минг киши:
- ўртача – марказ шаҳар аҳолиси 100-500 минг киши:
- кичик – марказ шаҳар аҳолиси 50-100 минг киши.

Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;

кичик шаҳар – 50 минггача.

4.Минтакада сув-энергитека муаммолари

Ўзбекистон, Қазоғистон ва Туркманистон минтакасида қишлоқ хўжалиги ва бошқа иқтисодий йўнлишларида сув-энергитикага муаммоларига мухтож Тожикистон ва қирғизистон эса ГЭС қуриш билан авора. Орол денгизининг тўлдириб турувчи бу асосан Тожикистон ва Қирғизистон

хисобланади 88%, сув ресурсларининг 85 % ни Ўзбекистон, Қазоқистон ва Туркманистон олади.
Тожикистондаги биргина ГЭС нинг 527 млрд кВт/соат. йил тенг бу бутун минтакдаги 5 рес.нинг талаб қиладиган энергиядан 3 марта куп. Бу энергия асосан афғонистонга ва Покистонга, Қирғизистон эса қишки вақтда шмолий Қазоғистонга, Россиянинг жанубий ўлкаларига арзон нархларда сотиш режалаштирилмоқда.

5. Минтакада сув-энергитека муаммоларини ечиш йўллари

Қирғизитондаги Тохтогул сув омбори қиш вақти 8,5 млрд м3 ва шартнома бўйича яна қўшимча 3,5 млрд.м3 сувни Норин ва сирдарёлар орқали Ўзбекистон ва Қазоғистонга юборади бу эса млн лаб сум зар келтирмоқда охирги 16 йилда умуий зарар 40 млн долларни ташкил қилди.
Тожикистон ҳозирги кунда тезлик билан Рагун ГЭС ларини қурмоқда, Сангтуда-2 , 2009 йил май ойида Сангтуда-1 ГЭС бугунгача топширилиши керак эди, Сангтуда-2 ГЭС 2011 йил тўлиқ ишга тушади.

Амударё, Сирдарё ва Зарафшон дарёларида бу ГЭСларнинг ишга тушиши билан минтақада сув танқислиги бошланади.

ГЭС Ўзбекистон Республикаси президенти 2009 йил 23 январда Россия президенти билан учрашувда хам Минтақада сув танқислигин бартараф этиш масаласини уртага ташлади.
Ҳозирги кунда Тожикистонда Кайракум сувомборида 3,5млиард куб сув бор.
Бу эса Ўзбекистонда 300 минг га ерни, Қазоқистонда 80 минг га шоли майдонни суғоришга етади. Тожикистонда Кайракум сувомборини тамирлаш ва қирғоқларини тамиралш учун Қазоғистон 250 минг доллар, Ўзбекистон 205 минг доллар ажратилди.
2009 йил 25 апрелда бутун дунё банки президенти РОберт Зеллик айнан Тожикистонда Рогун ГЭСини куриб чиқиш масаласини ўз экспертлари шуғилланишини айтди.Келишилган холда давлатлар орасида бир қанча кичик сув омборлари асосида Рогун ГЭСини қуриш мумкин шундагина ортиқча сувларни ўзбекистонга чиқарса бўлади.

6. Шахарнинг шаклланишда ахолини сониниг ўсиши ва купайишида биосфера билан хажахатлик принциплари.

Ахолини сонинг ўсиши ва купайишида биосфера, табиат ва инсон орасидаги боғлиқлик ҳамжахаликт бўлиши зарур.
Асосий ғояамиз асосан қишлоқ ва шахар орасидаги яқинлашиш (мегополиса) да табиат ва инсон орасида табиатни асраш .
Ахоли яшаш потенциалини ошириш учун иновацион технологияларни қуллашимиз зарур.

Хар хил экологик тоза, ифлослаш миқдори кам, қаттиқ чиқинди, каби ёқилги манбаларини камайтириш технологияларини ишлаб ччиқариш зарур.

Канализация чиқиндилар ер майдонларидан бошқа технологиялар асосида тозалаш йулларини ишлаб чиқиш.

Кичик ахоли яшаш жойларида мазут урнига кумир ва арзон мазут материалларидан фойдаланиш

Комунал хўжаликларда иссиқликни 40-45% эмас балки 8% га махаллий усуллар асосида камайтириш йўлларини қўллаш зарур.

Қилинаётган барча чора-тадбирлардан мақсадимиз фақат жамиятимизда Ватанимизда сув ва энергитека танқислиги муаммоларини бартараф этишдан иборат.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ

5340300-шаҳар қурилиши ва хўжалиги йўналиши бўйича

Маъруза- №8

Шаҳар ва қишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш ва социал интеграция йўллари.

1. XXI асрнинг янги технологияларини - меъморчилик - шахарсозлик мухитида қўллашнинг янги имкониятлари ташкиллаштириш.
2. Шаҳарсозликда муҳандислик инфратузилмаси.
3.Шахарнинг мухандислик комуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш консепцияси.
4.Шаҳарсозлик тизимини ўзгартирувчи омиллардан бири бу аҳоли билан таминланиши, аҳолининг умумийлиги ҳисобланади.

Шаҳар ва қишлоқларни янги усуллар асосида шакллантириш ва социал интеграция йўлларида амалга ошириладиган ишлардан келиб чиқиб, шаҳар Архитектурасида ахоли яшаша пунктларини жойлаштириш анча мураккаб холатга келиб қолганини кўришимиз мумкин. Шаҳар худудидаги уйлар ораликларига кўшимча уйлар қуриш умуман мумкин эмас холатга келиб қолганини кўришимиз мумкин.

Бу муаммоларнинг ечиш учун шахар ва кишлоқларнинг ахолини яшаш учун янгидан шакиллантиришимиз зарур.

Парадигма (грекча сўздан олинган бўлиб Paradeigma-мисол, намуна) хар тамоналама аниқ тасаввурларга эга бўлган қандай терминлардан иборатлиги, бахоланган ва илмий асосланган ёғиндисидан иборат бўлган қурилма.

Фундаментал илмий ахамиятга эга бўлган қурилма системаси.

XXI асрнинг янги технологияларини- меъморчил- шахарсозлик мухитида қўллашнинг янги имкониятлари ташкиллаштиришда фалокат ёқасидан олиб чиқиб кетиш максадида ва архитектурани ривожлантиришимиз учун янги жахон амалиётидаги ва миллий меъморчилик ғояларини илгари сўришимиз зарур.

2010-2030 йй.янги технологиялар натижалари албатта кўринади бино ва иншооатларнинг органик ва биогенних тузилиши, бино конструкциялар ва меъморчилик материалларда нанотехнологияларни боғлаш орқали куллашни ривожлантириш зарур.

2010-2030 й.й. бино иншоатларнинг краска таркибига тозалаш қоришмаларини қуллаш, қурилиш метериалларнинг ва турли антитеррор холатларга чидамлилигини ва мустахкамлигини ошириш.

2015-2030й.й. аҳоли талаб ва эҳтиёжларин қондириш мақсадида ҳамда нано технологияларни қўллаш асосида нанотрубаларни юк кутармайдиган деворларда яъни каркас сифатида қуллаш орқали коллона ва балкалардан озод қилинади. Шахарсозлик-архитектурасида компютерлар асосида моделлаштиришни қўллаш.

Кинетик ва бионический архитектуранинг ривожланиш тендинциияси.

Шахар архитектураси факат куриниши билан эмас балки физик ва динамик силжимайдиган куч, лекин архитектура массаси жойлашган жойда функционал харакатга келади.

Бионический архитектура-инновацион архитектура усули табий холатдан фойдаланиш, рельеф, контур, шакллардан иборат.бутун дунёга машхур архитектура хисобланади ва кенг таркалган усул хисобланади: Шанхае, Австралия, Нидерландия, Япония давлатдларида музий, банк ва опера театри каби биноларда кулланилган.

Бионический архитектруа биноларнинг ички тарафида одамларга завқ бағишлайди (чорчоқ чиқади, дам олади, эстетик завқ бағишлайди кайфият кутарилади).

Келажакда бионически уйлар асосан хар тамонлама экоуйлар-энергоэффектив, комфорт бинолар, ўзини –ўзи комплекс мухандислик асосида таъминлайдиган экоархитектура туғридан-тўғри экология билан боғланган бўлиши зарур.

2. Шаҳарсозликда муҳандислик инфратузилмаси.

Шахарсозлик кодексида вилоятларда аҳолини жойлаштиришни тартибга солиш билан чекланмасдан балки, шахар қурилишининг лойихалаш, уларнинг **мухандислик, транспорт ва соц.инфраструктураси ривожлантириш асосан:** тарихий маданий обидаларни, табий атроф-мухитни мухофаза қилиш ахолига хизмат курсатишва бутун ахолини яшаш шароитларининг яхшилашни ривожлантиришдан иборат.

Шахарнинг мухандислик инфраструктураси-сув хўжалиги, электртаъминоти тизими ва алоқа инфраструктурасидан иборат. Хар қандай шахарнинг бош режасида мухандислик инфраструктураси сифатига қаралади, сув иншоотларини янгиликлар билан боғлаш чиқинди сув (канализация), иссиқ сувтаъминоти, электртаъминоти, мухандислик коммуникацияларини алмаштириш асоси хисобланади.

Сув хўжалиги комплекси инфраструктураси – ўз ичига сувтаминоти ва окува сувларни (комунал ва ёмгир сув).

Сув таминоти схемаси лойихасида шахарнинг чегараси аник курсатилади.поселка ахолиси шахарга кушилиши саноат кишлоқ хужалик ва ишлаб чиқариш учун ва ахолиси учун ичимлик суви барчаси хисобга олинади. Водопроводлар шахардаги барча суғориладиган майдонларни ишлаб чиқариш корхоналарни хаммасини нормалар асосида хисоб китоб қилинади.

Оқува сув (канализация) тизими алохида ёки қисмларга бўлинган холатда бўлади бўлиб табий шарт-шароитлар (релиф) асосида ер усти

окува сувларини қочириш ва йўлларда транспорт харакатига таъсирини, сув босиши каби масалалар тўлиқ режалаштирилади. Бу масалалрни ечиш учун ер остида ёпиқ қумирлар орқали оква сувлар 2-3 даражали замонавий тозалаш иншоатларидан фойдаланиш талаб этилади.

Энергитек инфраструктура комплексида – ўз ичига иссиқлик, электр, ва газ таъминотини олади.

Иссиқлик таъминотини - янгидан куриш ва фаолият кўрсатаётганларини қайта таъмирлаш

Турар –жой микрорайонлари учун иситиш котелларини қуриш ва таъминлаш.

иссикликни сақлаш лойихалари асосида иссиклик йўқолишини камайтириш.

иссиқлик трассаиссиклик йўқолиш характеристикасини кўтариш.

иссиклик таъминотининг чидамлилигини узайтириш.

Газ таминоти – бутун шахар бўйича ёки айрим кисми шахар зонаси ўз ичига олади.тармоқлар асосан катта босимда айлана, боши берк (тупиковой) ва аралаш бўлиши мумкин.

Алока инфраструктураси- телифон, теливезор ва радиоўзатув тармоқлари хисобланади.

Шахарнинг мухандислик комуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш консепцияси.

Барча шахарлардаги янгиликларни ўз вақтида ахолига етказишдан иборат, лекин бу талаб даражасида ривожланмасдан йиллар давомида муаммо бўлиб келмоқда. Шахарсозлик консепциясида мухандислик коммуникациясини ягона шахар тизимини яратиш устида ишлар қилинмоқда.

Шахардаги хар хил аварияларни олдини олиш, камайтириш, фавкулотда вазиятда холатлар олдини олиш ва иш жойларида фойдаланиш каби мақсадларда фойдаланиш зарур.

Корхоналарда хисоблаш марказлари ни ташкил килиш.

Шахарнинг мухандислик комуникациясини ягона автоматлаштириш системасини яратиш концепцияси махсус техник-норматив талаблар асосида махсус ахборотларни тўплаш ва сақлаш асосий муаммолардан хисобланади..

Шахарсозликда мавжуд бўлган ахборат ресурсларидан ва локал тармоқлардан барча-барча ахборат технологияларидан кенг фойдаланиши зарур.

Шаҳарсозлик тизимини ўзгартирувчи омиллардан бири бу алоқа билан аҳолининг таъминланиши ва иштироки.

Ахолининг ерга нисбатан мулоқати, ёки барча шахар худудида жойлашган ресурсларга нисбатдан қандай мулоқотда бўлиш, ахоли билан бундай масалаларни хамжахатликда биргаликда фаол иштирокида олиб

боришимиз зарурлигини аниқлайди. Тезликда давлат қонунларини шахарсозлик кодексларин ривожлантиришга каратишимиз зарур.

Махаллий хокимият қўлида шахарни ривожлантириш учун хуқуқ йўқ шу давлат томонидан кўрсатилган дастур асосида бажарилади, бу ишларни амалга ошириш учун керакли норматив кўрсатмалар ишлаб чиқишимиз керак.

Шахарлар учун зарур бўлган кундалик талаб эхтиёжларимизга керакли ёқилғи, иссиқлик энергия манбалари тугамоқда.

Бу шахарсозликдаги бу муммоларни бартараф этишимиз учун шахар ахолиси билан хамжихат биргаликда харакат қилишимиз зарур .

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича
Маъруза- №9
Шахарсозликда санъатми ёки формализми

1.Ўзбекистонда айрим димографик холатлар билан боғлиқ саволлар.
2.Йирик шаҳарлар. Янги шаҳарлар.
3.Шаҳарсозликни сеза билиш.

Бугунги кунда ҳаммага **урбанизации** сўзи таниш ва маълум бўлиб қолди. **Урбанизация- (**урбанус (латин суз.)-“шахар”)-жамланмаси, йиғиндиси,
шахарда барча ахоли ва саноатлар фаолиятларининг бир жойга тўпланишидан иборат.

Кейинги йилларда шахарда тартибсиз бино ва иншоатлар курилиши, транспорт сонининг ошиб бориши натижасида жуда кўплаб қатор муаммолар келиб чиқаётганлиги хеч кимга сир эмас.

Ўзбекистонда айрим димографик холатлар билан боғлиқ саволлар.

Шахарда транспорт сонининг шахсий автомобиллар хисобидан тухтавсиз ўсиб бориш, гаражлар, автоуловлар тухташ жойларининг етишмаслиги, трангспорт харакатининг тартибсизлиги, йўл харакати хавсизлигини таминлаш, бино ва иншоотларни миёрий талаблар (ШНК) асосида лойихалаштириш, санитария химоя зоналарини, боғлар ва кукаламзорларни купайтириш каби талайгина масалаларига қаттиқ эътибор беришимиз зарур.
Ободонлаштириш бщйича меморий уйлар,уйингохлар, спортмайдончалари ва маданий марказлари қурилиши зарур.

Бу масалаларнингечилмас экан шахарда ахолини яхши шароитлар яратиб бераолмаймиз биринчи навбатда ахолининг маданий манавий ва ижтимоий иктисодий талабларини қондиришимиз зараур деб хисоблаймиз.

Йирик шаҳарлар. Янги шаҳарлар

Асосан ахоли яшаш пунктларида ахоли сони ва келажакда нима билан шуғилланиши асосий рол ўйнайди. Шахарда ахоли яшаши учун сарфланадиган капитал харажатларни: сувтаминоти, энергиятаминоти,

канализация ва йўл, каби бошқа ободонлаштириш йулларини хар тамонлама иқтисод қилишимиз зарур.

Шахар - бу ерик ахоли пункти, ахоли зичлиги йуқори бўлган бир-бирлари билан боғлиқ бўлган турли хил корхона ва заводлар мажмуасидан иборат. Ҳар куни шаҳар минглаб тонна хомашё ва озиқ-овқатлар истеъмол қилади. Минглаб тонна саноат ва бошқа чиқиндиларни чиқаради. Шаҳар – бу қудратли муҳандислик хўжалиги. Бу сон-саноқсиз бино ва иншоотлар, юзлаб км сув ўтказгич қувурлари, электр қуввати билан таъминлаш, ўчокхоналар, оқова сувларини тозалаш иншоотлари, йўл транспорт иншоотлари каби муҳандислик иншоотлари демакдир.

Шаҳар алоқа тизими – транспорт, почта, телеграф алоқаси, радио ва телевидение.

Шаҳар – бу моддий ва маънавий маданият дурдоналари яратилиб келинган тараққиёт бешигидир. Шу билан бир қаторда ҳозирги замон шаҳарларининг бирор – бир воқъелиги ўз – ўзича мавжуд бўлмасдан, балки бутун бошқа нарсалар билан ажралмайдиган бир бутунликни ташкил этади. Шаҳар ўзининг кўп қиррали бўлишига қарамай олдимизда бутун бир ҳаётий организм сифатида намоён бўлади. Шаҳар организм қандай тузилганлигини ва унда шаҳарсозлик ва архитектурасига нима тегишли эканлигини тушунишни талаб қилади.

Йўлдош-шаҳарлар аҳоли жойлашиши ва ишлаб чиқаришнинг келажакда жойлаштиришнинг ўзаро боғлиқлиги. Ушбу мавзунинг бундан кейинги баёнида “Аҳоли жойлашиши” сўзи орқали мамлакат ҳудудида шаҳарлар ва бошқа аҳоли яшаш жойларининг биргаликда, ўзаро боғлиқ ҳолда фазовий – ҳудудий жойлашиши тизими тушунилади. Бошқача сўз билан айтганда “аҳоли жойлашиши” деганда мавжуд аҳоли яшаш жойларини ривожлантириш ва янгиликларини барпо қилиш орқали ҳудудларда аҳолининг тақсимлаш жараёни тушунилади. Бизнинг мамалакатимизда амал қилинадиган меъёрий ҳужжатларда шаҳарлар, қишлоқлар аҳолисининг сонига қараб қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

- энг йирик шаҳар – аҳолиси 500-1000 минг ва ундан ортиқ;
- йирик шаҳар – 250-500 минг киши;
- катта шаҳар – 100-250 минг киши;
- ўрта шаҳар – 50-100 минг киши;
- кичик шаҳар – 50 минггача.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ, Бекобод, Красногорск ва бошқалар). Саноат “якуний” тармоқлари (машинасозлик, химия, радио - электроника) эса, катта, йирик ва энг йирик шаҳарларда кўпроқ ривожланади. Тадқиқотлар умуман шаҳарларнинг ўсиши билан уларда саноат тўпланишининг даражаси ортиб боришини кўрсатади. Каттта, йирик ва энг йирик шаҳарлар аҳолисининг кўпайиши билан бир вақтда уларнинг сони ҳам кўпайиб бориши кузатилган.

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Йирик шахарлардан Тошкент шахри хисобланади ахолиси 2млн. 700 минг одамдан иборат. Аввиация, темир йўл ва транспорт тармоқлари билан хамда сиёсий, маданий, иқтисодийва илмий марказватанимизда. Тошкент шахри асосан 11 туманга бўлинади. СНГ давлатлари орасида катталиги бўйича Москва, Киев, Санк –петрбург шахарларидан сунг 4 чи уринда туради.

Йирик шахарлардан Самарканд-362,3 минг одам, Наманган-362,3 минг одам,Андижон -319,9 минг одам.

Катта шахарлардан Бухура-238, минг одам, Нукус-191,2 минг одам, Қарши-190 минг одам, Фергана-182,3 минг одам.

Хозирги кунда асосий муаммолардан янги шахарлар қуриш Йўлдош шахарлар ёки мустақил шахарлар бунёд қилиш муаммо бўлиб турибди.

Бундай шахарларни қуришда ўзига яраша муаммолари мавжуд, катта миқдорда ахоли бўлиши керак биринчи навбатда янги принцип ва шароитларда, одамларни манавий-маданиятни кутаришлар асосида XXI асрда эришишимиз мумкин.

Шаҳарсозликни сеза билиш.

Шахарсозлик – бу амалиётда шахар ахолиси турар-жойларини ва режалаштиришдан иборат бўлиб, яъни социал иктисодий, соц техника, бадиий –меъморий, хамда санитария гегиеник каби муамоларни уз ичига олган мураккаб мажмуадан, системадан иборат.

Ахолини ташки мухит билан хар томонлама боғлиқлигини билдириш уларнинг онгига жойлаштириш ўргантиш ва барча шахардаги маълумотларни хар кандай шароитда хам аниқ сеза билиш маъсулиятини хис қила билиш ўргантиш зарур.

Шахар хар доим янгиланиб қолмайди доимий равишда янги ўзгаришлар тамон интилиб талаб қилиб боради.

Шахарсозлик барча жавхаларда тинимсиз характда ўзгаришда бўлиб туради:

Архитектура, инженерлик, социал, геолог, агрономи, рассомлар билан мулоқотда бўлишлари зарур, бу зса ўз навбатида ер қобиғининг юзасини геологик шароитини ўзгартиради.

Шахарсозлик - табий мухитга ўз таъсирин кўрсатади (грунт, сув, шамол, ўрмон, ўсимлик ва хайвонат дунёси), умумий омиллар (Ерга, саноат ва савдо) сиёсий омиллар, ва охиригиси бадиий бутун шахардаги одамзоднинг барча жавхалардаги фаолиятларидаги зарарлари хисобланади.

Шахар ахолисининг принциплар “бир киши хаммага қарши эмас” унинг шиори “бир киши хамма билан бирга хамжихат” шиори остида фаолият кўрсатиши хамда шахарнинг қийматини кўз билан бахолай олиши зарур.

ЗАМОНАВИЙ ШАҲАРСОЗЛИК КОНЦЕПЦИЯЛАРИ
5340300-“Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича
Маъруза- №10

1. Келажакда шаҳарни ривожланишида социал-аҳолини ўсиши.
2. Шахарни социал–демографик, иқтисодий, экологик ва фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш муаммолар асосида шаҳарларни келажакда ривожланиши лойихаларини тузиш.

Бугун биз XXI аср шаҳарсохлиги ҳақида, ақилва билим билан ўйлашамиз лозим. Бу фақат келажак учунгина эмас, балки бизнинг ҳозрги кун амалиётимиз учун ҳам муҳимдир. Шаҳарларимиз бош тархлари 25 йил муддатга тузилади. Ҳозирги замон шаҳарсозлиги бу фақатгина санъат эмас, балки фан ва техника бирлиги ҳамдир. Билимнинг кўп соҳалари ютуқларини шаҳарсозликчалик юқори даражада бирлаштирадиган илм йўқдир. Бу ерда ҳозирги замон шаҳарсозлиги муаммолари мажмуаларини ҳал этишда кучли компьютерлардан фойдаланиш талаб этилади.

Шаҳарлар муаммоларини бирор – бир билим доирасида тушуниш, баҳолаш ва ҳал қилиш мумкин эмас. Шаҳарларни ўрганиш ва лойиҳалаш турли фанлар ёндошишлари ва қарашларини интеграция қилишни, шаҳарни ҳозирги дунёнинг феномени деб англашни талаб этади. Катта шаҳарлар ва агломерацияларнинг ҳамда ерда тўхтовсиз ўсиши бу ҳодисаларнинг ички қонуниятлари ва сабаблари ҳақида ўйлашга аҳоли жойлашуви бундай шаклларнинг камчиликларини аниқлашга ва уларнинг ҳақиқий қимматларини баҳолашга мажбур этади.

Урбанизация - бу ишлаб чиқариш асосида кўчаларнинг ривожланиши ва тўпланиши, ижтимоий алоқалар шакллари, шаҳар турмуш тарихининг аҳоли яшаш жойларининг барча тармоқларига ёйилиши билан боғлиқ бўлган кўпқиррали, кенг (яъни бутун дунёни қамраб олган) ижтимоий – иқтисодий жараён. Бу сўзнинг бирорта тор тушунчалари, яъни шаҳарларнинг ҳам шаҳар аҳолисининг ўсиши, умум аҳоли сонида шаҳар аҳолиси саломатлигининг ортиши ва ҳоказо, уни тавфсифлаш учун етарли эмасдир. Шаҳар сонининг ва шаҳар аҳолисининг ортиши шаҳар аҳолиси салмоғининг камайишида ҳам юз бериши мумкин. Мамлакат ёки регион уларнинг урбанизацияланиш даражасига қарама – қарши қўйилиши мумкин, яъни бутун аҳоли яшаш тизимида шаҳар аҳолисининг салмоғи ошганлиги, лекин урбанизациялашиши даражаси юқори бўлиши керак.

Катталиги турлича бўлган шаҳарларда уларнинг халқ хўжалиги тузилиши, уларни ижтимоий меҳнат бўлинишидаги бажарадиган ролига асосан мос келади. Кон саноати, ҳамда қайта ишлаш саноатининг бошланғич тармоқлари кичик ва ўрта шаҳарларга, ҳамда шаҳар тоифасидаги қишлоқлар томон тортилади (Чирчиқ, Ангрен, Олмалиқ, Бекобод, Красногорск ва бошқалар). Саноат “якуний” тармоқлари (машинасозлик, химия, радио - электроника) эса, катта, йирик ва энг йирик шаҳарларда кўпроқ ривожланади. Тадқиқотлар умуман шаҳарларнинг ўсиши билан уларда саноат тўпланишининг даражаси ортиб боришини кўрсатади. Каттта, йирик ва энг йирик шаҳарлар аҳолисининг кўпайиши билан бир вақтда уларнинг сони ҳам кўпайиб бориши кузатилган.

1926 йилда собиқ Совет Иттифоқида 31 та йирик ва энг йирик шаҳарлар бўлган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 200 тани ташкил этади. Уларнинг жадал ўсиши даставал ижтимоий – иқтисодий омилларга боғлиқ (саноат билан фаннинг қўшилиши, таълим ва бошқалар).

Ижтимоий меҳнатнинг бўлинишида кичик ва ўрта шаҳарлар катта ўрин эгаллайди. Улар абсолют кўпчиликни ташкил этадилар. Ҳозирги кунда кичик ва ўрта шаҳарларнинг ўсиши, келажак ривожланиши, уларнинг архитектура – режавий ечимлари сифатини ошириш муаммолари мавжуд. Уларда эркин меҳнат ресурсларини ижтимоий меҳнатга жалб этиш муаммоси катта ўрин эгаллайди.

Шундай қилиб, аҳоли жойлашиши усули ишлаб чиқариш кучларининг ривожланиши, ижтимоий меҳнат бўлиниши, жамиятнинг ижтимоий тузилиши, унинг маданияти ва дунёқараши билан белгиланади, табиий – географик шароитлар унинг шаклланишига таъсир кўрсатади.

Архитектура – бино ва иншоотларни; саноат, яшаш ва умумий бинолар комплексини лойихалашдан иборат.

Шахарсозлик- билимли кенг маънода фикирлашга эга булиши, шахарни шакллантирувчи факторларни илгаб олувчи, экологик иктисодий тушунчаларни тулик тасаввур қилиш, системани бошқарувчи, лойихани аниқ кўра биладиган, транспорт, ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш, бино ва иншоотларни жойлаштириш каби билан шуғулланади.

Шахар – ягона социал бирдай тизим, яъни одамга танлаш учун шароит яратувчи имкон (билим, иш,яшаш тарзи).

Давлатнинг биринчи вазифаси - давлатда шахарсозлик сиёсатини ишлаб чиқариш. Аосий шахарсозлик сиёсати – давлатда ривожланиш мухитин шакиллантириш,ахолини куиб келишини белгиланган мийёрда таминлаш, тартибга солиш орасида боғликликни таминлаш. Ягона сиёсатимиз хар бир одамга қулай мухит ва шарт –шароит яратишдан иборат.

2. Шахарни социал–демографик, иқтисодий, экологик ва фаолияти бўйича қисмларга тақсимлаш муаммолар асосида шаҳарларни келажакда ривожланиш лойихалари ишлаш, яшаш жойи, дам олиш_бу 3 та масалани ечиш асосан кундалик одатий хол булиб қолганяъни собиқ совет шахарсозлиги даврида шахар ва мехнат. Саноат ва ишлаб чиқариш кузда тутилган максада бажарилган. Шахарсозлик вазифаларидан келиб чиқиб бу функцияни унумли бирлаштириш шахарнинг ягона организми бўлади.

Шахардаги барча омилларни хисобга олиш зарур бўлади; маиший-маданий хизмат курсатиш, ахоли яшаш пунктлари,микрорайон турара жойлар хизмат курсатиш муссаларини ва саноат зоналари махсус химоя зоналарини хисобга олган холда жойлаштирилади.

Шахарнинг янги **функцияси ахоли, табиат, иш ва яқинлашиш.** Бу асосан ахолини яшаш жойи билан саноатга хизмат курсатувчи ва социал-маданий функция ишлаб чиқариш билан ахоли яшаш худудини бирлашмасидир.

ЎҚУВ МАТЕРИАЛЛАРИ

Табибов А.Л., Усманов К.Т., Кадабаева Ш.С.

КОНЦЕПЦИИ СОВРЕМЕННОГО ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВА

Авторы: Табибов А.Л., Усманов К., Кадабаева Ш.С., Бадер О.А. «Концепции современного градостроительства».

Данное учебное пособие «Концепции современного градостроительства» освещает теоретические вопросы творческого подхода к градостроительному проектированию, экологических и архитектурно-художественных факторов, составляющих содержательную основу такого сложного объекта, как современный город. Даны современные и перспективные проблемы градостроительного искусства.

Учебное пособие по дисциплине «Концепции современного градостроительство» предназначено студентам, специализирующимся по направлениям 5340300 «Городское строительство и хозяйство», 5111000 «Профессиональное образование» (5340300 ГСХ).

Рецензенты: **Худойбердиев А.**
к.т.н. зав.кафедрой «Городское строительство и кадастр» СамГАСИ
Касымов О.С.
доцент, НИХД им. К.Бехзода
Камбаров Д.С.
к.т.н., ТАСИ, «Городское строительство и хозяйство»

СОДЕРЖАНИЕ

	ПРЕДИСЛОВИЕ…………………………………………….	**3**
	ВВЕДЕНИЕ……………………………………………..	**9**
1§.	**ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО УЗБЕКИСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ** ………………………………	**11**
1.1.	Региональное расселение населения………………………	**11**
1.2.	Районная планировка территорий республики и областей…	**13**
1.3.	Реализация генеральных планов городов, сельских населенных пунктов…………………………………	**15**
1.4.	Планировка и застройка промышленных и жилых районов, транспортных систем……………………………………..	**16**
1.5.	Сохранение и развитие своеобразия архитектурно-художественного облика городов Узбекистана…………….	**22**
2§.	**ДОКТРИНА ОБЩЕГОСУДАРСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ РАССЕЛЕНИЯ В ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВЕ**……………	**25**
2.1.	Доктрина общегосударственной системы расселения в градостроительстве Узбекистана…………………………….	**25**
2.2.	Понятие «градостроительная концепция»…………………….	**29**
2.3.	Понятие «планировочная структура города»…………………	**29**
2.4.	Схема генерального плана Ташкента до 2015 года…………..	**30**
3§.	**ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ КОНЦЕПЦИИ «ИДЕАЛЬНОГО ГОРОДА»**………………………………	**32**
3.1.	Утопические проекты……………………………………….	**34**
3.2.	«Город Солнца» Томмазо Кампанеллы……………………	**35**
3.3.	«Город-машина» Антонио Сант-Элиа………………………..	**36**
3.4.	«Город-сад» Э. Говарда……………………………………..	**39**
3.5.	«Индустриальный город» Тони Гарнье……………………..	**41**
4§.	**ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ ТЕОРИИ**……………………..	**42**
4.1.	«Город-динаполис (экуменополис)» Константиноса Доксиадиса………………………………………………..	**42**
4.2.	Концепция городского «метаболизма» Кендзо Танге………	**45**
4.3.	Американская градостроительная теория конурбаций………	**45**
5§.	**ГЛОБАЛЬНЫЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ И ЭНЕРГЕТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ ИХ РЕШЕНИЯ С ПОЗИЦИЙ АРХИТЕКТУРНО-ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСА**……………..…	**47**
5.1.	Глобальные экологические и энергетические проблемы Узбекистана………………………………………………….	**47**
5.2.	Характеристика демографической ситуации в Узбекистане	**48**
5.3.	Водно-энергетическая проблема региона……………………	**50**
5.4.	О некоторых негативных последствиях водно-энергетической проблемы……………………………………..	**50**
5.5.	Как решить водно-энергетическую проблему?......................	**52**
5.6.	Принципы преобразования городов в биосферосовместимые и развивающие человека……………………………………….	**54**
6§.	**НОВАЯ ПАРАДИГМА ФОРМИРОВАНИЯ ГОРОДСКИХ И СЕЛЬСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ – ПУТИ К**	

	СОЦИАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ……………………………	**56**
6.1.	Новые технологии XXI в. – новые возможности для организации архитектурно-градостроительной среды………	**56**
6.2.	Инженерная инфраструктура в градостроительстве…………	**58**
6.3.	Концепция создания единой городской автоматизированной системы инженерных коммуникаций…………………………	**60**
6.4.	Градостроительство как системообразующий фактор обеспечения связи человека, человеческих сообществ……	**63**
7§.	**ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО - ИСКУССТВО ИЛИ ФОРМАЛИЗМ?**...	**64**
7.1.	Некоторые вопросы, связанные с демографической ситуацией в Узбекистане……………………………………..	**64**
7.2.	Крупные города. Новые города……………………………….	**65**
7.3.	Чувство такта в градостроительстве………………………	**68**
8§.	**ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ГОРОДА**. ……………………	**72**
8.1.	Проблемы современного градоустройства и градохозяйствования………………………………………..	**72**
8.2.	Тенденции развития города. Социально-демографические, экономические, экологические проблемы, решаемые при проектировании, функционировании и перспективном развитии города…………………………………………………	**74**
	ЗАКЛЮЧЕНИЕ……………………………………………….	**82**
	ЛИТЕРАТУРА………………………………………………	**83**

ХОРИЖИЙ МАНБААЛАР

1. “Градостроительное проектирование” Л.Н Авдотьин, Игг. Летава, И.М Смоляр, М.Стройиздат 1989 г.
2. “Основы градостроительства и планировки сельских населенных мест” А.В Иконников М, Высш.школа 1982 г (уч. Пособие)
3. Справочник проектирощика градастроительства. Под обш.ред. Белоусова В.Н. М. Стойиздат 1978 г.
4. Яргина З.Н и др.“Основы теории градостроительства стройиздат 1978 г.
5.Справочник проектировщика. Градостроительство. (Охрана окружающей среды). - М.: Стройиздат, 1996.
6. Коваленко П.П. Градостроительная климатология. – Горький, ГТУ, 2000.
7. Маслов Н.В. Градостроительная экология. – М.: Высшая школа, 2003.
8. Аникин В.И. “Архитектурное проектирование жилых районов”. Минск, Высшая школа, 1987г.
9. Бархин М.Г. «Архитектура и город». М., 1979г.
10. Бутягин В.А. «Планировка и благоустройство городов». М., Стройиздат, 1974г.
11. Виншу И.А. «Архитектурно – планировочная организация сельских населенных пунктов».М., Стройиздат, 1986г.
12. Иконников А.В. «Архитектура города». М., 1972г.
13. www. stroi.ru
14. www.rambler.ru
15. http:// www/stroygramota.ru

КУРС ИШЛАРИ МАВЗУЛАРИ

«Замонавий шахарсозлик концепцияси» фанидан курс иши ўқув режада режалаштирилмаган.

АННОТАЦИЯЛАР

Мазкур ўқув–услубий мажмуада замонавий шахарсозликни такомиллаштириш, Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг Республика ва вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари, бош режага шаҳар ва қишлоқ турар–жой пунктларини тадбиқ этишни ривожлантириш, саноат ва аҳоли турар–жой туманлари, транспорт системаларини лойиҳалаш, Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш каби масалаларни қамраб олган.

МУАЛЛИФЛАР ХАҚИДА МАЪЛУМОТ

МАЪЛУМОТНОМА

Усмонов Қувват Турдиевич

2008- йил 2 сентябрдан:
Тошкент архитектура қурилиш институти “Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” кафедраси ўриндош доценти

Туғилган йили:
14.07.1966 йил

Туғилган жойи:
Самарқанд вилояти, Иштихон тумани

Миллати:
ўзбек

Партиявийлиги:
йўқ

Маълумоти:
олий

Тамомлаган:
Самарқанд Давлат архитектура қурилиш институти, 1990 йил

Маълумотибўйичамутахассислиги: техника фанлари номзоди № 009303. 2006 йил

Илмийдаражаси:
техника фанлар номзоди

Илмийунвони:
доцент

Қайси чет тилларинибилади:
рустили

Давлат мукофотлари билан тақдирланганми (қанақа):
йўқ

Халқ депутатлари, республика, вилоят, шаҳар ва туман Кенгаши депутатими ёки бошқа сайланадиган органларнинг аъзосими (тўлиқ кўрсатилиши лозим):
йўқ

МЕҲНАТ ФАОЛИЯТИ

1983 - 1990	Самарқанд Давлат архитектура қурилиш институти талабаси
1984 - 1986	Харбий хизматда
1990 - 1991	Ўрта Осиё шахарсозлик архитектура илмий тадқиқот институти.
1991 - 1993	Самарқанд Давлат архитектура қурилиш институти ассистенти.
1993 - 1994	Тошкент архитектура қурилиш институт тадқиқотчиси
1994 - 1997	Тошкент архитектура қурилиш институт аспиранти
1997 - 2006	Очиқ турдаги хиссадорлик жамияти “Янги йўл” агрофирмаси.
2006 - хозиргача	Ўзбеикстон Республика Вазирлар Махкамаси Олий аттестация комиссияси бўлим бошлиғи

МАЪЛУМОТНОМА

Табибов Абдуварис Латифович

У 1972 йилнинг 2 ноябридан буён
«ТОШМЕТРОПРОЕКТ» лойихалаш институтида гурух бошлиги

Туғилган йили:
03.06.1950

Туғилган жойи:
Тошкент шаҳри

Миллати:
Ўзбек

Партиявийлиги:
Партиясиз

Маълумоти:
Олий

Тамомлаган:
1972 йил, Тошкент политехника институтининг архитектура факултети

Маълумоти бўйича мутахассислиги: Архитектор

Илмий даражаси:
Йук

Илмий унвони:
Йук

Қайси чет тилларини билади:
рус тили (эркин), француз тили (лугат ёрдамида)

Давлат мукофотлари билан тақдирланганми (қанақа):
СССР Министрлар Кенгаши давлат мукофотининг лауреати (Беруний-Чкалов йуналиши буйича)

Халқ депутатлари, республика, вилоят, шаҳар ва туман Кенгаши депутатими ёки бошқа сайланадиган органларнинг аъзосими (тўлиқ кўрсатилиши лозим)
Йўқ

МЕХНАТ ФАОЛИЯТИ

1967–1972 йй.-	Тошкент политехника институти талабаси
1972–2001 йй.-	«Метропроект» - Булим мауллифи бош мутахассис
2001–2002 йй.-	«Тошуйжойлойиха» лойихалаш институти – бош мутахассис
2002–2010 йй.-	«Метропроект» - гурух бошлиги
2005 й.- х.в.	К.Бехзод номли Санъатшунослик институти «Дизайн» кафедраси укитувчиси (0,5 уриндошлик асосида)

ФОЙДАЛИ МАСЛАХАТЛАР

Ушбу ўқув услубий мажмуада Ўзбекистонда замонавий шаҳарсозликнинг ривожлантириш босқичлари, ахоли яшаш жойларининг регионал жойлаштириш тизими, Республика ва вилоят худудларини районлаштириш лойиҳалари, бош режага шаҳар ва қишлоқ турар-жой пунктларини тадбиқ этиш, саноат ва аҳоли турар-жой туманлари, транспорт системаларини лойиҳалаш, Ўзбекистон шаҳарларининг асл меъморий–бадиий кўринишини асраш ва ривожлантириш баён этилган.

Республикамизда жахон стандартлари асосида хисобий рақамлар ва айрим кўрсаткичлар шахарсозлик сохасидаги янги чоп этилаётган меъморий, расмий хужжатлардан олинган.

Бўлажак қурувчи ва архитекторлар ушбу фан асосларини ушбу ўқув услубий мажмуадан фойдаланган ҳолда ўзлаштиришлари мумкин.

МЕЪЁРИЙ ХУЖЖАТЛАР

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНЫЕ НОРМЫ И ПРАВИЛА

ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВО

ПЛАНИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ И ЗАСТРОЙКИ ТЕРРИТОРИИ ГОРОДСКИХ И СЕЛЬСКИХ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ

ШНК 2.07.01-03

ИЗДАНИЕ ОФИЦИАЛЬНОЕ

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН ПО АРХИТЕКТУРЕ И СТРОИТЕЛЬСТВУ

Ташкент 2003

ШАХАРСОЗЛИК НОРМАЛАРИ ВА КОИДАЛАРИ
ШНК 2.07.01-03

15. Шахар ахоли пунктларида обод худуднинг қуйидаги тузилма қисмларини шакллантириш керак:

худудида пиёда етишнинг 500 м масофасида кундалик хизмат кўрсатиш муассасалари жойлашган, транспорт кўчалари ва йўллари билан бўлиб ташланмаган, одатда, 60 гектаргача майдонни эгаллайдиган магистралллараро худуд ёки мавзе;

худудида бир нечта мавзе ёки даха ва пиёда етишнинг 1500 м масофасида хизмат кўрсатувчи жамоат маркази жойлашган, 500 гектаргача майдонни эгаллайдиган турар жой райони;

обод худуднинг ўта йирик таркибий қисми бўлган, 2-4 минг га майдонли режалаштириш тумани, одатда, фақат йирик ва ўта йирик шахарларда қўлланилади ва ўз ичига бир неча турар жой районларини ва жамоат марказларини олади.

19. Жамоат марказлари тахминий солиштирма участка майдонларини қурилишнинг 1-навбатига қуйидагича қабул қилиш мумкин:

умумшахар марказлари учун - киши бошига 5-7 м^2;

турар жой районлари (умумий фойдаланиш кўкаламзор майдонлари ва кўча тармоғисиз)

1 кишига – 3-4 м^2.

54. Санитар-химоя зоналарининг энг кам кўкаламзорлаштириш майдони бу худудда пайдо бўлувчи чиқиндилар турини хисобга олиб, белгиланади.

Хисоб-китоблар учун маълумотлар бўлмаганда энг кам кўкаламзорлаштириш майдони зонанинг энига боғлиқ холда, фоиз билан қабул қилинади:

300 м гача	- 60
301 – 1000 м	- 50
1001 – 3000 м	- 40

Обод худуд томонидан эни камида 50 м ли дарахт-бута кўчатзори, зона эни 100 м гача бўлганда эса камида 20 м ли кўчатзор бўлиши кўзда тутилади.

68. Табиий ва сунъий сув хавзалари асосида жойлаштириладиган пляжлар майдони бир кишига 5 м^2 хисобидан, ихтисослаштирилган муолажа пляжлари худудининг катталиги бир кишига камида 8 м^2 хисобидан қабул қилиниши керак.

Пляжларда бир йўла мижозларнинг сони пляжларнинг бир вақтнинг ўзида хизмати коэффициентларини хисобга олиб хисобланади:

санаторийлар	- 0,6 – 0,8;
дам олиш муассасалари	- 0,7 – 0,9;
саломатлик оромгохлари	- 0,2 – 0,4;
мустақил дам олувчилар	- 0,5.

69. Хар қандай турдаги дам олиш муассасалар участкалари чегарасидан:

турар жой уйларигача - камида 500 м, қайта қуриш шароитида - камида 100 м;

коммунал хўжалик муассасалари ва объектлари, базалар, омборлар ва хоказоларгача - камида 500 м;

I, II, III тоифадаги автомобиль йўлларигача - камида 500 м, IY тоифа - камида 200 м;

боғдорчилик ширкатлари ва дала ховлиларгача - 300 м масофа бўлиши керак.

73. Дам олиш худуди анча катта бўлганда чегараланган харакат тезлиги бўлган ички автомобиль йўлларини ва йўл-сўқмоқ тармоғини кўзда тутиш керак, бунда йўл қисмлари қуйидаги кенгликда бўлади, м: шоссе йўллари - 9; бош йўлкалар - 7; бош йўллар - 5; иккинчи даражали йўллар - 2,0-2,5; сўқмоқлар - 1,2-2,0.

74. Шахар ахоли пунктлари манзара-дам олиш тизимини шахар атрофи худудларининг тузилма-режавий ечими билан уйғунликда лойихалаштириш керак.

Шахар атрофи дам олиш зоналарига транспорт етиш вақти 2,5 соатдан ошмаслиги керак.

78. Умумий фойдаланиш кўкаламзор худудларининг бир вақтли мижозлари хисобдаги сони қуйидагилардан ошмасин, одам/га:

шахар парклари – 150-200;

турар жой районлари парки – 100;
дам олиш зоналари парклари ва гидропарклар – 50-70;
сунъий ўрмонзорлар ва табиий манзара участкалари - 1-10.

148. Умумшахар ахамиятидаги магистрал кўчаларнинг бошқа кўчалар билан кесишуви бир-биридан камида 500 м масофада бўлиши мумкин. Тор кўчалар умумшахар ахамиятидаги ма-гистрал кўчаларга чоррахадан камида 100 м масофада туташуви мумкин.

156. Кўп қаватли қурилиш зонасида 3 минг кишидан ортиқ ахолиси бўлган турар жой бинолари гурухига олиб борувчи тор кўчалар 5,5 м энли икки харакат тасмаси ва 1,5 м энли тротуарлар билан барпо этилиши лозим.

Транспортнинг бир томонлама халқа харакати бўлган, узунлиги кўпи билан 300 м бўлган тор кўчалар тротуарлари бўлган холда 3,5 м энли бир харакат тасмали бўлиши мумкин. Бир тасмали тор кўчаларда кўпи билан 100 м оралиқ билан энр 6 м ва узунлиги 15 м бўлган айрилиш майдончаларини кўзда тутиш зарур.

157. Узунлиги 150 м дан ошмаган боши берк тор кўчалар тротуар билан бирлаштириб, камида 3,5 м эни бўлиши мумкин, улар ўлчамлари 12 х 12 м бўлган айланиш майдончалари ёки йўл ўқи бўйича камида 20 м радиусли халқа билан тугаши керак.

159. Кўча ва йўллар қатнов қисмларининг қайрилиши радиуслари тротуарлар ва ажратувчи йўллар четидан камида 15 м деб олиниши керак. Кайта қурилаётган шахарларда олдиндан шаклланган қурилишда ушбу радиусни 5 м гача камайтиришга йўл қўйилади.

160. Тўхтовсиз харакат магистрал-ларида эни 4 м ли марказий ажратувчи йўллар кўзда тутилади. Ажратувчи тўсин (ихота тўсиғи) бўл-ган марказий ажратиш йўлнинг эни тўхтовсиз харакат магистралларида 2 м гача камайтирилиши мумкин.

Эни 5 м дан кам бўлган марказий ажратиш йўлида харакат хавфсизлигини таъминлашга алоқаси бўлмаган иншоотларни ўрнатиш мумкин эмас.

172. Яшаш жойи ёки ишхонадан оммавий йўловчи транспортининг энг яқин бекатигача пиёда етишнинг узоқлиги 400 м дан ошмаслиги керак. ўта йирик, йирик ва катта шахарлар-нинг шахсий қурилиш жойларида бу миқдор 600 м гача, ўрта ва кичик шахарларда эса – 800 м гача оширилиши мумкин.

ўта йирик ва йирик шахарларнинг умумшахар марказида оммавий йўлов-чи транспорти бекатларигача пиёда етишнинг узоқлиги 250 м, оммавий дам олиш ва спорт зоналарида – 800 м дан ошмаслиги керак..

Мураккаб рельеф шароитида бу миқдор босиб ўтиладиган паст-баландликнинг 10 метри учун 50 м га қисқартирилиши керак.

173. Шахар транспортининг ер усти турлари учун бекатлар орасидаги масофа 600 м дан, тезюрар йўналиш автобуслари учун 800-1200 м дан, метрополитен учун 1000-2000 м дан, электр темир йўл учун 1500-2000 м дан ошмаслиги керак.

175. Трамвай йўллари асосан алохида тўшамада жойлаштирилиши керак. Икки йўлли алохида трамвай тўшамасининг эни бутун трамвай йўналиши давомида майдончаларини хисобга олганда камида 10 м, бир йўлли – 3,8 м деб қабул қилиниши керак.

Трамвай чиқиш майдончасининг узунлиги поезднинг хисоб узунлигидан 5 м ортиқ, эни эса камида 1,5 м миқдорда қабул қилиниши керак.

176. Автобус ва троллейбусларнинг тўхташ жойларини чоррахадан сўнг камида 20 м масофада жойлаштириш лозим. Бир томонга йўналишларнинг тўхташ жойларини чорраханинг бир тарафида жойлаштириш керак. Бир чиқиш майдончасининг узунлигини бир томонга йўналишлар учун 20 м, бир неча томон йўналишлари учун 30 м ва ундан ортиқ деб қабул қилиш керак. Чиқиш майдончаларининг энг кам эни 1,5 м бўлиши лозим.

Чиқиш ва тўхташ майдончалари кўча қатнов қисмини торайтириш хисобига қурилишига йўл қўйилмайди.

179. Фуқароларга тегишли 100 % автомобилларни доимий сақлаш жойларини уларнинг эгалари яшаш жойидан кўпи билан 800 м масофада кўзда тутиш лозим. Кайта қуриш жойлари ва шахарларнинг тарихий зоналарида бу масофа 1500 м гача оширилиши мумкин. Ногиронларга қарашли транспорт воситаларини сақлаш учун бокс туридаги гаражлар ногирон яшаш жойидан кўпи билан 200 м пиёда етиш масофасида кўзда тутилиши керак.

181. Енгил автомобиллар гараж ва автотўхташ жойлари ер участкала-рининг майдонларини уларнинг қаватлилигига боғлиқ холда бир машина-жой учун $м^2$ да олиш керак:

гаражлар учун: 1-қаватли - 30
2-қаватли - 20
3-қаватли - 14
4-қаватли - 12
5-қаватли - 10
ер усти тўхташ жойлари учун- 25
кўчатзорларни хисобга олган холда ер усти тўхташ жойлари учун – 35.

182. Гаражларга кириш ва улардан чиқишгача энг кам масофалар: магистрал кўчалар чоррахаларидан – 50 м, махаллий ахамиятидаги кўчалардан – 20 м, оммавий йўловчи транспорти бекатларидан – 30 м бўлиши керак.

Ер ости гаражларига кириш ва улардан чиқишлар турар жой, жамоат бинолари деразаларидан хамда болалар ва даволаш муассасалари участкаларидан камида 15 м узоқликда бўлиши керак.

196. Кўча-йўлларнинг бўйлама ни-шаби 40 % дан ортиқ ва эгрилик радиуслари тархда 250 м дан кичик бўлган жойларида АЁКШ жойлашти-риш мумкин эмас. АЁКШ ер усти иншоотлари қатнов қисмининг четидан камида 10 м масофада жойлашиши керак.

199. АЁКШ худудидан кириш ва чиқишдан энг кам масофалар:
магистрал кўча билан кесишиш чоррахасигача (унинг қатнов қисмининг яқинроқ чети)-100 м;
махаллий ахамиятдаги кўча ёки тор кўча билан чоррахагача (унинг қатнов қисмининг яқинроқ чети)- 35 м;
ишлаб чиқариш ва турар жой уйларининг деразаси, умумтаълим мактаблар, болалар мактабгача тарбия ва даволаш муассасалари участкала-ри, дам олиш майдонларигача – 15м.

333. Маданий мерос объектларидан транспорт ва мухандислик коммуни-кацияларигача масофалар камида бўлиши лозим:

тез ва тўхтовсиз харакат магист-ралларининг қатнов қисмлари, саёз қурилган метрополитен линияларигача
мураккаб рельеф шароитида - 100 м;
текис рельефда - 50 м;
сув қувурлари, оқава тармоғи ва иссиқлик таъминоти тармоқларигача (тақсимловчиларидан ташқари) –15 м;
бошқа ер ости мухандислик тармоқларигача - 5 м.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ АРХИТЕКТУРА-ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ

“ШАХАР ҚУРИЛИШИ ВА ХЎЖАЛИГИ” КАФЕДРАСИ

АРХИТЕКТУРА ВА ШАХАРСОЗЛИК АСОСЛАРИ

ФАНИДАН

БАҲОЛАШ МЕЗОНИ

Тошкент–2015

БАҲОЛАШ ТАРТИБИ ВА МЕЗОНЛАРИ

1. Тошкент архитектура қурилиш институтида “Талабалар билимини назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг тизими тўғрисида низом”га асосан фан бўйича талабанинг ўзлаштириш даражаси қуйида келтирилган назорат турлари баллари орқали ифодаланади.

2. Фан бўйича талабанинг семестр давомидаги ўзлаштириш кўрсаткичи **100** баллик тизимда бутун сонлар билан баҳоланади.

Ушбу **100** балл назорат турлари бўйича қуйидагича тақсимланади:

Жорий назорат (ЖН) — 40 балл.

Оралиқ назорат (ОН) — 30 балл.

Якуний назорат (ЯН) — 30 балл.

Фан бўйича рейтинг ишланмаси

№	**Назорат турлари**	**Топшириқ сони**	**Топшириқнинг максимал балли**	**Топшириқнинг жами балли**
1	**Жорий назорат**			**40**
	1.1. Мустақил иш	2	10	20
	1.2. Амалий иш	1	10	10
	1.3.Талабанинг дарсга қатнашиши ва фаоллиги	-	10	10
2	**Оралиқ назорат**			**30**
	2.1. Ёзма иш (2 та саволдан иборат ва 10 та тест киритилган)	(3)	(10)	30
3.	**Якуний назорат**			**30**
	3.1. Ёзма иш (3 та саволдан иборат)	(3)	(10)	30
			ЖАМИ:	**100**

3. Талабанинг фандан ЖН, ОН ва ЯН лар бўйича назорат қилиш мезонлари қуйидагича:

Оралиқ назоратдаги саволлар учун умумий бахо:

мах 30 балл

26-30 балл – “аъло”
22-25 балл – “яхши”
17-21 балл – “қониқарли”
0-17 балл – “қониқарсиз”

Жорий назорат учун умумий баҳо:

мах 40 балл

35-40 балл – “аъло”
29-34 балл – “яхши”
22-29 балл – “қониқарли”
0-21 балл – “қониқарсиз”

Мутақил таълим ва амалий машғулот:

мах 20 балл	**мах 10 балл**
18-20 балл – “аъло”	8,6 – 10 балл – “аъло”
15-17 балл – “яхши”	7,2 – 8,5 балл – “яхши”
11-14 балл – “қониқарли”	5,6 – 7,1 балл – “қониқарли”
0-10 балл – “қониқарсиз”	0- 5,5 балл – “қониқарсиз”

Якуний назорат – вариант карточкалар ёрдамида ўтқазилади, хар бирида 3 та дан савол, хар бир савол мах 10 баллдан бахоланади.

Саволлар учун умумий бахо:

мах 30 балл

26-30 балл – “аъло”
22-25 балл – “яхши”
17-21 балл – “қониқарли”
0-17 балл – “қониқарсиз”

Талабанинг фан бўйича ўзлаштириш кўрсаткичини назорат қилишда қуйидаги намунавий мезонлар (кейинги ўринларда намунавий мезонлар деб юритилади) тавсия этилади:

а) 100 – 86 (аъло) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* хулоса ва қарор қабул қилиш;
* ижодий фикрлай олиш;
* мустақил мулохаза юрита олиш;
* олган билимларни амалда қуллай олиш;
* моҳиятини тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш;

б) 71-85 (яхши) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* мустақил мулоҳаза юрита олиш;
* олган билимларини амалда қўллай олиш;
* моҳиятни тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш:

в) 55-70 (қониқарли) балл учун талабанинг билим даражаси қуйидагиларга жавоб бериши лозим:

* моҳиятини тушуниш;
* билиш, айтиб бериш;
* тасаввурга эга бўлиш;

г) қуйидаги холларда талабанинг билим даражаси 0 – 54 (қониқарсиз) балл билан баҳоланши мумкин.

* аниқ тасаввурга эга бўлмаслик;

билмаслик.

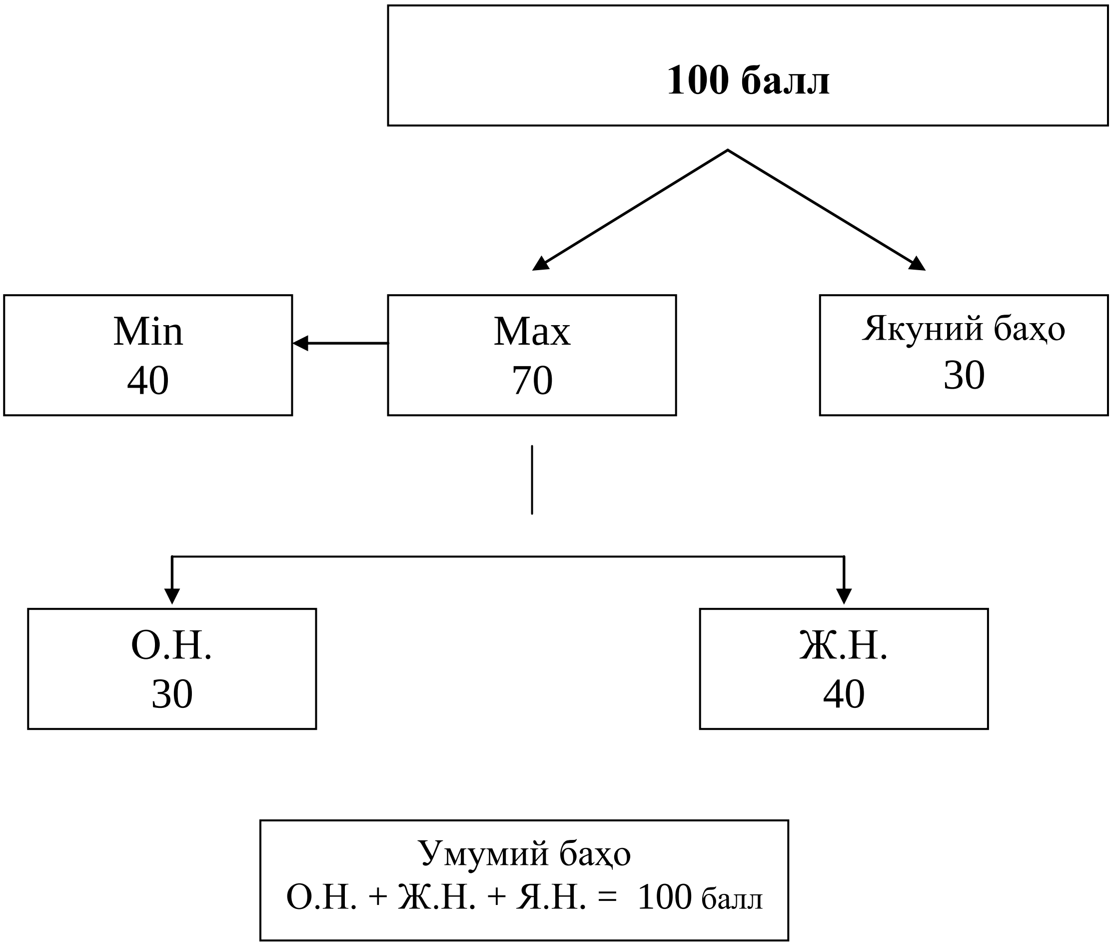

ТАСДИҚЛАНДИ
ШҚХ кафедра мажлис
баённомаси№___________2015